

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
PEDAGOGICKÁ FAKULTA
KATEDRA BOHEMISTIKY

**Literární tvorba Ivony Březinové v kontextu současné
české prózy s dětským a dospívajícím hrdinou**

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: doc. PaedDr. Jaroslav Toman, CSc.

Autorka: Zuzana Vyletělová, učitelství pro 1. stupeň ZŠ a anglického jazyka

2006

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem svou diplomovou práci na téma Literární tvorba Ivony Březinové v kontextu současné české prózy s dětským a dospívajícím hrdinou vypracovala samostatně s uvedením veškeré použité literatury.

V České Lípě dne 20. dubna 2006

Suzana Kyselková

PODĚKOVÁNÍ

Ráda bych poděkovala vedoucímu diplomové práce doc. PaedDr. Jaroslavu Tomanovi, CSc., za cenné rady, připomínky a průběžné konzultace během zpracovávání mé diplomové práce.

Anotace

Diplomová práce se zabývá literární tvorbou spisovatelky Ivony Březinové, určenou čtenářům ve věku dětí mladšího školního věku. Poskytuje interpretace a srovnávací analýzy beletristických děl, členěných do žánrově – typologických okruhů. Rovněž přihlíží k celkovému společenskému, kulturnímu i literárnímu kontextu a čtenářské reflexi, s cílem vysledovat specifický autorský profil a pozici Ivony Březinové v současné próze s dětským a dospívajícím hrdinou.

Annotation

This thesis deals with a literary output of the writer Ivona Březinová which is devoted to children at the younger school age. It provides for interpretations and comparative analysis of belletristic pieces structured into genre areas. It respects general social, cultural and literary context and reader's reflections with a view to pursue the specific author profile and the position of Ivona Březinová in the present prose with the childy and juvenile hero.

OBSAH

Úvod	6
1. Příběhová próza s dětským a dospívajícím hrdinou	7
1.1 Věra, Nika a sedm babiček	9
1.2 Panenka z ebenového dřeva	16
1.3 Trosečníci – Dobrodružství v zamčeném bytě	22
1.4 Trosečníci – Dobrodružství skotského teriéra	24
1.5 Trosečníci – Dobrodružství řehtajícího koně	29
1.6 Trosečníci – Dobrodružství sněžného muže	34
1.7 Mimínek aneb Jak jsem dostal sourozence	38
1.8 Lucka Luciperka	42
1.9 Mít tak psa / I have a dog	45
1.10 Neotesánek	47
2. Příběh z dětského života s fantastickým motivem	50
2.1 Adélka a Zlobidylko	51
2.2 Začarovaná třída	56
3. Autorská pohádka jako podobenství s antropomorfizovaným hrdinou	61
3.1 O kočce Kačce	62
3.2 Kočka Kačka herečkou	64
3.3 Medvídek	68
3.4 Panáček Paneláček	72
3.5 Sněhuláci z Mrkvonos	78
4. Autorská pohádka s využitím klasických lidových motivů	82
4.1 Jak to bylo dál	83
4.1 Teta to plete	89
5. Ostatní knihy určené čtenářům mladšího školního věku	94
Závěr	96
Seznam použité literatury, periodika a internetové zdroje	97
Seznam příloh	101

ÚVOD

Cílem diplomové práce je vysledovat a zhodnotit specifický autorský profil spisovatelky Ivony Březinové, její pozici v polistopadové próze s dětským a teenagerským hrdinou, a to prostřednictvím interpretace jejích beletristických děl pro děti a mládež.

Ivona Březinová v současnosti patří mezi literárně nejaktivnější autorky z řad spisovatelů pro děti a mládež. Její tvůrčí rozptyl je velice široký, zahrnuje jak knihy pro nejmenší děti, tzn. pohádky a pohádkové příběhy, tak příběhovou prózu s dětským hrdinou, prózu s dívčí hrdinkou stojící na prahu puberty, dále pak knihy určené dospívajícím čtenářům, mezi něž patří dívčí romány či životopisy slavných hereček a modelek, a v neposlední řadě i romány pro dospělé. Autorka se rovněž podílela na tvorbě několika dětských obrázkových encyklopedií či knih pro handicapované děti. Vzhledem k tomuto faktu se omezíme pouze na takovou tvorbu Ivony Březinové, určenou dětem předškolního a mladšího školního věku, kterou můžeme považovat za stěžejní a pro autorčin literární profil určující.

Diplomová práce tedy obsahuje interpretace celkem devatenácti knih splňujících tyto požadavky. Na základě jejich žánrově - typologického zaměření jsme knihy rozdělili do celkem čtyř okruhů: Příběhová próza s dětským a dospívajícím hrdinou, Příběh z dětského života s fantastickým prvkem, Autorská pohádka jako podobenství s antropomorfizovaným hrdinou a Autorská pohádka s využitím klasických lidových prvků. Pokusíme se přihlédnout k jejich společenskému a literárnímu kontextu, teoretické a kritické reflexi a čtenářské recepci. V případě několika děl navíc poskytneme originální reflexe od samotných dětských čtenářů.

Záměrem je tak blíže specifikovat významné postavení Ivony Březinové jako současné přední autorky literatury pro děti a mládež, zachytit její tvůrčí vývoj, tendence a potvrdit tak, že autorka jejích kvalit má na současném literárním trhu vybudovanou již svou pevnou pozici. Její literární činnost má tak jistě z mnoha důvodů, dále specifikovaných, před sebou slibnou budoucnost. V příloze uvedeme autorčin pestrý životopis, výčet ocenění a profesních aktivit, které jsou toho důkazem.

1. PŘÍBĚHOVÁ PRÓZA S DĚTSKÝM A DOSPÍVAJÍCÍM HRDINOU

Příběhová próza s dětským hrdinou patří nejen mezi velmi časté a oblíbené žánry čtenářů ve věku dětí mladšího školního věku, v případě Ivony Brezinové patří tento žánr ke stěžejním v její literární tvorbě.

Daná díla nesou veškeré typické žánrové znaky, příběhy vycházejí z reálného, ve většině případů dětem dobře známého prostředí. Výjimkami v tomto směru jsou knihy Panenka z ebenového dřeva a Mít tak psa. V prvním případě autorka zvolila prostředí africké krajiny, v případě druhém zůstáváme v Čechách, leč za zdmi dětského domova. V obou případech je záměrem autorčiným dané, nepříliš známé, prostředí dětem přiblížit a alespoň částečně jej specifikovat.

Autorka se rovněž snaží o věrné a zcela autentické zachycení světa, v němž se její literární hrdinové pohybují. Častými motivy jsou tedy rodina a rodinný život (Věra, Nika a sedm babiček, Mimínek), vrstevníci a kamarádi, či příroda a vztah k ní (Trošečníci). S reálným prostředím zcela koresponduje autenticita hlavních hrdinů, kteří jsou hlavním nositelem děje. Téměř ve všech případech působí kladně (výjimkou může být postava Davida z tetralogie Trošečníci), dětským recipientům se tak stávají vzorem a partnerem, prostřednictvím něhož si utváří vlastní představu a vztah k okolnímu světu.

Z hlediska tématu můžeme dané knihy rozdělit do několika kategorií. K dispozici nám jsou příběhy s dospívající dívčí hrdinkou, příběhy s hlavním chlapeckým představitelem, prázdninové příběhy skupiny dětí či příběhy s dětským hrdinou předškolního věku.

Od dané tematiky se rovněž odvíjí i cílová věková skupina čtenářů, již jsou dané knihy určeny, a která zpravidla zcela koresponduje s věkem a společenským postavením hlavních hrdinů. Mezi knihy, určené začínajícím čtenářům ve věku šesti až sedmi let a předškolním dětem, řadíme knihy Lucka Luciperka a Mimínek, aneb Jak jsem dostal sourozence. Pro čtenáře mladšího školního věku, tzn. kolem sedmi až devíti let, je určena tetralogie Trošečníků, kde se většina dětských hrdinů pohybuje právě v tomto věkovém rozmezí. Třetí skupinou, z hlediska věku čtenářů, jsou dívčí romány Věra, Nika a sedm babiček

a Panenka z ebenového dřeva. Vzhledem k věku hlavních protagonistek, kterým je devět a deset let, jsou i tyto prózy vhodné pro dívky tohoto věku. Hlavní hrdinky již tedy můžeme označit za dospívající, citově a vývojově vyspělejší, než je tomu v případě již zmíněné první skupiny knih, stále však ještě převládá dětské vidění světa, a proto i tuto prózu lze považovat za vhodnou pro čtenáře mladšího školního věku. V případě knih Mít tak psa a Neotesánek nelze zcela přesně specifikovat věk hlavních protagonistů, a tedy i čtenářů.

Z hlediska kompozičního lze většinu příběhů považovat za klasicky dějově ucelené, chronologicky uspořádané, s úvodní zápletkou a jejím postupným rozuzlením. Výjimku tvoří opět uměleckonaučná kniha Neotesánek, kde jsme svědky epizodické kompozice s jednotlivým prvkem hlavní chlapecké postavy.

Společným znakem téměř všech daných knih je humor, komice je věnován zpravidla veliký prostor, přičemž všechny příběhy bez výjimky končí šťastně a bez náznaku komplikací. Stávají se tak čtivými a atraktivními právě pro čtenáře mladšího školního věku.

1.1 Věra, Nika a sedm babiček

Knih je autorčinou prvotinou, jedná se o dívčí román určený dětským čtenářkám kolem devíti let. Hlavními hrdinkami jsou dvě žákyně třetí třídy, Věra Havránková a Veronika Černá. Obě mají podobný osud, žijí pouze s jedním z rodičů. Věřčina maminka zemřela, Veroničin otec rodinu opustil a odstěhoval se do Austrálie. Dívky jsou velkými kamarádkami, navštěvují společně hodiny gymnastiky a každá zároveň tajně touží po životě v úplné rodině. Jednoho dne se tak v jejich hlavách zrodí spiklenecký nápad, sblížit tatínka Havránka s maminkou Černou:

„Hele, kdybys mi občas půjčila svoji mámu, rozdělila bych se s tebou někdy o tátu,“ navrhla Věra.

„Já tátu nepotřebuju,“ ohrnula nos Nika. „Máma mi stačí.“

„A umí opravit žehličku nebo třeba vyměnit kolo u auta?“

„Ne, my auto nemáme.“

„Tak vidíš. Jo a hele, umí tvoje máma vařit?“ vzpomněla si Věra

„Moje máma? Nejlíp na světě! Proč se ptáš?“

„No, táta právě moc vařit neumí,“ přiznala Věra. „Ale jinak umí úplně všechno, fakt,“ dodala rychle.

„No dobře,“ souhlasila nakonec Nika

„Tak jim domluvíme to...rande.“ (s. 22)

Rodiny spolu teď tráví stále více času, a tak se zdá, že plán dívek začíná být úspěšný. Dospělí v sobě skutečně naleznou zalíbení a děvčata jsou vývojem událostí nadšena. Do děje ovšem vstupují i představitelky starší generace, celkem šest babiček náležících do obou rodin.

... a pak začali společně vypočítávat, že maminka pana Havránka je babička Áža

a ta má sestru babičku Růžu, co pořád čte, že maminka Věřčiny maminky, co žije v nebi, je smutná babička Toňa, která umí moc dobře vařit a plést svetry. Že maminka paní Černé je babička Božena a ta má ještě svou maminku, starou babičku Amálii, která je vlastně Verunčinou prababičkou, a že maminka Veroničina australského tatínka je hodná, ale věčně uplakaná babička Marta.

I babičky schvalují počínání obou dospělých a tak se zanedlouho může konat svatba. Ještě předtím si však dívky, inspirované Kastnerovou Luisou a Lotkou, vymění role a každá si zkusí otestovat nového rodiče, což se ovšem neobjede bez malých počátečních komplikací:

„Zato Věrka,“ povzdychla si.

„Tvrdošijně mi vyká, i když jsem jí sama nabízela, že nemusí. To je asi za to, že ji občas zaženu k vysavači nebo k dřezu se špinavým nádobím,“ usmála se maminka Černá nešťastně. (s. 72)

„To jsi ty, Veroniko?“ posadil se tatínek na posteli, když si uvědomil, kdo to pláče.

„Když mě se stýská,“ vzlykla znovu Nika.

„Tak víš co? Já tu budu chvíli s tebou, chceš?“ sedl si tatínek Havránek do křesla vedle Veroničiny postele. Vlastně to byla Věrčina postel, ale teď v ní spala Nika.

„Moje druhá dcera,“ uvědomil si. (s. 70)

Nakonec přece jenom dojde k vytoužené svatbě, rodina se nastěhuje do společného bytu a z dívek se stanou sestry. Ačkoliv mají již šest babiček, společně si přivlastní ještě sedmou, osamělou sousedku, a postupem času také dědečka Vendelína, který jako jediný jim ještě ve výčtu úplné rodiny chyběl. Příběh tak končí happyendem a zcela idylicky.

„Víš, jednou napíšu knihu a ty mi do ní nakreslíš obrázky, ano?“

„Tak dobře. A bude o mámě a tátovi a sedmi babičkách a dědečkovi Vendelínovi.“

„A o nás dvou.“

Autorka zvolila tradiční, stále atraktivní a hlavně velmi vděčné téma rodiny, rodinného života a nebyla tak zdaleka jediná, kdo tak učinil. S podobnou tematikou se rovněž můžeme setkat v knihách M. Drijverové či filmech A. Poledňákové, které vždy měly velikou odezvu u dětských recipientů. Podobně i v díle Ivony Březinové přebírají děti zodpovědnost za budoucnost celé rodiny, takříkajíc přímo napomáhají osudu v touze získat oba rodiče. Možná v tom tkví úspěch volby dané tematiky, dítě není jen pouhým pasivním činitelem, ale samo, a nutno říci, že úspěšně, mění sled událostí ve svůj prospěch. Což jistě působí

optimisticky, humorně a pozitivně na dětské čtenáře vzhledem k faktu, že velké množství z nich pochází právě z rozvrácených rodin, a není pro ně tedy problém ztotožnit se s hlavními hrdinkami. Autorka tak prostřednictvím knihy poskytuje čtenáři naivně dětský pohled na nelehké životní situace:

„Ty hele,“ *napadlo Věru, „a kde ty máš vlastně tátu?“*

„Můj tatínek je přeci na druhý straně Země,“ *řekla Nika.*

„V nebi?“ *vyhrkla Věra.*

„V nebi? Co by dělal v nebi?“ *divila se Nika.*

„Moje maminka žije v nebi,“ *řekla Věra a honem dodala: „Teda aspoň babička Toňa to říká.“*

„A píše vám někdy?“

„Ne. Víš, já to vlastně vím. Že umřela. Ale táta o tom nemluví.“

Z ukázky vyplývá, že dívky se se svým osudem již vyrovnaly, a to jim vlastním, dětským způsobem. Ač jsou si obě v lecčems podobné, což je podmíněno jejich stejným věkem, nalézáme zde několik zásadních charakterových odlišností. V knize autorka tentokrát věnovala veliký prostor celkovému vykreslení postav a jejich vývoji.

Věrka je popisována jako energická dívka s bohatou fantazií, kterou čerpá z tolik oblíbené četby dobrodružných románů. Právě v její hlavě se zrodil již zmíněný nápad na výměnu obou dívek v rodinách. Také fakt, že je vychovávána převážně otcem, se odráží v dívčině povaze, je nebojácná, statečně se brání slovním výpadům spolužáka Filipa Klukánka, zatím ještě nevnímá jejich mírný, citově zaměřený podtext. Výtvarně nadaná Veronika oproti ní působí spíše jemnějším, holčičím a citovějším dojmem, což má zase za následek převážně mateřská výchova. V jejich projevech již zaznamenáváme pozvolný nástup puberty, spojený se vznikem citové vazby k Filipovi. Také postava chlapce autenticky reprezentuje typické projevy hochů dané věkové skupiny:

„Jo vy jdete do cirkusu?“ *houkl na ně Filip Klukánek, jak zaslechl Věrčina poslední slova. „Tak pozor, aby si vás tam nenechali místo cvičenejch opic, když už vás na tý gymnastice učí prolejšat obručí a chytat míče. Postřeh!“ a hodil Věře krásné červené jablko. Věra ho zachytila jen taktak a hned ho vrazila Filipovi zpátky do dlaně. „Na, od tebe nic nechci. Doma mám jablek, kolik budu chtít. A nešpehuj.“*

Kluk se trochu zarazil a podal jablko Veronice. „Tak si ho vem ty, Černá. Havránek by stejně mohlo zaskočit v krku a trpaslíci by se ubrečeli.“ Nika se s chutí zakousla. (str. 23)

Postavy dívek zaznamenávají během četby určitý vývoj. Z jedináčků zvyklých na pozornost svého okolí se stávají sestry, učí se vzájemné toleranci a respektu a citově dozrávají. Hlavními dospělými postavami knihy jsou oba rodiče. Zatímco otec Havránek je představován jako zaneprázdněný, přesto však velmi milující, citlivý, snažící se zvládnout dceřinu výchovu co nejlépe a skloubit ji se svou prací, maminka Černá je jeho pravým rodičovským doplňkem. Starostlivá žena a matka, pro kterou je rodina vším. I u těchto postav zaznamenáváme během četby určitý vývoj. Na počátku knihy jsou oba dospělí poněkud zklamaní svým osudem a jen velmi pozvolna, s počátečním ostychem, nacházejí cestu jeden k druhému. Na konci příběhu již působí spokojenějším a sebevědomějším dojmem.

Při výčtu postav nesmíme zapomenout na množství kladně a optimisticky působících babiček, kde výrazněji působí snad jen postava babičky Toni, matky Věřčiny zemřelé maminky, která je charakterizována jako věčně uplakaná, se smutnými očima. Dodává tak „babičkovským“ postavám na autentičnosti, nepůsobí tak přespříliš ztřeštěným dojmem. Přesto však jsou babičky často zdrojem svérázného humoru:

„Pročpak bych netrefila? Veronička mě povede.“

„A co tvoje nohy? Říkalas, že tě zlobí koleno.“

„Poleno? Já ti dám hluchá jak poleno! Takhle se mnou, Božo, mluvit nebudeš.“

„Ko-le-no, že tě zlobí. Říkám, měla bys být doma.“

„To by se vám hodilo. Kdepak. Jen mě nechte taky podívat na toho mladíka.“

Rovněž volba prostředí, ve kterém se děj knihy odehrává, se ukazuje být velmi šťastnou, což dokazuje i následující ukázka odborné recenze:

Díky jazykovému i situačnímu humoru, znalosti dnešních reálií rodiny, školy i ulice se jí (Ivoně Březinové) podařilo napsat svěží, autentické a konkurenceschopné dívčí romány. (Klokočnicková, 1996)¹

Autorce se opravdu podařilo zcela přesně a hlavně věrohodně vystihnout prostředí, ve kterém se dnešní mladé dívky pohybují a působí na ně. Objevuje se zde především rodinné prostředí, poskytující potřebnou oporu a pocit bezpečí, dále zájmový kroužek a školní prostředí, reprezentované vlivem vrstevníků a touhou začlenění se do třídního kolektivu:

„Jé, podívej, támhle postavili Noska,“ vyprskla Nika a táhla Věru k sněhulákovi v brýlích a s kulichem s obrovskou chundelatou bambulí na hlavě. Štěpán jen ve svetru se opodál válel ve sněhové závěži, vlasy plné sněhu, a osleple tápal kolem sebe. Okolo stálo pět kluků, a kdykoliv se Štěpán pokusil vstát, povalil ho některý z nich zpátky do závěje.

„No tohle!“ vykřikla Věra. „Jdeme mu pomoci.“

Z hlediska kompozičního by bylo možné knihu pomyslně rozdělit na dvě části. V první polovině knihy se čtenář seznamuje s prostředím i charakterem postav, je naznačena hlavní dějová linie, děj se odvíjí chronologicky a postupně graduje. Jakýmsi pomyslným dějovým vyvrcholením je kýžená svatba rodičů, k níž vlastně celý předchozí vývoj směřuje. Jinak již je tomu v části druhé, na kterou se již názory odborníků liší:

...a snad by celému textu prospěla i větší sevřenost: zvláště několik „posvatebních“ kapitol působí už poněkud přidaně. (Ditmar, 1997)²

Vyprávění o hledání sedmé babičky, dědečka a slavení Vánoc opravdu již čtenářsky tolik neupoutají. Dějové vyvrcholení bylo totiž již naplněno, následné kapitoly nemají v knize tolik prostoru, nejsou již tak propracované a postrádají prvky gradace.

Po jazykové stránce ovšem nelze autorce nic vytknout. Obdivuhodná lehkost, hra se slovy a českým jazykem, slovní hříčky, objevující se v jejích knihách již tradičně, dodávají knize na originalitě, čtenářské přitažlivosti a odlišují ji tak od jiných, žánrově podobných děl. Často se zde setkáváme s jazykovou komikou a personifikací dávající prostor autorčině fantazii.

Venku už byla tma. Černá. Jako havran. Jako havránek. (str. 28)

Ono takové švihadlo, když uteče z ruky v nepravou chvíli, dokáže pěkně kousnout nebo se se zasyčením obtočit kolem těla. (str. 7)

¹ KLOKOČNÍKOVÁ, J. Zn: *Dívčí román*. Nové knihy, roč. 36/1996, č. 44, s. 4

² DITMAR, R. *Hrst původních novinek pro děvčata*. Zlatý máj, roč. 41/1997, č. 1, s. 31

Hodina mluvnice byla plná vyjmenovaných slov. Z učebnic vyskákala na tabuli a do sešitů, vlezla do pusy paní učitelce Voříškové a pletla jazyky dětem. (str. 32)

Jazyková složka je zde, jak je v dílech Ivony Březinové zvykem, tedy velmi výrazná, někdy se autorka nechala unést svou fantazií natolik, že tím může způsobit jisté komplikace:

Pravda ale je, že roztočený kolotoč s babičkami i s různým pojmenováním obou dívek malým čtenářkám text znesnadňuje, třikrát se dokonce v textu „povedlo“ obě dívky zaměnit. (Ditmar, 1997)³

Předpokládejme, že bylo právě autorčiným záměrem zvolit podobná jména děvčat, Verunka a Věrunka. Jejich záměna se totiž nemusí podařit pouze čtenářům, ale leckdy i samotným rodičům dívek:

„Věrunko, teda vlastně Verunko,“ opravil se táta Havránek. „Večeře!“ (s.64)

„Tak co, vy moje Věroniky,“ dobíral si je tatínek, když bral holky na klín, každou na jedno koleno. (str. 98)

Také výskyt množství babiček a jejich podobných jmen působí dle mého názoru zcela účelně, čtenář je nucen pečlivěji sledovat děj a orientace v textu se tak pro něj stává zajímavější.

Na závěr se ještě pozastavme nad samotným přebalem knihy. Publikace vydané v nakladatelství PETRA tradičně disponují nepříliš zdařilým provedením knižních obálek. V našem případě je to veliká škoda, lacině až kýčovitě působící obal nejenže vůbec nekoresponduje s celkovým vyzněním knihy, naopak jej degraduje, činí tak toto, jinak velmi zdařilé dílo, na první pohled méně přitažlivým a ubírá mu na kvalitě (viz. příloha) Bohužel ani v druhém vydání knihy z roku 1997 jsme se nedočkali atraktivnějšího a přiměřenějšího přebalu. Celkový efekt je dostačující až v případě třetího vydání knihy, z roku 2004, které je opatřeno půvabnými ilustracemi Marie Tiché.

Na závěr knihu zhodnotme ještě z pohledu samotné dětské čtenářky, v našem případě desetileté Jany, žákyně čtvrté třídy, která, alespoň částečně, poskytla svou čtenářskou reflexi. Kniha se jí velmi líbila, nejvíce zajímavý a přitažlivý se jí zdál příběh, ačkoliv již předem tušila, jakým směrem se bude děj ubírat. Hlavní hrdinky jí byly sympatické, dovedla by si představit, že by se staly

jejími kamarádkami, obzvláště dívčím dojmem více působící Veronika. Sama čtenářka Jana by se však nechovala stejným způsobem, jako obě hrdinky. Chyběla by jí odvaha, nebyla by tolik akční a tvořivá, i přesto však nepochybuje o celkové reálnosti příběhu. Jako jediný záporný, a pro ni z hlediska čtenářského nepřitažlivý prvek, uvedla začátek knihy, který se jí zdál nudný a zdlouhavý.

³ DITMAR, R. *Hrst původních novinek pro děvčata*. Zlatý máj. 41/1997, č. 1, s. 31

1.2 Panenka z ebenového dřeva

Pro svou další knihu zvolila autorka poněkud neobvyklé prostředí – rovníkovou Afriku. Právě tam, přesněji do konžského hlavního města Brazzaville, odlétá desetiletá pražská dívka Regina spolu se svými rodiči, aby tam strávila celý jeden rok. Účelem cesty je otcova lékařská výzkumná činnost. První dívčiny zážitky se začínají odvíjet již během cesty. Regina poprvé v životě letí letadlem, a tak jí vše, co kolem sebe vidí, připadá nové a zajímavé:

„Hele, přišel kapitán.“

Oblečený v tmavomodré uniformě, v ruce držel skleničku a s úsměvem něco povídal.

„Tati?“

„No?“

„To je fakt kapitán?“

„Ano.“

„Ježiš a kdo teď teda řídí letadlo?“ vyděsila se Regina.

„Neboj, je tam ještě druhý pilot a taky navigátor.“

„Aha,“ uklidnila se Regina. „To jo.“ (s. 11-12)

Nejinak je tomu i po přeletu na černý kontinent. I zde následuje detailní popis všeho, co dívku udivuje, včetně odlišného podnebí, způsobu ubytování i vzhledu tamní krajiny i obyvatel:

Tenhle měl růžové dlaně a nehty, jako má máma, když si je do divadla nalakuje perletí. Mluvil temným zastřeným hlasem a Regina obdivovala tátu, jak si s ním povídá jakoby nic. Jako by ani nemluvil cizí řečí plnou hrčivého „er“ a nosových hlásek. Ach jo, Reginu ta francouzština taky čeká. Možná bude nejlepší chytit na to učení rýmu. (s. 16)

Rodina se v novém bydlišti aklimatizuje poměrně rychle. Regina se seznamuje se svými prvními přáteli ze sousedství, dětmi španělského konzula, Ernestem a Manuelou. Právě existence tohoto kamarádství jí usnadní počáteční dny života v nové zemi. Hlavním problémem však stále zůstává komunikační bariéra. Regina tedy začne navštěvovat soukromého učitele francouzštiny, což jí poskytne příležitost pro seznámení se s jeho dětmi – sedmiletou Nathalií, ale

především třináctiletým Olivierem, jejichž prostřednictvím se výrazně zlepšuje dívka, zatím polopatická komunikace:

„Musíš mluvit pomalu,“ napomenul Olivier sestru.

„La poupée. Panenka. Má vlasy jako ty. Světlé. Líbí se mi.“

„Tvoje vlasy hezké,“ řekla na to Regina.

„Mám černošské vlasy,“ odpověděla Nathalie.

„Ty černoška?“ zeptala se Regina. „Nevypadáš.“

Nathalie začala něco složitě vysvětlovat.

„Je ne comprende pas,“ musela ji Regina zase zastavit. „Nerozumím.“

„Dědeček je běloch a babička je mulatka,“ vložil se do hovoru Olivier.

„Půl černoška,“ dodal, když viděl, že Regina slovu nerozumí.

Díky svým exotickým přátelům dívka poznává i jiné kultury, než je ta její, přičemž si, nikoli vědomě, rozšiřuje obzory a učí se vzájemné toleranci. Během svého afrického pobytu také zažívá jedno zajímavé dobrodružství za druhým. Následuje řada epizodických příhod: společný piknik, který je přerušeno několikadenním deštěm, koupání na plovárně, které je nutno absolvovat v oblečení, aby nedošlo ke spálení kůže či oslava Vánoc a následné stavění blátuláka, respektive sněhuláka z bláta. Mezi nejvýraznější a čtenářsky jistě nepřitažlivější kapitoly patří ty, popisující Reginin výlet do deštného pralesa, kde dívka poznává mnoho nového, a které se neobejdou bez malého dobrodružství:

Za skupinkou mohutných baobabů se cesta prudce stáčela k jihu a, ačkoliv jeli pomalu a opatrně, čekalo je za zatáčkou překvapení. Pár metrů před nimi stál nosorožec. Velký a tlustý, s malýma vypoulenýma očima a hrozivě vyčnívajícím rohem. Koukal přímo na ně a hrabal přední nohou, jako by se už chtěl rozběhnout a rozpárat kapotu jejich auta jako domeček z papíru. Pan Sabrie hmátl po pušce, ale nosorožec si to přece jen rozmyslel a odklusal stranou do vysoké trávy. (s. 73-74)

Ačkoliv je Regina daleko od svého domova, ani zde ji neminou školní povinnosti. Roli učitelky nejprve přebírá maminka, později dívka navštěvuje francouzskou konzulární školu, která se však od té české přeci jen trochu liší:

Ta škola byla úplně naruby. Zařadili ji do sedmého ročníku, ačkoliv doma v Praze by chodila do pětky. Francouzská škola totiž začíná desítkou a v prvním ročníku se maturuje. Regině to připadalo postavené na hlavu, ale její problém to nebyl. Ještě horší to bylo, jak brzy zjistila, s klasifikací. Jednička byla

k jejímu zděšení nejhorší známka. A nejlepší – to už Regina vůbec nemohla pochopit – dvacítko. (s.64)

Dívčin africký pobyt se tak pomalu chýlí ke konci. Na rozloučenou Regina obdrží společný dárek od všech svých nově nabytých přátel, malou panenku z ebenového dřeva (odtud název knihy), která jí zůstane jako památka na nevšedně a neobvykle strávený rok života.

Jak je již výše uvedeno, významnou a dominantní složkou tematické výstavby knihy je především volba netradičního prostředí. Popis života v daleké Africe je pro dětské čtenáře jistě velmi nevšední, a kniha tak dostává mírně cestopisný ráz. Autorce se tedy podařilo dané prostředí poměrně přesně a barvitým způsobem specifikovat, takže čtenář si o něm udělá poměrně jasnou představu:

Byl to pohádkový mumraj. Křik prodávajících lidí se mísil s křikem prodáváných opic a papoušků, s bučením skotu a temnými údery porcovaného masa. Vzduch chvíli páchl rybinou a čerstvě vydělanými kůžemi, v horším případě i hnílobou, a o kus dál zas voněl vanilkou a skořicí a svěží vůní čerstvě utrženého ovoce. (s. 47-48)

Jiná věc je, zda se Březinová nemohla snad o trochu více dotknout nepříliš uhlazené reality života v této zemi. Tu a tam sice takový náznak najdeme, ale celkově v knížce převažuje až příliš růžová pohoda. Dětský čtenář pak může podlehnout představě, že Afrika se skládá z výstavních měst s exotickým okolím a milých Afričanů. Kéž by tomu tak bylo. (Ditmar, 1998)⁴

Zde je třeba s panem recenzentem polemizovat. Otázkou zůstává, zda je opravdu nutné popisovat uvedenou „nepříliš uhlazenou realitu země“ referenční skupině čtenářů, tzn. dětem kolem deseti let. Upozorníme na fakt, že kniha sleduje poněkud jiný cíl. Jde o to přiblížit dětem zcela jiné prostředí, než na jaké jsou zvyklé, pokud se přitom i něčemu přiučí či si některé dojmy zapamatují, tím lépe. V knize jsou ovšem nastíněny i komplikace, které život v takovémto prostředí s sebou přináší, například jazyková bariéra, výskyt nebezpečných nemocí či epidemií, anebo setkávání lidí odlišných kultur, a tedy i odlišných mentalit. Autorčiným záměrem tedy jistě nebylo vytvořit odborný referát na téma

Afrika – její pozitiva, negativa a reálný obraz života tak, jak jej známe z televizních zpravodajství. Pokud by toto skutečně jejím cílem bylo, kniha by jistě byla koncipována zcela jinak, problém by byl uchopen z širšího úhlu pohledu, možná s cílem oslovit poněkud jinou věkovou skupinu čtenářů. Bylo by tedy pošetilé požadovat od desetileté hlavní hrdinky, aby během svého ročního pobytu v Africe poznala všechny reálné nástrahy tohoto života.

Další významnou tematickou složkou knihy jsou literární postavy a jejich vývoj. Jak je již výše uvedeno, v knize je kladem důraz spíše na pestrost děje a barvitost prostředí, to vše na úkor rozsáhlejšího charakterového vykreslení hlavních postav. Přesto je čtenářům umožněno hlavní hrdinku více poznat prostřednictvím jejího pohledu na svět. Sledujeme tak proměnu trochu zhýčkané pražské dívky, stojící na prahu puberty, se kterou se mladé čtenářky, díky její sympatické a kamarádské povaze, lehce ztotožní. Zcela autenticky ztvárněný projev dívky, její občasné sarkastické poznámky, tolik typické pro prepubertální věk, stojí v kontrastu se stále ještě převažujícím dětským viděním světa:

Táta se obrátil k řidiči a se smíchem mu cosi sděloval. Bílé zuby blýskly ze tmy obličeje do zpětného zrcátka a černochoch se pobaveně zachechtal. Regina se uraženě obrátila k oknu.

„Aby ses nepotrhal smíchy, čerte.“ (s. 16)

„Dávno vím, že žádní čerti nejsou. Ale občas se mi o nich prostě zdá. Zůstaneš tu se mnou, maminko, vid?“

„To víš, že zůstanu. Nemusíš se ničeho bát.“ (s.23)

Důležitým momentem knihy je vznik citové vazby mezi Reginou a Olivierem. Ač každý pochází z jiné kultury, nakonec k sobě najdou cestu a dá se říci, že prožívají svou první lásku. Přičemž postava chlapce je popisována rovněž zcela realisticky, Olivier se tedy také chová úměrně svému věku:

Olivier vyšplhal na obrovitý fikus a házel z něj po holkách avokádovými peckami, kterých měl plné kapsy. Regina s Nathalií pištěly a snažily se po něm pecky házet zase zpátky.

„Já taky na strom,“ řekla Regina a chytila se nejspodnější větve.

„Merde,“ křikl Olivier a zasypal Reginu celým krupobitím pecek. (s. 29)

⁴ DITMAR R., 2x čtení pro desetileté. Nové knihy. 38/1998, č. 8, s. 11

Dospělé postavy jsou vykresleny jen náznakově. Maminka, milující, pečlivá a věčně starostlivá středoevropská žena, zaměstnaný otec, živitel rodiny. Ostatní postavy, pana Sabrieho, učitele francouzštiny, jeho ženy či rodiny Gonzálesových, rodičů Ernesta a Manuely, vyznívají také velmi kladně a přátelsky. Hlavními motivy knihy je tedy všudypřítomné harmonické rodinné prostředí, přátelství, tolerance, ale i poznání a poučení, a to vše hravou a nenásilnou formou. Lze tedy zcela souhlasit s následujícími slovy:

Ivona Březinová se obešla bez didaktických berliček, a přesto její knížka poučí: o jedné z podob tolerance, již představuje kamarádství dětí různých ras, o bariérách, jež vytvářejí kulturní a sociální rozdíly, o naději, kterou nabízí mladé přátelství. (Sieglová, 1998)⁵

Navíc je kniha charakterizována i množstvím humorných situací. Mnohé vyplývají z celkové neznalosti prostředí hlavními hrdiny. Vzniká tak situační komika na téma cizinec v Africe. Čtenářský atraktivní je však dozajista i jazyková komika, vznikající na základě vzájemného nepochopení či nepřesného vyjadřování dětí:

„Nežaluj,“ odsekl Ernesto. „Hele, Režín, vy máte nového sluhu, že jo? Čeronocha.“

„On není sluha. On je ... pomahač.“

„Pomocník,“ opravila ji Manuela. (s. 54)

„Ano, ty moc vážný,“ opakovala Regina. „Ty se vůbec nebál.“

„Co? Jo takhle,“ rozřehtal se zase Olivier. „Teda s tebou je ale sranda. Ty nemyslíš vážný, ale odvážný. Od – váž – ný.“ (s. 60)

Knihou rovněž obsahuje množství výrazů ve španělštině či francouzštině, ovšem v rozumné míře, takže nečiní čtenářům potíže při porozumění textu.

Nutno dodat, že četba knihy je jistě příjemným zážitkem, a to i v případě dětských čtenářů. Cíl knihy, tzn. pobavit, poučit, dějově upoutat, byl tedy zcela určitě splněn beze zbytku. To dokládá i čtenářská reflexe, kterou nám poskytla desetiletá Tereza, žákyně páté třídy ZŠ Špičák v České Lípě. Kniha se jí opět velmi líbila a dějově ji upoutala natolik, že ji přečetla za dvě odpoledne. Prostor africké krajiny se jí zdá naprosto reálné, nepřemýšlela o tom, že to

v podobných krajích může také vypadat trochu jinak (viz. recenze Ditmar). Hlavní hrdinka jí byla blízká, byla s ní legrace. Čtenářka Tereza však nedovedla v textu rozpoznat surrealistické, snové pasáže, například když Regina onemocní, trpí vysokými horečkami a blouzní, či když se jí zdá v noci o čertech. Uvedeným pasážím tedy Tereza nerozuměla, nechápala jejich význam a nebavily ji.

⁵ SIEGLOVÁ, N. *Dětský svět nepotřebuje hranice*. Ladění. 3/1998, č. 1, s. 11

1.3 Trosečníci – Dobrodružství v zamčeném bytě (1. díl)

Tentokrát autorka zvolila spíše dobrodružný žánr, v dnešní době velmi častý a oblíbený mezi dětskými čtenáři. Hlavními postavami knihy je sedm dětí, bratranců a sestřenic, jejichž rodiče odjeli do zahraničí a nechali své ratolesti po dva týdny na starost svérázné babče Evče.

Dětský sedmilístek tvoří devítiletá trojčata Renáta, Agáta a Tadeáš, spolu se svým šestiletým bratrem Matějem, dále pak třináctiletým Davidem a jeho sourozenci, dvanáctiletou Darinkou a nejmladším benjamínkem, pětiletým Daníkem. A protože mají všichni stejné příjmení – Kaplánkovi – vysloužili si hromadnou přezdívku Kaplánci či Kapláňata. Hned první večer, strávený bez rodičů, však nastanou dětem nastanou problémy:

„Kluci, něco je s babčou! Chodí po předsíni, drží se za břicho a vykřikuje, že ji to zničí. Jenže nevíme co.“

Babičku ničily tři pytlíky smažených chipsů. Po hodině pokroucené chůze předsíni nakonec prohlásila, že už to nevydrží, a ať proboha někdo zavolá pohotovost. (s. 9)

Stará paní je tedy odvezena do nemocnice, a děti tak doma osiří. Každý den sice chodí před nemocniční budovu, aby si je babča mohla alespoň přepočítat a zkontrolovat tak na dálku, ale jinak jsou nuceny postarat se o sebe zcela samy. Místo plnohodnotného jídla utratí peníze za dobrotu, dívají se v televizi na noční pořady:

Večer byt vypadal jako po velkém mejdanu. Všude, kam se člověk podíval, se válely obaly od čokolád, papírky od bonbónů, prázdné pytlíky a lahve, rozšlapané opatky, rozházené burské a pistáciové oříšky. (s. 24)

Dobré zprávy však nepřicházejí ani z nemocnice, babča Evča musí podstoupit operaci a druhá babička, Maruška z Klobouk, která měla přijet, aby se o děti postarala, stále nedorazila. A o tom všem nemají rodiče dětí ani tušení. Další den se Kaplánci, spolu s nalezeným psem Dárkem, vydají do bytu Davidových, Darinčiných a Daníkových rodičů zalít kytky, ale ani to se neobejde bez komplikací:

„Já...já chtěl zamknout, aby sem nemohli vtrhnout indiáni,“ zablekotal Daník zoufale.

„Tak indiáni, jo?“ rozkřikl se David a oči mu za skly brýlí nebezpečně zpichlavěly. „A tos při tom zamykání musel zlomit klíč přímo v zámku,, jo?“ (s.53)

Děti tedy zůstanou po tři dny zamčené v bytě bez kontaktu s okolím (ostatní obyvatelé domu jsou na prázdninách, jejich křik nikdo neslyší) i bez přísunu potravin, a stanou se z nich tak opravdoví Trosečníci (viz. název knihy). Marné je volání o pomoc, pouštění papírových vlaštovek či lahví se vzkazy. Nakonec je však sedmilístek přeci jen osvobozen, a to prostřednictvím zloděje, který se do bytu vloupá, a následný příchod policie dá vše do pořádku. Poté konečně dorazí i moravská babuška Maruška:

„Teda, Kaplanci, chvála bohu, že jste v pořádku. Včera jsem přijela z rekreace, schránka plná telegramů z nemocnice, že mám hned přijet, a doma pak nikdo. A tady nezvedáte telefon. Ještě, že ho zvedají v nemocnici. Babča Evča už je po operaci a prý bude zase v pořádku. A kde vy jste vlastně byli, co?“

„Babi,“ mávla Darinka vesele rukou. „Tomu bys nevěřila, ale my jsme poslední tři dny nevytáhli paty z domu.“ (s. 78)

Vše tedy dobře dopadlo, přesto je však konec knihy připravený na další pokračování.

1.4 Trosečníci – Dobrodružství skotského teriéra (2. díl)

Příběh sedmilítku Kaplánekových dětí pokračuje, tentokrát se odehrává na vsi u babušky Marušky, kam děti odjely trávit prázdniny, dokud se jejich rodiče nevrátí. Seznamují se s panem Františkem, babiččíným nápadníkem a majitelem rodinného hotelu pro zvířata:

„Můj hotel není útulek,“ řekl pan František. „I když o pár nalezenců jsem se tu už taky staral, než jsem jim našel novou rodinu. Ale tihle všichni, kdo tady jsou, svého pána naštěstí mají. Teď přes léto většinou někde na dovolené, kam zvířata nemůžou, nebo pán odjel někam za prací a o psa se nemá kdo starat....“ (S.19)

Děti v hotelu pomáhají a postupně se sblíží s tamními zvířaty, která mají někdy trochu neobvyklá jména. V knize vystupují koně Karel IV. a Přemysl Oráč, psi Tambor, Amina a Apuleos, ovce Bojanka, koza Zefina či angorští králíci jménem Kašpar, Melichar a Baltazar:

„To byli králové, že jo?“ rozesmála se Darinka.

„Jo,“ kývl František. „Ale tihle ti jsou jenom králíci.“ (s. 19)

Nakonec k nim přibude ještě skotský teriér John Black, který je jim svěřen do péče majitelkou, zámožnou Angličankou, a proto rozumí pouze anglicky:

„O lala,“ řekla dáma a s podivně povytáhlým obočím povytáhla z kabelky peněženku. „Tohle je moje John Black,“ dodala po chvíli. Moc chodna pes. Ja by potřebovala čtyři dny ubytovat.“ (S. 27)

Kaplánci se o všechna zvířata, včetně luxusního teriéra, vzorně starají, jednoho dne se však John Black ztratí. Děti ho hledají, dokonce tak navštíví i místní policejní stanici, kde si však nejprve myslí, že děti postrádají anglického spolužáka. Netrvá dlouho a pes je opět nalezen, za přispění dětí z okolí, na nedalekém ostrůvku, kde byl nucen přečkat bouřku. A tím vlastně celý příběh končí. Ačkoliv se rodiče již vrací ze zahraničí, děti mohou u babičky Marušky zůstat do konce prázdnin.

Autorka tentokrát zvolila dobrodružný žánr, což je pro její dosavadní tvorbu poněkud atypické. Dobrodružné příběhy party dětských hrdinů se

v literatuře pro děti a mládež vyskytují velmi často (E. Blytonová – Správná pětka) a o oblibě tohoto žánru mezi dětmi svědčí i řada televizních filmů či seriálů s danou tematikou (Ať žijí duchové! apod.)

Přes nesporně lákavé, a vzrušující zážitky slibující tituly obou knih, se příběh Kaplánekových dětí, odehrávající se v několika chronologicky řazených kapitolách, rozvíjí velmi pozvolna. Obzvláště úvodní část prvního dílu dějově nenasvědčuje avizovanému žánru a spíše popisuje život dětí v bytě bez rodičů (nakupují, chodí navštěvovat babičku do nemocnice, najdou zatoulaného psa apod.). V knize chybí rychlý spád i gradace děje, či zajímavé a nečekané zvraty, tolik typické pro dobrodružné příběhy. Druhá polovina prvního dílu je již dějově o něco zajímavější, a možná tak i čtenářsky přitažlivější. Děti se ocitnou v nezvyklé situaci, zamčení v uzavřeném prostoru, což má zhruba stejný efekt, jako by byly na pustém ostrově. Jsou tak nuceny uplatnit svou vynalézavost při hledání řešení daného problému:

„Takže musíme počítat, že tu můžem zůstat ještě deset dní,“ shrnul to David. „No tak já jdu na tu dobu pro každého rozpočítat přídělý,“ povzdychl si a se seznamem dostupných surovin se uklidil do tátovy pracovny k počítači. (s.60)

„Jsme trosečníci?“ obrátil se na ostatní (Matěj). „Jsme. A jak posílají trosečníci z pustých ostrovů zprávy? Přece v láhvi ne? Ta pak pluje po moři a někdo ji vyloví a...“

„Tady není moře,“ usadila ho mrzutě Agáta.

„Počkej,“ přerušil ji David. „Moře tu sice není, ale my tu láhev můžeme spustit z okna po provaze....“ (s. 68)

Přesto je však třeba souhlasit s následující recenzí, soubor náhod, které se dětem přihodí působí nereálné a poněkud překombinovaně. Vše vysvětlující jsou následující slova:

Autorka si motivy až příliš pečlivě aranžuje a sama si pro dětské příhody vymezila úzké mantinely: Možná i to zapřičiňuje, že výsledek není výraznější. (Ditmar, 2001)⁶

⁶ DITMAR, R. *Sedmilístek ve městě a na venkově*. Nové knihy, 41/2000, č. 9, s. 26

Jinak je tomu v díle druhém. Popis života městských dětí na moravském venkově působí již rozhodně autentičtější a zcela určitě není nezábavný, nicméně ani tento příběh nemá se slibovaným dobrodružstvím příliš mnoho společného:

...to druhé se ani dobrodružstvím nestačilo stát vinou rozbujelého epizodického rozptýlení (Vařejková, 2001)⁷

Jedinou zápletkou je tedy pouze ztracení skotského teriéra, trvající necelé dva dny, které se vlastně vyřeší během několika málo stránek knihy. Navíc samotná pointa příběhu není vygradována tak, jak by se na daný žánr slušelo. Je třeba tedy konstatovat, že ačkoliv jsou oba díly pojaty s touhou působit autenticky a možná i napínavě, ani jedno se bohužel autorce splnit nepodařilo.

Co však lze rozhodně ocenit je množství dětských dialogů, které v knihách převažují. Ivona Březinová se opět velmi úspěšně vžila do role svých dětských hrdinů a velice věrně tak postihla jejich myšlenkové pochody, které jsou často, především v případě nejmladšího Daníka, zdrojem laskavého humoru:

„Nemůžeme se jít koupat, protože Daník neumí plavat,“ namítla Darinka důležitě. „Aspoň já ho teda na koupališti hlídat nehodlám.“

„Já taky ne,“ přidal se David.

„Já to řeknu, že mě nehodláte,“ ozval se Daník plačtivě. „Zavolám mámě a ona vám nařídí, abyste mě hodlali.“ (s. 44)

Ačkoliv druhý díl knihy – Dobrodružství skotského teriéra - je již na výskyt humorných situací poněkud skoupější, nelze souhlasit s následujícími slovy:

Humor poklesá do dílčích záběrů, k trapným jménům zvířat a k exkluzivitě skotského teriéra Johna Blacka, jenž je majetkem přebohaté dámy. (Vařejková, 2001)⁸

Naopak, volba výše uvedených jmen zvířat se v žádném případě nezdá být trapnou, ale naopak originální, což jistě ocení především dětská čtenářka.

Prostředí, v němž se příběhy trosečnicků odehrávají přizpůsobila autorka realitě, v níž se mnohé dnešní děti pohybují. Město, zahrnující panelákový byt, nákupní středisko či nemocnici, i venkovské prostředí se všemi jeho atributy, přírodou, zvířaty i venkovskou policejní stanicí.

⁷ VAŘEJKOVÁ, V. *Velmi smutní ztroskotanci*. Ladění, 6/2001, č. 1, s. 21 - 22

⁸ VAŘEJKOVÁ, V. *Velmi smutní ztroskotanci*. Ladění, 6/2001, č. 1, s. 22

Rovněž postavy sedmilítku dětí si dozajista získají oblibu mezi dětskými čtenáři. Ačkoliv bližší charakteristice jednotlivých postav není v knize věnováno příliš mnoho prostoru, každé z dětí se autorce podařilo vystihnout některou svou charakterově typickou vlastností: Nejstarší David se stylizoval do role vůdce party, snaží se působit dospěle a často se povyšuje nad ostatní, jeho sestra Darinka supluje mateřskou roli, je ostatním oporou, trojčata drží vždy pohromadě, Agáta je však průbojnější, než její o půl hodiny mladší, lítostivá a bojácná sestra Renáta. Malý Matěj je charakterizován jako veliký jedlík, zatímco o rok mladší Daník vyžaduje nejvíce pozornosti. Postavy tak působí víceméně kladně, možná s výjimkou Davida. I když mezi dětmi občas vznikají konflikty, neobvyklé situace, ve kterých se vyskytnou, je spíše stmelují:

Ta představa Renátě až vyrazila vzlyk z pusy. Rozletěl se tichem a pak ji cosi šimravě pohladilo.

„Ty brečíš?“ ozvala se nad ní soucitně Darinka. „Nebreč, však ono to nějak dopadne. A pojď si taky lehnout do postele, v noci určitě do domu nikdo nepřijde. Ráno uvidíme co a jak.“ (s. 67)

Vztahy, které mezi dětmi panují jsou tedy více než příbuzenské, autorce se podařilo vystihnout příjemnou atmosféru přátelství a kolegiality.

Starší generace je reprezentována oběma babičkami a panem Františkem. Zatímco postava babči Evči se výrazněji projevuje jen v počátku, venkovská babuška Maruška nás provází celým druhým dílem. Z vyprávění dětských hrdinů vyplývá, že její postava zaznamenala určitý vývoj zapříčiněný citovým vztahem k panu Františkovi, z trochu nudné a ustarané babičky se tak stane veselá, mladším dojmem působící žena. Chybějící dospělý mužský element zastupuje svérázný a naoko přísný pan František, který v závěru druhého dílu požádá Marušku o ruku.

Z hlediska jazykového lze konstatovat, že typický autorčin rukopis, jazyková komika, která je její doménou, hra se slovy, dodávající příběhům jedinečný humor, se kterým se setkáváme například již v knize o mimínkovi či začarované třídě, je i v případě Trosečníků patrný, a dá se říci, že kvalitu knih víceméně zachraňuje.

Na závěr je třeba ocenit veselé a velmi zdařilé ilustrace Antonína Šplíchala (viz. příloha), které dětské čtenáři dozajista upoutají a v četbě podpoří.

I v tomto případě uvedme čtenářské reflexe. Na obě knihy je poskytli žáci třetí třídy ZŠ Špičák v České Lípě. První díl nám pomůže zhodnotit Veronika, které je devět let a sedm měsíců. Kniha se jí líbila a bavila ji, vzhledem k tomu, že je dívka již sběhlou čtenářkou, byla schopna ji přečíst za jeden den. Na knize nenašla žádná negativa, nejvíce sympatická se jí zdála postava Renáty, nejméně se jí líbil David, protože byl nafoukaný. Rovněž příběh shledala zcela reálným, dle jejího názoru by se klidně mohl přihodit, navíc Veronika uvedla, že by podobné dobrodružství také ráda zažila na vlastní kůži. V případě druhého dílu poskytl tentokrát svou reflexi chlapec – čtenář, Tomáš, rovněž žák třetí třídy. I jemu se kniha líbila bez výhrad. Bavilo ho prostředí venkova, sám má rád zvířata a jednou by chtěl být dokonce zvěrolékařem. Na knize oceňuje to, že je zábavná a veselá, jako nejvtipnější moment uvedl pubertu babičky Marušky. Dětské hrdiny si oblíbil všechny, nedovedl říct, kdo mu byl nejbližší.

1.5 Trosečníci – Dobrodružství řehtajícího koně (3. díl)

Po dvouleté přestávce vychází další pokračování prázdninových příhod Kaplánekovic dětí, které nás i tentokrát zavede na venkov k babušce Marušce a panu Františkovi, kde děti tráví konec letních prázdnin.

Příběh začíná velikou záhadou. Jednoho dne nejmladší Daník spatří na louce opodál cizího koně, ostatní děti mu to však nevěří. Po nějaké době se ale přeci jenom jdou společně přesvědčit, kdo že je tím neznámým návštěvníkem. Jenže po tajemném koni nejsou najednou na louce ani památky. Zato v noci vyruší děti ze spánku něco neobvyklého:

„Heáá á hé heá hé, ueé á heá hé...“ znělo ze tmy, která sice vypadala jako reklama na čokoládu, ale s těmi podivnými zvuky působila úplně hrůzostrašně.

„Co to je?“ špitla Renáta. „Já se bojím.“

„Tak se jdi bát dolů k babičce a neruš,“ usadila sestru Agáta. (s. 8-9)

Děti se proto vypraví na noční výsadek, aby původce tajemných zvuků vypátraly. Jaké je však jejich překvapení, když na louce u lesa naleznou člověka, který vypadá docela jako opravdový indián, přičemž jako zázrakem rozumí česky:

„A co budete, až nebudete indián?“ zeptal se bezelstně Daník.

„To budu, chlapče, zase úplně obyčejný strojní inženýr.“

„Ale to je strašný,“ vydechl Matěj. „A nejde to nějak zařídit, abyste nemusel?“

„Myslím, že ne,“ zavrtěl indián hlavou. „Obávám se, že jako indián bych se neuživil.“

„Počkejte,“ přerušil debatu David a důležitě si popostrčil brýle neustále mu padající z nosu, „já si to musím ujasnit. To vy jste dělal ty podivný zvuky?“

„Jaký zvuky?“

„No takový to heá hé hé a tak.“

... „To je indiánský zpěv při jedné z rituálních obřadů.“ (s. 18-19)

Druhý den se však původ tajemného indiána, který si říká Kančí zub, vysvětlí. Jeho pravé jméno je totiž Toník Havlásek a je to Františkův dávný kamarád z dětství:

„No to mě podrž, kamaráde,“ neudržel se pan František, „spadla ti na hlavu cihla, nebo je dneska v Chotěbuzech maškarní bál?“

Kančí zub řečený Toník slezl z koně a se smíchem podal panu Františkovi ruku.

„Ani jedno, ani druhý. Jen jsem si na starý kolena řekl, že budu indiánem, jak jsme to chtěli, když nám bylo deset, pamatuješ?“

„Jakpak bych nepamatoval,“ zasníl se pan František. „Jó, to byly časy.“

Sedmilístek Kaplánků poslouchal s otevřenou pusou a nikdo si netroufal ty dva přerušit. Až malý Daník to nakonec nevydržel. Zatahal Kančího zuba za kožený rukáv pošitý třásněmi a prohlásil: „Já chci bejt taky indiánem. A to budu taky muset čekat, až ze mě bude dědek?“ (s. 25-27)

Dětské přání je kupodivu vyslyšeno. Se souhlasem babičky i všech rodičů se mohou děti na jeden týden stát indiány. Pod vedením náčelníka Kančího zubu tak stráví jeden týden v nedalekém hřebčíně. Děti se tak seznamují s novým, jim neznámým životem ve stylu indiánském. Učí se stavět týpí, házet lasem, střílet z luku či ulovit ve spíži dlouhého hada, to, že se ve skutečnosti jedná pouze o věnec buřtů dětem nikterak zábavu nekazí. V hřebčíně také mají Kaplánci (teď však přejmenovaní na kmen Kaplanaka) příležitost osobně se seznámit s oním tajemným koněm z počátku příběhu. Jmenuje se Ferda, rád shazuje ze sedla každého, kdo na něj usedne. A nejen to, k tomu všemu je i pořádně škodolibý:

Ferda se totiž úplně obyčejně rozřehtal. Každý kuň někdy řehtá, to je pravda, jenže Ferda se řehtal, jako když se směje člověk. Řeklo by se, že se smál, až se za břicho popadal, jenže se nepopadal, když je to kuň a popadat se za břicho nemá čím. A tak jen cenil zuby a řehtal a řehtal, hlava mu nadskakovala a z očí mu šlehaly veselé ohníčky. (s. 37)

Mezitím Kančí zub trpělivě zasvěcuje své svěřence do tajů indiánského způsobu života, jehož součástí je i používání typických indiánských jmen:

„Ale já mám jméno. Já jsem přece Daník,“ ozvalo se udiveně.

„Odted'ka ti budeme říkat Bažantí péro,“ rozhodl Kančí zub s pohledem na Daníkovu vyzdobenou čelenku.

„A co já? Já chci taky nějaký jméno,“ dožadoval se Matěj.

„Ty bys mohl být leda tak Hladový břich,“ navrhla Darinka se smíchem.

... Tadeáš vyfasoval jméno Pic co čepic a našťvaně se nafoukl, protože mu to připadalo málo indiánské. Renáta se rozkýchala a rázem dostala jméno Kýchavice. Agátu přejmenovali na Pádnou ruku a Darinku na Kudrnku pro její kudrnaté vlasy. A Davidovi se začalo říkat Lesklé oko kvůli brýlím, které mu neustále padaly z nosu. (s. 43-44)

Další den čeká děti, jako správné indiány, jezdecký výcvik, avšak ani ten se neobejde bez dobrodružství. Ferda s Davidem v sedle se splaší a uhání pryč, ostatní tak uspořádají záchrannou akci, při níž však nakonec chlapce i koně naleznou v pořádku, živé, zdravé a v dobré náladě. Členové jezdeckého oddílu, který v hřebčíně trénuje, dětem nabídnou zapůjčení i jiných koní k výcviku. Kaplánkům, a nejen jim, je však stále záhadou Ferdovo podivné chování:

„Ten kuň je asi vážně cvok,“ řekl zamyšleně Kančí zub.

„A vám se Ferda nikdy nesmál, Kančí zube?“ zajímalo Davida.

„Nesmál. Jenže taky neměl proč, já z něj totiž nikdy nespád, to je to. Ale když ho teď tak pozoruju, mám pocit, že by potřeboval koňskýho psychiatra.“

(s. 70)

Ani přivolaný zvěrolékař si však s rozřehtaným koníkem neví rady. Na konci příběhu se ale i tato záhada vysvětlí, do hřebčína totiž znenadání zavítá neznámý host:

„Co chtějí bledé tváře indiánům kmene Kaplanaka?“ zeptal se Kančí zub.

„Vezu Ferdinandovi návštěvu,“ odpověděl Černá čepička.

... „Vy se s Ferdou znáte?“ odvážil se zeptat Tadeáš.

„No aby ne,“ zakýval Burácivý smích hlavou, „Vždyť my spolu šest let vystupovali v cirkuse, vid', Ferdo? Ukážeme jim, co umíme, co říkáš?“

A pak se Burácivý smích vyšvihl Ferdovi na hřbet a začal s ním vyvádět psí kusy. Dárek by sice řekl, že to vůbec nebyly psí kusy, ale docela určité kusy koňské, ale v každém případě to byla taková legrace, že všichni členové indiánského kmene Kaplanaka by zasloužili přejmenovat, jak se řehtali.

(s. 80, 82)

Vysvětlením hlavní zápletky knihy se také celý příběh uzavírá.

V knize Dobrodružství řehtajícího koně je patrný určitý autorčin tvůrčí posun, který zaznamenáváme vůči předchozím dvěma, méně úspěšným dílům. Lze podotknout, že příběhy party dětských hrdinů působí tentokrát poněkud sevřenějším dojmem, než je tomu v případě těch předchozích. Pro všechny příhody v knize popisované je společné typické, stmelující pozadí – poznávání indiánského způsobu života. Všudypřítomnými motivy jsou příroda, dětská spolupráce, kamarádství, soužití s němou tváří, na které je, vzhledem k charakteru děje, kladen větší důraz. Téma knihy se tak stává atraktivnějším, více neobvyklým a pro malé čtenáře jistě i zajímavějším, než tomu bylo v prvních dvou dílech.

Jednotlivá dobrodružství tak působí uceleněji, v knize je jim věnován větší prostor. Celkově jsou dějově propracovanější, poutavější, nepostrádají prvky dobrodružství a napětí:

Sedmilístek Kaplánků a pes Dárek se tiše plížili tmou. Měsíc jim na cestu promítal strašidelné stíny a občas po nich zašátrala nějaká všetečná větvička. Ale to ještě nebylo nic proti hrůze těch prapodivných zvuků, které se neustále ozývaly ze vzdálené tmy. (s. 11)

„No tě pic do čepic,“ vydechl Tadeáš.

Ostatní také vydechli překvapením. Jen chudák David asi vůbec nedýchal. Nakloněný dopředu se pevně držel sedla a také nohama se vši silou tiskl do koňských boků. Jenže stisk nohou Ferda bral jako znamení k běhu. A tak běžel, ba přímo pádil a Kaplánci spolu s Kančím zubem jen nemohoucně čekali, kdy Ferda Davida konečně shodí. (s. 50)

Ačkoliv o celkové věrohodnosti postav, především strojního inženýra důchodového věku, který si o prázdninách hraje na indiána a plní si tak své klukovské sny, by se dalo značně polemizovat, celkovému příjemnému vyznění knihy tento fakt patrně příliš neuškodí. V knize nechybí napětí, humor, vyplývající z komických situací či jazykové komiky (viz. indiánská jména), doprovázený bezchybně kladným vyzněním všech postav.

Je třeba tedy zhodnotit, že Dobrodružství řehtajícího koně je již o třídu lepším autorčíným počinem, ačkoliv její silná stránka pravděpodobně tkví v žánru poněkud jiném.

Z hlediska čtenářské reflexe nám svůj názor na knihu poskytla opět devítiletá Veronika, která má zkušenosti i s prvním dílem Trosečníků. Tento třetí díl se jí však líbil více, a to z ryze osobních důvodů – Veronika má totiž ráda

koně. Zápletka ve třetím díle se jí zdála zajímavější a zábavnější. Rovněž ocenila humornou stránku knihy, jako zdroj humoru označila postavy Daníka a Matěje. Četba knihy ji opět velmi zaujala a až do poslední chvíle nedovedla odhadnout, jak se děj bude vyvíjet.

1.6 Trosečníci – Dobrodružství sněžného muže

V roce 2003 vychází čtvrté, a to zatím poslední pokračování Trosečníků, které se však od předchozího trojlístku dobrodružství v leccěms liší.

Z teplého letně prázdninového počasí se tentokrát přemístíme do tuhé zimy. Náš příběh se totiž, jak již sám podtitul napovídá, odehrává na zasněžených horách, kam se obě Kapláňovy rodiny vydají, včetně tatínků, dvojčat Petra a Pavla a maminek Helenky a Karin. Samozřejmě nesmí chybět ani pes Dárek, kterého známe již z prvního dílu. Jen babča Evča musí, ke své značné lítosti, zůstat doma. Jak už to tak bývá, cesta do Orlických hor v době kalamity není jednoduchá:

„Teda to je úplná sněhová kalamita,“ zaúpěl tatínek Petr. „Kde máme řetězy?“

„Jaké řetězy?“ nechápala maminka Karin a dál se soustředěně, ale naprosto marně snažila vyčíst z mapy, kde asi tak právě jsou.

„Jaké...,sněhové přece,“ zaúpěl tatínek Petr podruhé.

„My máme nějaké sněhové řetězy?“ odtušila maminka Karin aniž odtrhla zrak od poněkud potrhaného autoatlasu.

„Copak tys je nezabalila?“

„Já?“ vzhledla tentokrát maminka Karin s dotčeným výrazem v obličeji. „Balila jsem lyže, jídlo, oblečení, boty, noty a svoje housle i tvůj lesní roh, ale o nějakých řetězech nepadlo před cestou ani slovo.“ (s. 14-15)

I přes tyto komplikace však obě rodiny naštěstí nakonec v pořádku dorazí na horskou chatu, kde již na ně čeká doslova apartmá snů:

„Teď už chápu, proč s námi nemohla jet i babča Evča,“ poznamenala Darinka. „Sem už se totiž nevejde ani Dárkův pelech, natož dvanáctá postel.“

Maminky Helenka a Karin svorně seděly na jedné do hloubky se prohýbající drátěné posteli a svorně jim bylo do breku.

„Neříkal jsi, Pavle, že to bude velké třípokojové apartmá s luxusní koupelnou?“ odhodlala se maminka Helenka k otázce, která je po příchodu do pokoje svrběla na jazyku snad úplně všechny. (s. 21-22)

Ani pobyt v těsném, provizorně vypadajícím pokojíku, jim však náladu nezkaží. Další den se společně a s nadšením vydají na místní sjezdovku, odkud jsou posláze, vzhledem s neschopností několika členů rodiny nasednout na lyžařský vlek a následně Davidově ztrátě obou lyží, vykázáni:

Bez dvou lyží, s jednou ohnutou hůlkou, s jednou cizí a už značně rozžvýkanou rukavicí, s Daníkovou roztrženou bundou, rozpáranými lyžařskými kalhotami tatínka Pavla a natlučenou hlavou maminky Helenky se Kaplánkovice rodina kajícíně vracela do vlidného tepla svého podkrovního „apartmá“. (s. 36)

Jenže v chatě se porouchá ústřední topení, a Kaplánky tak čeká noc v doslova „spartanských“ podmínkách. K tomu všemu se z pokoje záhadně ztratí šiška salámu. Hlavním podezřelým je jedlík Matěj, ten však ztrátu připisuje na vrub neznámému tvorovi, který poblíž chaty zanechal veliké stopy. Že by sněžný muž? Tím však podivné záhady teprve začínají. Druhého dne se obrovské stopy objeví přímo u okna do pokoje a nejen to:

Všichni bedlivě zkoumali stopy, ale tatínek Pavel si všiml něčeho, s čím už si vážně nevěděl rady. Na skobě za oknem, kde ještě včera visela celá šiška uheráku, která večer tak záhadně zmizela, visel najednou pořádný věnec buřtů.

„Vy jste někdo koupil buřty?“ zeptal se tatínek nejistě. Jenže tyhle buřty nikdo z Kaplánků neznal. (s. 45)

Díky komplikacím předešlého dne děti už na sjezdovku nevyrazí, a tak si raději před chatou postaví pravé eskymácké iglú, aby tak měly dobrý výhled na tajemného návštěvníka. Ledové obydlí však nejvíc využívá tatínek Pavel se svým notebookem, aby tak unikl zvuku koncertu pro housle a lesní roh pořádaný každý večer maminkou Karin a tatínkem Petrem k velké nelibosti všech. Zato malí Kaplánci každou chvíli naleznou za oknem nějaké kulinářské překvapení, ať už je to tác buchet, makovec či voňavá tlačenka.

Horský pobyt se tak již pomalu chýlí ke konci, když děti opět narazí na ty veliké, jim neznáme stopy ve sněhu. Rozhodnou se proto vydat se za nimi, aby celé záhadě konečně přišly na kloub:

Stopy je neomylně vedly zpátky k chatě.

„Utahuje si z nás,“ prskal David navztekane. „Ale já mu to nedaruju. Nafotím ho na tolik fotografií, že se jima zahltěj redakce všech novin a časopisů, co jich u nás máme,“ vyhrožoval. ... Stopy směřovaly k ledovému iglú, a tak děti došly až sem:

Uvnitř sedělo cosi, co bylo celé zabalené v kožešinách, jen oči mu z toho koukaly. Na nohách to mělo obrovské boty a sněžnice ve tvaru bosé nohy.

„Je to on,“ sykl Tadeáš a hlavou ukázal na vzorek chodidel.

„Dobrý den, sněžný muži,“ odhodlala se Agáta.

„Dobrý,“ houklo to z kožešin. „Až na to, že nejsem sněžný muž, ale sněžná žena, podívejte,“ přeskočil tomu hlas a postava ze sebe odhodila haldu kožešin.

„No tě pic do čepic! Babča Evča!“ vydechl Tadeáš. (s. 76-78)

A tak se děti znovu přesvědčily, že nic není takové, jak se na první pohled zdá. Z příjezdu babči Evči, které se doma stýskalo, měly však velikou radost. A v této dobré náladě také horský příběh končí.

I ve čtvrtém díle Trosečníků autorka spoléhá na prokázanou atraktivitu dobrodružných příběhů s dětskými hrdiny, ve kterých nechybí motiv harmonie rodinného prostředí. Jak už bylo řečeno, tento „zimní“ díl navazuje na ty předchozí jen velmi volně, a na rozdíl od nich tak působí po stránce dějové poněkud samostatněji. Zcela nově jsou součástí děje také obě dvojice Kaplánkových rodičů, rodinná kontinuita je tak výrazně podpořena, což dává celému příběhu nádech rodinné komedie ve stylu bláznivých příhod připomínající eskapády svérázné rodiny Homolkových. V knize tak opravdu není nouze o humorné situace, způsobené veselou rodinkou na výletě. Jako příklad lze uvést jejich lyžařské příhody, při kterých se jinak bezproblémové vztahy mezi členy rodiny někdy poněkud vyostří:

Za Kaplánkovic rodinou se začala tvořit netrpělivá fronta lyžařenichtivých sportovců a našťvaný vlekař Kaplánkům nepřilíš laskavě doporučil, aby popošli o pár set metrů dál, kde lyžaře na kopec vozí pohodlná sedačková lanovka. Čtyřmístná sedačková lanovka byla skutečně pohodlnější a také vypadala bezpečněji. Až do té doby, než čtveřice Renáta-Agáta-Tadeáš-Matěj nahoře málem nestačila vystoupit, protože se jim cestou nějakým záhadným způsobem propletly všechny hůlky. David dělal, že se k svým neschopným bratrancům a sestřenicím nehlásí, a aby zachránil čest rodiny, pustil se do předvádění bravurní jízdy střemhlav dolů. (s. 32)

„Kde máš lyže?“ houkl přísně na sněhem obaleného Davida tatínek Petr.

„Nech ho, hlavně, že žije,“ bránila Davida jeho teta Helenka. „A že má celý nohy.“

„Uvítal bych, kdyby měl i celý lyže, nejlíp obě dvě,“ utřel ji tatínek Petr ostře. (s.34)

Přesto je však kniha veselými příhodami přímo nabitá. Autorka si při nich počíná s lehkostí a nadhledem jí vlastním, takže i jinak napjaté situace v obou rodinách působí odlehčeněji a úsměvným dojmem.

Zároveň se autorce podařilo vetknout příběhu mírně detektivní nádech. Dětské pátrání po původci objevujících se dobrot knihu oživuje a závěrečné rozuzlení, v němž překvapivě figuruje postava babčí Evči, je opravdu nečekané a působivé. Oproti svým předchůdcům má tedy horský příběh nečekaný dějový spád, tentokrát jsou jeho součástí i prvky dobrodružství a napětí. V knize tak není nouze o náhlé zvraty a dostává takřka filmový charakter.

Můžeme tedy zhodnotit, že příběhy Trosečníků mají rozhodně z hlediska kvalitativního vzestupnou tendenci. Jiného názoru je však dětský čtenář, který nám poskytl svou reflexi. Jedná se opět o devítiletého Tomáše, který knihu porovnává s druhým dílem, který také přečetl. Zajímavější a čtenářsky přitažlivější mu připadal právě tento druhý díl, protože je podle jeho slov vtipnější, veselejší a reálnější.

1.7 Mimínek aneb Jak jsem dostal sourozence

Kniha je tentokrát určena již dětem předškolního a mladšího školního věku. Autorka v ní nabízí pohled na problematiku těhotenství a následného přijetí nového člena rodiny z pohledu pětiletého předškoláka Vítky.

Ten vyrůstá s rodiči v harmonickém rodinném prostředí a velice silně prožívá čekání na narození malého sourozence. Jako každý pětiletý kluk, i on s tím má pochopitelně spoustu starostí a je hodně věcí a okolností, provázející těhotenství jeho maminky, které mu nejsou jasné. A tak se podivuje nad tím, proč bývá mamince často špatně z jídla, proč by neměla upadnout, pročpak miminko v bříšku kope a podobně. Taky pohlaví sourozence mu nedá spát, rád by totiž, aby se narodil bráška, fotbalista, jakého má jeho kamarád Matěj:

„A teď budu mít svého Toma. Budu ho mít jen sám pro sebe a budu ho mít rád. Máma říká, že se můj Tom bude jmenovat Vendulka. To by se mi moc nelíbilo. Tomáš je pro kluka lepší jméno. (s. 6)

Odtud také vzniká pojem mimínek, jedná se totiž o označení miminka neurčitého pohlaví, které celá rodina prozatím používá. Ačkoliv se již Vítek svého sourozence nemůže dočkat, někdy si také uvědomuje, že jeho narozením přijde o svůj dosavadní status jediného jedináčka v rodině, což znamená, že se bude muset naučit umění rozdělit se:

„Copak mimínek už umí jíst?“ zeptal jsem se nechápavě. „Neumí. Tak je banán jenom můj.“

„Já bych tě, Vítku, praštil sítkou na motýly!“ řekl táta. „Jen se koukej rozdělit. Mimínek zatím nejí, zato máma. Všechno, co teď máma sní, dává v bříšku i mimínkovi. (s. 11)

Konečně nastane ten dlouho očekávaný den a Vítkovi se sourozenec opravdu narodí. Jaké je však jeho překvapení, když místo sportovně nadaného brášky maminka v porodnici konejší maličkou Vendulku. Vítek z toho také moc nadšený není:

„Nelíbila se mi ani trochu. Byla malá a červená a taková celá pomačkaná. Jako zmuchlaný piják.“ (s. 18)

Ted' teprve začínají ty pravé starosti kolem miminka. Nákup nového kočárku, který tatínek vylepší „po klučičím“ do stylu jízdního kola, a bezesné noci, když Vendulku bolí bříško. Vítek si ale přece jen nakonec na malou sestřičku zvykne a je na ní dokonce pyšný. I když místo procházení se s kočárkem by se přeci jen raději proháněl venku s kamarády. Přesto je rád, že už má sourozence a nebude tak už nikdy sám. A takto idylicky také celý příběh končí.

Autorka zvolila pro ni typický motiv harmonického domova a plně fungujícího rodinného prostředí, čehož ve svých knihách využívá velmi často (viz. Adélka a Zlobidýlko, Věra, Nika a sedm babiček apod.). Tentokrát se však objevuje ještě motiv další – očekávání příchodu nového sourozence. Ivona Březinová nám tak zprostředkuje danou problematiku z pohledu pětiletého Vítka, což dodává celému příběhu laskavý humor a autenticitu. Výběr tématu knihy je tedy velice zajímavý a didaktický záměr naprosto patrný. Dětský čtenář se tak prostřednictvím chlapce nenásilnou a zároveň humornou formou seznámí s možnými aspekty, provázejícími příchod nového člena do rodiny, což z psychologického hlediska bývá pro staršího ze sourozenců velmi stresující okolnost. Autorka ale ukazuje, že tuto problematiku lze částečně řešit citlivým přístupem a dostatečnou mírou komunikace mezi rodiči a dětmi. Kniha tedy může sloužit zároveň jako zdroj informací pro dětské čtenáře nacházející se v podobné situaci, velmi čtivá je ale i pro ty ostatní, a to především díky humoru a již zmíněné přirozenosti, která z celého příběhu přímo číší. Vše vystihující jsou následující slova:

Primárním a všudypřítomným motivem je rodinná harmonie, od níž lze odvodit všechny další, vrstevnatě hromaděné motivy sekundární: motiv klidu, pohody, přátelství, sounáležitosti, rodinné lásky....

... Ve všech rovinách lze vycítit autorčino zaujetí tématem a také její vlastní zkušenost, která zabránila, aby dílo výrazněji sledovalo pedagogickou tendenci. (Sieglová, 1999)⁹

Hlavní postavu Vítka se autorce podařilo přesně vystihnout. V knize zaznamenané zcela autentické myšlenkové pochody a slovní projev pětiletého dítěte, včetně jeho neustálých dotazů ve stylu „proč“. Celkové ztotožnění se s hlavním hrdinou tedy jistě nečiní dětským recipientům sebemenší potíže, a to

dokonce ani těm starším, již začínajícím čtenářům, kteří mohou pociťovat nad Vítkem jakousi informační převahu. Každý si tedy v knize přijde na své, což dokazuje i následující úryvek z odborné recenze:

Vyprávění je pro malé děti nejen dějově zajímavé a plné nápadů, ale autorka zde sledovala ještě další, skrytější díl: vyložit dětem, jak se miminko vyvíjí před narozením a co se pak děje, když se dítě narodí a prožívá první týdny svého života. (Ditmar, 2000)¹⁰

Během nikoliv rozsáhlého příběhu, odvíjejícího se v několika krátkých kapitolkách, je také patrný vývoj postavy hlavního hrdiny. Pomyslným přelomem knihy je moment porodu dítěte, abstraktní představy a domněnky se tak stávají zcela reálnými, Vítek musí čelit novým okolnostem a změně životního stylu, čímž jakoby o něco více dospěl. V závěru příběhu již tedy působí poněkud rozumnějším dojmem, dovede ohodnotit svou situaci se všemi jejími klady a zápory, přičemž ty kladné stránky převažují. Dalšími výraznými postavami jsou oba rodiče, kteří vytvářejí naprosto dokonale obraz rodinného štěstí a zázemí, trpělivě odpovídají svému synkovi na všechna jeho „proč“ a svým stylem výchovy ho v jeho nelehké situaci podpoří. Vedlejšími postavami, které na hlavního hrdinu působí již jen okrajově, je okruh vrstevníků, jejichž pozici ve Vítkově životě později částečně nahradí narozená sestra, pravý sourozenec. Již zmíněnou komiku, situační i jazykovou, která je již tradičním autorčíným rukopisem, dokládá následující ukázka:

Máma není chlap, tak pobrekává. Poslední dobou každou chvíli. Táta řekl, že to musíme vydržet. Tak držíme. (s. 11)

K celkovému úsměvnému vyznění knihy přispívá i autorčina snaha o tvorbu neologizmů. Příkladem jsou slova jako mimínek či strakamakaty kočárek, které mají za cíl oslovit malé čtenáře, neboť právě jim je tvorba nových slov zcela vlastní. Dále je to časté opakování některých frází, například tatínkovo zvolání: „Já bych tě, Vítku, praštil sítkou na motýly!“ či mamínčino chlácholivé: „Vítku, kvítku.“ Autorka také hojně využívá dané zvukomalebности slov, objevující se především v knihách pro začínající čtenáře (viz. O kočce Kačce či Adélka a Zlobidýlko), čehož příklad uvedme:

⁹ SIEGLOVÁ, N. *Znovu Ivona Březinová*. Ladění, 4/1999, č. 4, s. 15

¹⁰ DITMAR, R. *Za pohádkou pohádka*. Nové knihy, 40/2000, č. 11, s. 27

„Ty se máš, máš Tomáše,“ řekl jsem Matějovi.

„Jo, to se teda mám. Tumaš, Tomáše. Chvilku ho voz, uvidíš.“ (s. 15)

Celkově lze knihu zhodnotit jako zcela promyšlený autorčin počín, působící na dětské recipienty řadou kvalitních motivů.

1.8 Lucka Luciperka

Jedná se o další knihu určenou začínajícím čtenářům, která má leccos společného s knihami, z hlediska referenční skupiny dětí, podobného typu – O Kočce Kačce a Kočka Kačka herečkou. Všechny jsou vydané v edici Začínám číst, společná je i ilustrátorka – Vlasta Švejsová (viz. příloha), knihy mají podobný rozsah, cca 30 stran. Příběh Lucky Luciperky se však oproti výše zmíněným knihám odehrává v kratším časovém úseku – prakticky během jediného, Mikulášského, večera. Ještě předtím se nám ale představí hlavní hrdinka:

Lucka je prvňák z první A. Jmenuje se Malá, ale malá není. Z holek ve třídě je dokonce největší. A také nejvíc ze všech zlobí. Trumfne i takové zlobily, jako je Kuba Hodač nebo Marek Votýpka. A proč? No proč, proč ... Protože do školy chodí ze všech poslední. (s. 2)

Maminka s tatínkem se tedy se svou Luckou vůbec nenudí. Ta totiž tropí jednu lumpárnu za druhou: tajně zvoní lidem na domovní zvonky, pere se s kluky na kluzišti a podobně, což je také ta pomyslná poslední kapka. Rodiče se na Lucku rozzlobí, na večer nepozvou Mikuláše, a dívka tak za trest nedostane vůbec nic, ani černé uhlíky. Je jí to však pořádně líto, a proto se rozhodne potají vydat do nočních ulic mezi ostatní Mikuláše vyhledat toho pravého a zeptat se ho, jak by svou chybu mohla napravit. Jenže vydat se sama v noci ven, to není jen tak:

Lucka už je sice velká holka, jenže sama ven do tmy plné čertovských stínů se přece jen bojí. Ale když bude převlečená za Luciperku, žádný v ní nebude hledat světlovlasou Lucii.

(s. 12)

Aby nešla sama, doprovodí ji pes Čert, převlečený za Mikuláše a kočka Andělína, která představuje andílka. Lucka se svou družinou nestihne dojít příliš daleko, když vtom se její zvířátka vyplaší a utečou pryč, neznámo kam. Plačící dívčenko osloví jeden z Mikulášů, Lucka má však už jen jediný přání:

„Víte, mně nevadí, že jsem letos nedostala nic. Žádné čokoládové figurky, ani perníčky, ani ořechy ... Mně to stejně všechno může koupit máma. Spíš mi vadí, že se na mě zlobíte. A proto jste nepřišel. A tak vás hledám. Jenže teď se mi ještě ke všemu ztratila Andělína a Čert je taky fuč...“ (s. 21)

Mikuláš přislíbí pomoc a Lucku zatím odvede domů věrohodně vypadající anděl, ze kterého se však nakonec vyklubá dívka Zuzana. Předá holčičku starostlivým rodičům, kteří už měli pořádný strach. Jako zlatý hřeb večera později dorazí i Mikuláš, přivede ztracenou kočku i psa. Luce je odpuštěno, nakonec i nějakou tu nadílku dostane, a tak může jít klidně spát:

Sníh za oknem zívá a mile se na Lucku usmál:

„Tys to tedy dneska vyvedla, ty malá Luciperko.“

„Malá jsem, ale Luciperka už ne,“ namítla Lucka v polospánku. „A mlč už, stejně roztaješ.“ (s. 31)

Mikulášský příběh Lucky se, jak je již výše zmíněno, svým tématem odlišuje od jiných, typově podobných autorčiných knih. Motiv Mikulášské noci, se všemi svými tajemnými atributy, dostává až trochu pohádkový charakter a je-li kniha čtena právě v tomto raně prosincovém období, jistě její kouzlo vyzní naplno.

Rovněž rozsah knihy připomíná svou formou spíše povídku, než vyprávění v širším kontextu, jak je tomu u již uváděných příhod kočky Kačky či Adélky. Vhodné by tedy jistě bylo filmové zpracování knihy ve stylu televizní inscenace. Jediný problém lze tak spatřovat v tom, že knihu by jistě bylo lepší číst takzvaně „na jeden záta“, aby čtenář nevypadl z děje a stále na něj působila silná atmosféra. To však může být vzhledem k omezeným možnostem koncentrace začínajících čtenářů problém.

V jiných ohledech však již kniha zcela respektuje tradiční autorčin rukopis, jak se s ním budeme setkávat i v jiných, podobně zaměřených knihách. Rychlý děj bez zbytečných odboček a příliš rozsáhlých popisných pasáží (viz. ukázky výše), čtenář je tak do děje přímo uveden. Opět častý je výskyt metafor – především personifikace (sníh promlouvá, zvonek zpívá apod.), na rozdíl od ostatních knih (Kočka Kačka, Medvídek) však zvířecí hrdinové nejsou antropomorfizováni.

Zajímavé je i respektování vývoje postavy hlavní hrdinky během jednoho jediného večera. V malé uličnici se zrodí pocit sebezpytování vlastního chování, má touhu něco napravit. Nakonec však zvítězí pocit nesobeckosti, když projeví strach nad ztrátou zvířecích kamarádů. V závěru je tak čtenářům ukázána i ta lepší charakterová stránka její povahy, která dozajista převažuje.

Také postava samotného Mikuláše je opředena tajemstvím. Zatímco Lucka bez problému odhalí identitu těch falešných i anděla Zuzany, tenhle Mikuláš opravdu působí jako pravý, přičemž jeho pravá podoba není ani na konci příběhu prozrazena. Čtenář se tak může domnívat, že se Lucka skutečně setkala s touto tajemnou bytostí, to však již autorka nechává na dětské fantazii.

Na závěr můžeme ještě ocenit velmi výstižný a přitom tolik jednoduchý název knihy, při jehož tvorbě autorka opět uplatnila svůj um hraní si s českým jazykem. Z dívky Lucky se tak rázem stane Luciperka, čertice, a to nejen v chování, ale přímo vizuálně. V originalitě názvů knih lze též spatřovat vývoj autorčiny tvorby, jinými slovy, názvy se stávají čím dál zajímavějšími, což je patrné obzvlášť v případě jejích zatím posledních vydaných knih z roku 2005: Sněhuláci z Mrkvonos, Neotesánek, Bramborová Bára. Tituly knih nejsou náhodné, dá se říci, že takřka podněcují čtenáře k tomu, aby na vlastní kůži zjistili, co se za nimi skrývá.

Knih Lucka Luciperka je tedy jistě vydařeným dílem Ivony Březinové, přesto však v její tvorbě nalezneme knihy stěžejnější.

1.9 Mít tak psa / To have a dog

V závěru daného žánrově – typologického okruhu uveďme jeden z nejnovějších a svým zpracováním neoriginálnějších počinů Ivony Březinové – bilingvní, česko – anglickou knihu. Uspořádání knihy je typické, v levém sloupci český a v pravém anglický text. Protější strana je vždy doplněna o ilustrace Zeura Deisadze. Rozsah textu je tedy velmi malý, na každé stránce je uvedeno jen několik málo vět, kniha má navíc pouze 32 stran, o čemž svědčí i celkové zpracování knihy do sešitového formátu s ohebnými deskami. To vše je však zcela dostačující vzhledem k výukovému charakteru knížky. Mimo jiné totiž slouží k procvičování znalostí a četby textu v anglickém jazyce. Pro začátečníky je tedy daný rozsah přiměřený.

Příběh, v knize prezentovaný, je velmi jednoduchý, stručný, o to víc ale působivý. Tomu nasvědčuje i samotné věnování, které si můžeme přečíst na úvodní stránce:

Věnováno všem dětem a zvířatům bez domova

Hlavním hrdinou příběhu je chlapec Matěj, žijící v dětském domově, který si moc přeje mít psa. Dělá pro to takřka všechno, co je v jeho silách. Přeje si ho od Ježíška, ten mu však donese jenom toho plyšového, s čímž Matěj spokojen není. V touze po živé bytosti, o kterou by se mohl starat, tak postupně do domova přinese želvu Elsu, vyměněnou s kamarádem za hokejové kartičky, šneky zahradní, ti mu však utečou z přinesené nádoby a nakonec i vši, které si dobrovolně nechá nasadit do vlasů, a to vše k veliké nelibosti vychovatelky Levandulové. Ta všechny chlapcovy záměry s chutí překazí. Nakonec si pro chlapce přijdou náhradní rodiče, Matěj se s nimi, i když nerad, odebere domů a tam konečně uvidí živého psa, Rona, který mu bude patřit.

Že v jednoduchosti je krása dokazuje již samotný úvod knihy, pro svou stručnost velmi působivý. Autorka zvolila velmi subjektivně vyznívající ich-formu umocněnou autentickým vypravovacím stylem nedospělého člověka. Sám vypravěč tedy na začátku v několika málo větách představí sebe i svůj životní osud:

Ahoj, já jsem Matěj. Bydlím v dětském domově. Nemám mámu ani tátu. Proto bych chtěl psa. Moc bych si ho přál. (s. 5)

Poslední citovaná věta se v textu objevuje hned několikrát a zdůrazňuje tak chlapcovo úpěnlivé přání:

Chtěl jsem psa. Moc jsem si ho přál.

I wanted a dog. I wished for one every day.

Z knihy přímo číší stísněnost ústavní péče, ve které je hlavní hrdina nucen žít. Je to však jediné prostředí jemu známé, je na něj zvyklý, a proto je celkem pochopitelná jeho reakce na setkání se s novými potenciálními rodiči:

„Chtěl bys nás za rodiče?“ zeptali se mě.

Nevěděl jsem, co na to říct. Vždycky jsem chtěl psa. Moc jsem si ho přál. A nedostal jsem ho... (s. 27)

O to působivější je však samotný závěr knihy. Ačkoliv děj vyznívá poměrně pochmurně, především pro dospělého čtenáře, který je schopen uvědomit si všechny okolnosti, závěr je optimistický, s nadějným příslibem do budoucna. Matěj je tak konečně šťastný, což by si jistě zasloužilo každé dítě s podobným osudem. Povšimněme si automatického použití výrazů syn, máma a táta, což působí až takřka dojemně:

„Hodný pejsek. Správně Rone. A tohle je náš syn Matěj,“ řekla paní a pohladila po hlavě zase mě...

... Chtěl jsem psa. Moc jsem si ho přál. A teď ho mám. A nejen jeho. Poprvé v životě mám taky mámu a tátu. (s. 31-32)

Zatímco k české polovině textu nelze mít žádné výhrady, v té anglické už tomu je jinak. Ačkoliv můžeme ocenit fakt, že anglický text je jistě tvořen ve spolupráci s rodilým mluvčím, a působí tak velmi autenticky, vzhledem k jeho poměrné složitosti není zcela jasné, které referenční skupině dětských čtenářů má text sloužit. Česká polovina textu by, vzhledem ke své velikosti písma a stylu jednoduchých vět, byla vhodná i pro začínající čtenáře, zatímco anglický text si takové děti samy bohužel nepřečtou. Pro většinu dětí mladšího školního věku je, vzhledem k zažitému algoritmu výuky cizího jazyka, četba takového textu v angličtině zcela nemožná. Problémy by s ní tak možná měly i děti na druhém stupni ZŠ.

Z pedagogického hlediska lze mít připomínky i k uspořádání textu. Pro lepší orientaci by bylo vhodné dodržovat stejné uspořádání českých i anglických pasáží, jinými slovy, co řádek, to věta tak, aby děti měly jasnou představu o tom, v jaké části

jim neznámého cizojazyčného textu se právě nacházejí. Při nerespektování toho tak může docházet k nesrovnalostem v porozumění:

*Ostatní děti vybalovaly penály
a pastelky.*

*Nikdo si ani nevšimnul,
že jsem se vytratil.*

*The other kids were
unwrapping pen cases and
sets of crayons. Nobody
even noticed when I left
the room.*

Dalším výrazným nedostatkem knihy je absolutní absence výslovnostních a překladových pasáží. Ty jsou pro děti, učící se anglický jazyk, prakticky nezbytností. Jim neznámá, složitější slova v psané podobě o ničem nevypovídají, děti netuší, jak se správně vyslovují, ani, co znamenají. Podobné pasáže jsou samozřejmostí u jiných podobně laděných knih s podobným cílem, vydávaných například v nakladatelstvích Oxford či edici Penguin.

Na závěr můžeme tedy knihu zhodnotit následujícím způsobem: anglická část je z výše uvedených důvodů naprosto nevyhovující pro dětské čtenáře. Text je schopen rozluštit až čtenář mnohem zkušenější, v jazyce zběhlejší, a i tak je pro něj nejspíš nezbytná práce se slovníkem během četby, aby si tam svou výslovnost a porozumění mohl ověřit. Jedinou alternativou tak může být reprodukováná četba v podání učitele či rodiče, který dobře ovládá angličtinu a může tak dětem leccos vysvětlit, přeložit, být výslovnostním vzorem. Dětem mladšího školního věku je totiž při jejich samostatné práci s knihou anglický text k ničemu.

Zato však můžeme ocenit sílu příběhu chlapce z dětského domova, jeho působivost. I když se děti při četbě patrně ani v nejmenším nezdokonalí v anglickém jazyce, mají tak jedinečnou příležitost nahlédnout za stěny jednoho dětského domova, uvědomit si, jak nelehký osud byl dán do vínku některým jejich obyvatelům.

1.10 Neotesánek – Základy společenského chování pro ty úplně nejmenší

V loňském roce 2005 vyšla v nakladatelství Albatros kniha o Neotesánkovi, která se však svým žánrem od ostatních knih určených malým a začínajícím čtenářům podstatně liší. Jedná se spíše o uměleckonaučnou knihu o základech společenského chování pro nejmenší děti. Skládá se z celkem osmnácti krátkých kapitol, které nesou názvy připomínající biblické desatero: Nelži, Pouštěj sednout starší či Myj si ruce. Hlavní postavou kratoučkových příběhů je malý chlapec, kterého jeho rodiče našli v lese úplně přesně tak, jak je tomu v pohádce O Otesánkovi. Přinesli si ho domů, kde ho chtěl tatínek ještě dotesat, ale...:

„Musím ho dotesat,“ řekl tatínek dotčeně. „Když zůstane neotesaný, budou s ním pořád jenom problémy. A on sám pak bude mít problémy celý život.“

„Ale takhle ne,“ obrátila se maminka na tatínka vyčítavě. „To se přece dělá úplně jinak.“ (s. 5)

Rodiče se tedy pustí do výchovy malého Neotesánka. Jako každé dítě, i on se neustále učí a zdokonaluje své chování k ostatním lidem. Metodou pokus omyl se tak přiučí tomu, proč je správné používat slůvek „prosím“, „děkuji“ či „promiň“, že by neměl nikomu skákat do řeči, mlaskat a funět při jídle, ale naopak by měl dávat přednost ve dveřích, mýt si ruce a splachovat na záchodě. Při tomto jeho poznávání světa mu vždy asistují maminka nebo tatínek, kteří malému Neotesánkovi vždy trpělivě vysvětlí, kde dělá chyby, co a jak je správně. To však není vše. Pokaždé, když se chlapec něčemu novému ve svém chování přiučí, odpadne z něj kousek neotesané kůry, což je zároveň známka toho, že si počíná správně na cestě ke slušnému vychování. Jako příklad uveďme několik úryvků z Neotesánkových příhod, při nichž mu často dělají společnost jeho vrstevníci, prarodiče či věrný pes Hopík:

Jednou si doma zapomněl lopatku. Byl smutný a chtělo se mu plakat. Vtom za ním přišel kluk, s kterým si často hrál, a půjčil mu svoji lopatku. Neotesánek ji popadl a už se hrnul k písku, že postaví hrad. Ale maminka ho zastavila: „Počkej, Neotesánku, na něco jsi zapomněl.“

„Na kyblíček,“ plácl se Neotesánek do čela.

„Kdepak,“ zavrtěla maminka hlavou, „zapomněl jsi poděkovat.“

„Aha,“ zarazil se Neotesánek, a pak kamarádovi řekl: „Děkuju.“ A tu se stalo něco zvláštního. Z Neotesánka tiše odpadl kousíček křivolaké kůry... (s. 7)

„Pivo, vid', dědo?“ skočil mu opět do řeči Neotesánek.

„To asi ne,“ zamračila se maminka „Děda má spíš rád...“

„Táta mě nedávno vzal do cukrárny,“ začal zase vykřikovat Neotesánek. „A koupil mi tam dort. Úplně jsem skákal radostí.“

„A asi ti to skákání zůstalo,“ poznamenal tatínek přísně. „Pořád tu někomu skáčeš do řeči! (s. 13)

Někdy však trvá trochu déle, než se Neotesánkovi podaří svou chybu napravit. Například když rozbil okno, a pak rodičům zalhal a zapíral, že to nebyl on, nejenže byl potrestán a celý týden chodil spát bez pohádky na dobrou noc, kůra na něm tentokrát držela a ani se nehnula. Nakonec, po zvládnutí všech osmnácti lekcí slušného chování, se však přeci jenom z Neotesánka stane otesaný chlapec, po kůře, která na něm ještě před časem visela, už není ani památky a chlapec tak už moc dobře ví, jak se správně chovat ke svému okolí. Což v závěru zcela originálně oceňuje i pes Hopík:

Haf, tak já vám něco řeknu, abyste věděli. Ten kluk Neotesánek se za tu dobu, co ho znám, úplně vyhladil. Prostě se nějak obrousil, nebo co. Po nějaké kůře už není ani stopy. To proto, že ho máma s tátou tak dobře vychovali. Ale ještě ho spousta práce na sobě čeká. A když se nebude chovat, jak se patří, může tou kůrou zase klidně obrůst. (s. 70)

Na knize lze ocenit především atraktivní a nenásilnou formu, kterou působí na dětské čtenáře. Ti se prostřednictvím neotesaného chlapce – což je jakási vtipná metafora – lecčemus přiučí, čímž je potvrzen i didaktický aspekt knihy. Výukové příběhy jsou krátké, jednoduché, ze života, není zde důraz na barvitý děj, působivým momentem je však odpadávaní neotesané kůry v závěru každé kapitoly. Také téma knihy je originální a v dnešní „neotesané“ době velmi aktuální a potřebné. Kniha je tak rozhodně velmi zajímavým autorčiným počinem.

2. PŘÍBĚH Z DĚTSKÉHO ŽIVOTA S FANTASTICKÝM PRVKEM

Na pomyslném pomezí mezi zcela reálným příběhem z dětského života a nerealistickou pohádkou stojí dvě knihy, uváděné v tomto žánrově – typologickém okruhu.

Ačkoliv každá z nich je určena trochu odlišné referenční skupině dětských čtenářů, spojují je fantastické až pohádkové postavy v příbězích vystupující. Na pozadí příběhu z dětského života, v němž hlavní roli představují reální dětští hrdinové žijící ve skutečném prostředí se všemi jeho atributy, vstupuje do děje pohádkový prvek. V případě první interpretované knihy, Adélka a Zlobidýlko, je to postava panáčka Zlobidýlka, v knize druhé, Začarovaná třída, je to hned trojice romských chlapců prazvláštního původu, obdařená až neskutečnými nadpřirozenými schopnostmi.

Takovéto fantastické postavičky svým jednáním často výrazně ovlivňují děj i osud realistických postav, snaží se poukazovat na jejich nedostatky, špatné charakterové vlastnosti a také je patřičně napravovat.

Jedná se tedy často o jakousi formu kritiky lidského chování a autorka tak i zde potvrdila didaktičnost svých knih.

2.1 Adélka a Zlobidýlko

Jedna z prvních knih Ivony Březinové, určená začínajícím čtenářům, vyšla v nakladatelství Albatros v edici První čtení roku 1998 a zcela respektuje požadavky, kladené na texty pro danou skupinu dětských čtenářů.

Hlavní hrdinkou několika volně na sebe navazujících příhod o nevelikém rozsahu je Adélka, žákyně druhé třídy. Je to milá a hodná dívka, vzorná studentka, zkrátka takové sluníčko, které má každý rád. Tak by tomu bylo jistě i nadále, kdyby jednou Adélčin jezevčík Kaštan nenašel při procházce v parku něco *neobvyklého*:

„Co to máš v zubech? Ukaž. Dej mi to. No tak dej. Honem.“

Chvíli se tahali, až Kaštan nakonec tu malou podivnou věc pustil.

„Ty jsi ale... Vždyť je to hadráček. Hadrový panáček. Celého jsi ho potrhal, podívej.“

„Haf, haf,“ štěknu Kaštan a věrnýma psíma očima hleděl na Adélku.

(s. 10)

Hadráček tedy putuje k holčičce domů, o tom, že to není jen tak obyčejný panáček se však Adélka brzy přesvědčí. Pokaždé, když ho má u sebe, ve školní tašce, nebo jen tak v kapse, začne se dít něco moc podivného:

Adélka zlobí. Zlobí ve škole a zlobí i doma. Nechce vynést smetí a čistit si večer zuby. Úkoly píše jako kuň kopytem, a dokonce se zapomněla naučit básničku. A to má přitom pořád u sebe hadráčka pro štěstí. Jenže v notýsku je další poznámka. A maminka má přijít do školy. (s. 15)

Jakmile však Adélka hadráčka půjčí kamarádce Lindě, zlobení jako by se přestěhovalo k ní domů, to však stále panáčkově nestačí. Když pak začne zlobit maminka a po ní i tatínek, je už Adélce jasné, cože je vlastně hadráček zač, a proto mu začne říkat Zlobidýlko:

„Dneska nebudu vařit večeri,“ povídá najednou máma. „A uklízet taky nebudu. Ani přát a žehlit. Možná zítra nepůjdu ani do práce. Nejlepší bude, když budu ležet celý den v posteli a jíst čokoládu.“

Adélka nevěří svým uším. Tohle že je moje maminka? Ta pilná a pečlivá?

„Přečteš mi večer nějakou pohádku, mami?“ ptá se Adélka opatrně.

„Kdepak, ani náhodou. Přečti si ji sama. Já totiž nemám čas.“

Páni! Máma nemá čas. Čas na večerní pohádku. Už je to tak. Máma zlobí. A za to může určitě ten hadráček. (s. 20-21)

Druhý den se však nenechavé Zlobidýlko tajně vypraví s Adélkou do školy, a tam začne teprve rádit! Školník Řanda je drzý na pana inspektora, paní učitelka Vocásková si během hodiny psaní začne okusovat své krásné, rudě nalakované nehty a pískat si přitom Tluče bubeníček. Ušetřen ovšem nezůstane ani sám pan ředitel, s hadráčkem v kapse začne ve školní jídelně po ostatních házet knedlíky jako pravý uličník. Cestou domů se Zlobidýlko opět přestěhuje k Adélce, která díky němu v samoobsluze nakoupí samé žvýkačky a lízátko místo mléka a másla, jak měla nakázáno od maminky. To už si i rodiče všimnou změny v dceřině chování:

„Adélka poslední dobou nějak zlobí,“ stěžuje si maminka tatínkovi. „Co s tím uděláme?“

„Každé dítě někdy zlobí,“ mávl tatínek rukou od rozečtených novin.

„Ale když ona zlobí tak, až mě rozzlobí.“

„No vidíš, a pak zlobíte obě dvě. Mám já to s vámi trápení,“ dobíral si tatínek maminku. Ale mamince došla trpělivost:

„Jestli bude Adélka dál zlobit, nepůjde s námi v sobotu do cirkusu. A je to.“ (s. 40)

To se teprve Adélka vyleká, do cirkusu by totiž šla moc ráda, ale co naplat, se Zlobidýlkem v kapse si od zlobení nemůže pomoci. Dokonce se pokusí podstrčit ho Táně, sokyni ze třídy, ale než se naděje, panáček je zpátky s ní doma. Díky němu tak tropí neplechu i soused Novák či babička Smržová, když místo zametání chodníku začne otrhávat záhony růží. Přesto se nakonec Adélka s rodiči do cirkusu vypraví, společnost jim však tajně dělá i hadráček. Způsobí tak v manéži hotové nadělení, když rozdráždí lva v kleci, klauna a nakonec i samotného ředitele cirkusu. To už však dojde trpělivost i Adélce:

„Tak takhle by to dál nešlo, Zlobidýlko. Buď přestaneš zlobit, nebo tě zavřu do skříňe jako do vězení. A spolknu klíč. Taky bych tě mohla vyhodit do koše na odpadky, ale ...“

Zlobidýlko sedí na bidýlku a tváří se provinile.

„Nauč mě nezlobit, Adélko,“ ozve se najednou prosebný hlásek. „Já už chci být hodné. Já už nechci, aby mě někdo vyhodil do koše na odpadky. Ani do křoví. Ani aby mě snědl lev.“ (s. 50)

Hadráček tak poprvé promluví, a protože se ho Adélce zželé, začne s výcvikem dobrého chování. První pokus se však mine účinkem, Adélka se přejí kradených třešní a večer jí z toho moc bolí bříško. A to teprve ovlivní Zlobidýlko, je mu líto, že způsobil dívence takovou bolest a jednou provždy se rozhodne skoncovat se zlobením:

Zlobidýlko už nezlobilo. Ani Kaštan nezlobil. Ani pan školník Řanda, ani paní učitelka Vocásková, která učí v třetí B, ani pan ředitel. A Honzik Kocáb, Táňa Kašková a Adélčina kamarádka Linda také přestali zlobit. Nezlobila ani paní pokladní v samoobsluze, ani babička Smržová, natož pan Novák. Dokonce ani ten lev v cirkuse nezlobil. A hlavně nezlobila Adélka. A maminka s tatínkem už teprve ne. (s. 62-63)

Jak už je výše řečeno, kniha Adélka a Zlobidýlko je určena dětským čtenářům věkové skupiny kolem šesti sedmi let, tedy dětem, kteří se se čtením teprve seznamují a danou dovednost prostřednictvím knihy zdokonalují. Od toho se i odvíjí skutečnost, že knihy určené těmto začínajícím čtenářům musí být jejich požadavkům značně přizpůsobeny. Nutno poznamenat, že autorka toto plně respektovala, a to nejen v případě knihy o Zlobidýlkovi, ale i v knížkách dalších, uváděných v této skupině. Pro daná dílka jsou tedy typické některé charakteristické znaky. Je to především neveliký rozsah, čítající zpravidla kolem padesáti stran textu. V našem případě však má knížka 62 stran, což lze považovat za dostačující maximum z hlediska čtenářských možností dané věkové skupiny. Nezbytností je i volba přiměřené velikosti písma, usnadňující dětem orientaci v textu, dále správné členění textu do spíše kratších celků a častý výskyt přímé řeči. Velmi charakteristický je i zvolený literární styl, užívající krátkých jednoduchých a ve většině případů oznamovacích vět, což má za následek poněkud telegrafické vyznění textu. Celkově se tedy preferuje jakási stručnost, jasnost a srozumitelnost tak, aby bylo dětem čtení co nejvíce usnadněno a příjemně.

Velice typická je i tvorba pasáží, které zdůrazňují výskyt některých souhlásek ve větší koncentraci a slouží tak k jejich procvičení. Při hlasitém čtení

takovéhoto textu je pak patrná zvukomalebnost cíleně zvolených slov s využitím aliterace:

„...Vezmu si je a něco pěkného si koupím. Třeba kozačky a kožich. A taky kostým, klobouk a korále. A kabelku,“ vzpomene si ještě. „A půjdu na koupaliště a pak na koncert. A celý den budu pít kokakolu a cucat karamelky.“

(s. 38)

„Už jdu, mami. A pak s tebou budu šít. Šaty pro panenku Šárku a šátek pro Kaštana.“ (s. 20)

Zcela nezbytný a neopomenutelný je i častý výskyt ilustrací prokládajících text. Především v případě knih pro začínající čtenáře má kvalitní ilustrace svůj veliký význam, plní zde totiž nezastupitelnou roli – dětem často slouží jako pomocník v porozumění textu. Požadavkem je tedy nutná barevnost, kvalitní a atraktivní provedení v takové míře, aby ilustrace přitahovaly pozornost dětských čtenářů. V případě Adélky a Zlobidýlka je sice titulní strana provedena zdařile a rozhodně atraktivně, daná ilustrace je však jediným barevným počinem v celé knize. Ostatní ilustrace od Olgy Franzové se sice v textu objevují poměrně často, jejich černo oranžové vyznění však působí poněkud stroze a nevýrazně, rozhodně ne tak, jak by se na uvedený žánr slušelo.

Rovněž volba tématu knihy se zdá být velmi zdařilou. Hlavní postava příběhu, Adélka, je věkově zcela přiměřena cílové skupině čtenářů, je jim tedy velmi blízká, a to jak svým, typicky a autenticky zachyceným chováním, tak sympatickým a přátelským charakterem. Také volba prostředí je v případě Ivony Březinové již zcela tradiční. Motiv harmonické rodiny s bezproblémovými vztahy, všudypřítomná láska a příjemná atmosféra, a to nejen v rodině (viz. výše uvedené ukázky), ale i školním kolektivu a mezi přáteli dodává autorčiným knihám milé a laskavé vyznění.

V případě Adélky a Zlobidýlka navíc dochází ke střetu reálného života a prostředí (rodina, škola) s pohádkovým motivem, který představuje malý hadráček, z počátku nemá nadpřirozená bytůstka, která však dost výrazným způsobem zasáhne do děje, vše takřka obrátí vzhůru nohama. Její existence v knize je tedy zcela záměrná a nezbytná. Podobnou pohádkovou postavičku autorka zvolila již v případě knihy o panáčkovi Paneláčkovi, tam jí však věnovala více prostoru a nechala ji tak vystupovat jako postavu hlavní. Naše Zlobidýlko má zpočátku charakter škodolibý, s tichým zadostiučiněním jej baví páchat

nepřístojnosti a působit lidem kolem sebe neplechu, a to dokonce i Adélce, která jej má prokazatelně nejraději i přes to, že si jako jediná je vědoma jeho neblahého vlivu na okolí. Důležitým momentem knihy je tak okamžik, kdy hadráček poprvé promluví (viz. ukázka výše). Jeho postava tak dostává jakoby lidský charakter, objeví se u něj člověčí cit – lítost a sebezpytování svých činů a zároveň touha napravit se a zlepšit tak svoje chování.

Z hlediska kompozičního je kniha vlastně jakýmsi sledem komických příhod, způsobených Zlobidýlkem, které mají rychlý průběh a spád (viz. výše uvedené ukázky). Dané příhody jsou zdrojem situační komiky, dávají vyznít autorčině fantazii. Kupříkladu představa pedagožky, kousající si nehty během výuky, či groteskní knedlíková bitva mezi členy učitelského sboru při obědě ve školní jídelně, vyvolává přinejmenším pousmání, a to i v případě čtenářů dospělých. Situační komika je doplněna o komiku jazykovou:

Máma se zlobí. Napustí Adélce vanu a vyčítavě prohlíží díru v punčocháčích.

„Já to zašiju,“ špitne Adélka.

„Ty tak. Zvlášť když s tebou zase budou šít všichni čerti,“ řekne máma ještě trochu nazlobeně. (s. 11)

Autorčin odkaz vystihuje následující úryvek odborné recenze:

Hadrový panáček tak dává sledu volně řazených příhod jednotící rámec a navíc se pro autorku stává východiskem pro rozvíjení situační, případně i jazykové komiky. Ivoně Březinové se uvedená kniha celkem podařila co do její kvality i co do didaktického ponaučení (Singlová, 1998)¹

Výše uvedeným didaktickým ponaučením je míněna vtipná a nenásilná ukázka jakéhosi správného a špatného způsobu chování prostřednictvím zvolené postavy Zlobidýlka, včetně jeho důsledků na okolí. Autorka tak jakoby chtěla dětským čtenářům vzkázat: „Buďte ohleduplní, vnímaví a laskaví k lidem kolem vás, nezapomínejte na dobré vychování, bez něj v životě štěstí nenajdete“. Pointa a nápad knihy je tedy velmi malebný i užitečný, zvláště když si uvědomíme, že veliké množství lidí v našem okolí, a to i těch dospělých, se chová jakoby měli Zlobidýlko právě ve své kapse.

¹ SIEGLOVÁ, N. *Kterak Zlobidýlko zlobit přestalo*. Ladění, 3/1998, č. 4, s. 13

2.2 Začarovaná třída

Další z knih Ivony Březinové je tentokrát určená čtenářům od sedmi let a dočkala se zatím dvou vydání v nakladatelství Amulet. Vyprávění nás zavede do blíže neurčené školy v blíže neurčeném městě, přesněji do třídy III.C, kde se znenadání stane něco podivného:

Ale v tom bouchly dveře podruhé a u tabule najednou stál kluk. Vlasy měl černější než tu tabuli a kulil oči, jako by někoho hledal. Hrom bum dum, práskly znovu dveře a paní učitelka si pomyslela, to je ale dneska průvan, a honem šla oknům přiskřípnout křídla, aby se už neotvírala. Jenže když se otočila, nestál u dveří nový žák, stáli tam rovnou dva, a než bys řekl šmidli fidli, stáli tam dokonce tři. Jeden jako druhý a ten třetí se lišil jen tím, že měl ty svoje černé vlasy úplně kudrnaté. (s. 7)

Do třídy tak přibudou tři noví žáci. Všichni jsou romské národnosti a vzhledem k jejich neobvyklému entree se dá očekávat, že to nebudou chlapci jen tak zcela obyčejní. Vždyť netradiční jsou již jejich jména, Čáryfuk Lájoš Demeter, Máryfuk Maroš Demeter a Pišta Demeter řečený Podkočárník. Jejich původ je také netradiční, hoši pocházejí totiž z kouzelnické rodiny Josefa Čajrumbuma Demetera a Margity Cukrkávy Demeterové, není pro ně tedy problém jediným lusknutím prstů dělat ve třídě hotové divy:

Pišta Podkočárník přešlápl z nohy na nohu, ale to už se ze zadní lavice ozvalo tiché lusknutí. Než bys řekl šmidli fidli, vletěl do třídy vítr a všechny čítanky, co jich ve třídě bylo, najednou vzlétly z lavic, zamávaly křídly a uhnízdlily se na stropě.

„No tohle!“ vykřikly údivem děti.

„No tohle!“ vykřikla i paní učitelka a samým úlekem div neomdlela.

„Co budeme dělat?“ (s.25)

Ačkoliv školní vědomosti chlapců jsou, k lítosti paní učitelky Voříškové, velmi chatrné, většina dětí přítomnost nových spolužáků kvituje s nadšením. Veselé kousky neobyčejného trojlístku jsou totiž vždy zárukou zábavy ve třídě a leckdy přímo názorně napomáhají výuce. Během prvouky se tak děti jejich prostřednictvím osobně seznámí se všemi skupenstvími vody, když hoši nejprve promění třídu v plavecký bazén, kluziště i parní komoru. O hodině

výtvarné výchovy zase způsobí obživnutí všech namalovaných zvířátek apod. Jediný předmět, ve kterém však hoši vynikají je hudební výchova:

V tu ránu hořel u tabule docela pěkný táborák. Děti seděly na čerstvě nařezaných voňavých kládách a paní učitelka na pohodlném širokém pařezu. Lájošovi a Marošovi se v rukou objevily nějaké bubínky a chřestidla, a Pištovi dokonce opravdická kytara. Pak Lájoš kývl hlavou a už to jelo.

„Miro cikno ciknororo, šukar miro čhavoro,

tosarastar dži raři sal andre miro jiloro.“

... „To jim to ale krásně zní,“ pochvalovala si paní učitelka.

„To jim to ale krásně zní,“ pochvaloval si na chodbě i pan ředitel.

(s. 79 – 80, 83)

Realita školního života však není pro chlapce zcela růžová. Osobně se totiž setkají i s rasisticky motivovaným posměchem, což je pro ně, nezkažené dětské duše, stále nepochopitelné.

Druhý den, když Lájoš, Maroš a Pišta Demeterovi přicházeli ke škole, ozvalo se odněkud z křoví: „Páni, páni, cikáni, černí jsou i na dlani!“

Tři kluci se zastavili.

„My nejsme cikáni, ale Romové,“ vykřikl Lájoš a zlověstně se rozhlížel.

„A černí taky nejsme,“ dodal Maroš. „Jenom černovlasí.“ (s. 22)

Nakonec jsou hoši Demeterovi přímo obviněni z krádeže spolužákovy bundy a stanou se tak obětmi těchto nesmyslných předsudků. Někteří spolužáci, ale i učitelé o jejich vině totiž nepochybuji, ačkoliv jim chybí jakýkoliv důkaz. Celá situace se však zdárně vyřeší, když hoši najdou a před celou školou zesměšní opravdového viníka, jak jinak, než za použití kouzel. Záhada se zmizením bundy se tak vyřeší a ještě týž den se Demeterovic chlapci se všemi rozloučí a zmizí, stejným způsobem, jako se objevili:

„A...děkujeme,“ řekli všichni tři najednou.

A najednou...byli pryč. Skoro to vypadalo, jako by do téhle školy nikdy nechodili. Nebo ano? (s. 105)

I v tomto případě můžeme ocenit autorčinu volbu tématu. S problematikou rasismu se bohužel v našich školách, a to dokonce již na prvním stupni, setkáváme zcela běžně. Téma knihy tak působí velmi autenticky, autorka jej zpracovala netradičním a čtenářsky atraktivním způsobem. Z výsledného

efektu je tak patrný morální a didakticky zaměřený podtext knihy, což lze z hlediska učitelské profese hodnotit velmi pozitivně.

Rovněž volba školního prostředí, ve kterém se příhody odehrávají, se ukázala být velmi šťastnou. Každý čtenář školou povinný si totiž dovede snadno představit takovouto atmosféru. Podobně si počínal i Miloš Macourek ve své populární knize o Machovi a Šebestové, která Začarovanou třídu v leccems připomíná. V obou knihách hraje důležitou roli motiv kouzel a magiky ovládané žáky základní školy. V Macourkově knize pomáhá dětem k nabytí nadpřirozených schopností kouzelné sluchátko, v knize Ivony Březinové mají romští chlapci tyto schopnosti vrozené. Autorka tak své hlavní hrdiny zvýhodnila, učinila je atraktivnějšími v dětském kolektivu, ačkoliv v běžných třídních společenstvích je tomu zpravidla naopak a takového děti bývají často handicapovány právě kvůli svému, jakkoli odlišnému původu.

Autorčino morální poselství tak tkví především v tom ukázat malým čtenářům, že navzdory nesmyslným předsudkům, které nás obklopují, bychom neměli odsuzovat lidi podle jejich „vnější slupky“. Že je třeba naučit se hledat v každé osobnosti její pozitivní charakterovou stránku, umět ocenit um či dovednost každého z nás. Bohužel hodně dospělých, často právě z řad učitelů, si tento fakt neuvědomuje, což zřetelně dokazuje následující ukázka z knihy:

„S romskými dětmi jsou vždycky problémy,“ vzdychla paní učitelka Maláčová a zastrčila pletení do kabely, protože zazvonilo.

„To není pravda,“ řekla paní učitelka Voříšková. „Jsou stejní jako ostatní. Hodní i zlobiví, chytrí i hloupí, šikovní i nešikovní.“ (s. 90)

Jak je již výše uvedeno, v knize se prolíná rovina nadpřirozena, reprezentovaná kouzelnými schopnostmi hochů, se zcela převažující reálnou rovinou, ve které je nastíněn reálný problém (tolik častý v lidských kolektivech), a to je krádež. Přičemž problém může nastat právě v hojném užití fantazie a surreality:

Autorka ale měla ubrat kouzlení k posílení právě této dějové linie: takto napsaný příběh je nakonec až příliš uhlazený. Syrovější realita by sice musela projít pečlivou úvahou (čtenáři knížky jsou osmileté děti), ale výsledný tvar by byl patrně působivější. (Ditmar, 2002)²

² DITMAR, R. *Malí čtenáři uprostřed reality a fantazie*. Literární noviny, 13/2002, č. 46

Takovýto názor pana recenzenta je velice sporný. Vzhledem k dosavadním zkušenostem s dětmi ve věku cílové skupiny čtenářů této knihy usuzujeme, že prezentace takovéto „syrové reality“, jak je navrhováno, by se patrně, i se všemi možnými úpravami, minulo účinkem. Proto lze shledat její zahalení do „kouzelnického hávu“ nejen jako užitečné, ale přímo nezbytně nutné. Didakticky zaměřený aspekt knížky se zdá být tak přiměřený a dostačující právě pro osmileté děti. Navíc pokud bude její četba doplněna o vysvětlující slova ze stran rodičů či učitelů, efekt takového četby bude jistě působivější.

Rovněž zvolená epizodická kompozice je pro malé čtenáře velmi vhodná. Jedná se tedy o sled několika krátkých, na sobě nezávislých kapitol, přičemž každá se odehrává během jedné školní vyučovací hodiny, například během hodiny matematiky, českého jazyka, tělesné či výtvarné výchovy. Kniha v takovéto formě by byla vhodná i pro „večerníčkové“ zpracování, jak je tomu i v případě již zmíněného Macha a Šebestové.

Dalším společným prvkem obou těchto knih je množství převážně kladně působících postav (učitelky, spolužáci apod.). Některé z nich zaznamenávají i určitý vývoj. V knize Ivony Březinové je tomu tak v případě dívky Madly, třídní krásy, která nejprve nemá romské chlapce příliš v oblibě:

„Jo? A proč?“ vykulila Radka oči.

„Máma říkala, že to jsou cikáni. A cikáni jsou prý špinaví a kradou.“

„Kradou? Jako lupiči?“

„Asi. A pak je policajti chytí a zavřou je do vězení.“ (s. 31)

Madlin názor tak pramení z pouhé neznalosti romské kultury, navíc je evidentní vliv nesprávné matčiny výchovy. Později si však i ji chlapci získají svou bezprostřední a kamarádkou povahou:

„Všichni cikáni třeba nekradou,“ uvažovala mezi lžičkami vanilkové zmrzliny. „Všichni cikáni nemusejí být špinaví,“ přemýšlela, když se pustila do jahodové. „Někteří cikáni mohou být i docela hodní,“ rozhodla se nad kopečkem té čokoládové. „Budu to muset mamince říct. Vypadá to, že maminka některé věci vůbec neví.“ (s. 37)

Jedinou zápornou postavou, a to ještě ne v pravém slova smyslu, je tedy skutečný viník krádeže, chlapec Jakub. Jeho pohnutky jsou však omluvitelné, ryze dětské – žárlivost a touha získat Madlin zájem. I zde je patrná jistá podobnost s Macourkovým Horáčkem a Pažoutem.

Ani po jazykové stránce tentokrát autorka nezklamala. V knize se objevují slovní hříčky, neologizmy a popřít se nedá ani notná dávka fantazie a originality, se kterou byla tvořena jména členů kouzelnické rodiny (výše uvedeno). Jazyková komika se tedy v hojné míře vyskytuje i v tomto díle Ivony Březinové:

„Jakápak prvouka, když už jsme třetáci,“ ohradil se Jakub dotčeně. „Správně by se mělo ve druhé třídě říkat druhouka a ve třetí třetiuka. I na vysvědčení by to tak mělo být napsáno.“ (s. 69)

„Jedničky umím ještě lepší, Maroši Máryfuku,“ poznamenala jim za zády paní učitelka. „A také je do žákovských knížek píšu mnohem raději, to si všichni zapište za uši.“

... A tak Pišta vytáhl pero, ohrnul Lájošovi trochu ucho, aby mu při psaní nepřekáželo, a začal psát: Jednyčky pyše mnohem radeji. (s. 54)

Knih *Začarovaná třída* je tedy jedním ze zatím nejzajímavějších počinů Ivony Březinové. Není tedy divu, že si za něj vysloužila řadu ocenění (viz. příloha) a tato kniha byla, spolu s šesti dalšími knihami českých autorů, zařazena do projektu BARFIE (viz. www.barfie.net)

I v případě *Začarované třídy* nám svou reflexi zprostředkuje devítiletá Veronika. Na knize ji nejvíce zaujala právě ta nereálná rovina kouzel a čarování, občas jí kniha přišla i trochu zábavná, v paměti jí utkvěl moment, kdy byla Madla za trest začarovaná do veliké bubliny, aby se tak „napravila“. Hlavní hrdiny, romské chlapce, shledává jako zábavné a pozitivně působící, nesympatičtí jí byli pouze postavy Jakuba a Madly. S romskými dětmi příliš zkušeností nemá, domnívá se však, že třídní kolektiv, v němž se pohybuje, by je nepřijal tak pozitivně, jak je uváděno v knize.

3. AUTORSKÁ POHÁDKA JAKO PODOBENSTVÍ S ANTROPOMORFIZOVANÝM HRDINOU

Daný okruh zahrnuje příběhovou prózu s antropomorfizovaným zvířecím či jiným, pohádkově laděným hrdinou. Knihy, zpravidla nevelikého rozsahu, bychom mohli rozdělit z hlediska čtenářského do dvou skupin:

Tou první je velmi specifická skupina knih pro začínající čtenáře, to znamená příběhová próza pro děti kolem šesti až osmi let věku. Do této skupiny můžeme zařadit knihy: O kočce Kačce, Kočka Kačka herečkou, Lucka Luciperka a Sněhuláci z Mrkvonos (navíc ještě již zmíněnou Adélku a Zlobidýlko). Všechny jmenované knihy vyšly v edici Začínám číst v nakladatelství SiD a NERo:

Jako jistá stálice v oblasti literatury pro děti staršího předškolního věku a začínající čtenáře i jako záruka kvality vydávaných knih působí edice První čtení nakladatelství Albatros. Většina textů této ediční řady svou recepční prostupností umožňuje využití nejen knácviku čtení, ale zároveň představuje náročnější příběhovou prózu pro předčtenáře.¹

Všechny uvedené knihy splňují náročná specifika nezbytná pro texty daného charakteru, jsou tedy vhodné i pro školní mimočítankovou četbu žáků prvního a druhého ročníku ZŠ. Jak je již výše uvedeno, hlavními hrdiny všech knih v daném žánrově - typologickém okruhu jsou antropomorfizovaná zvířata (kočka Kačka) či jiné bytosti (sněhuláci), svým chováním však zcela korespondují s dětskými hrdiny dané věkové skupiny.

Ostatní knihy, Medvídek a Panáček Paneláček jsou rovněž určeny uvedené věkové skupině dětí, svým provedením (velikostí písma, jazykovou úpravou apod.) však zcela dokonale nenaplnují požadavky pro procvičování čtenářských dovedností v raném věku dětí. Jsou tedy spíše vhodné k pasivnímu čtení, zprostředkovanému zejména prostřednictvím rodičů či učitelů. I zde jsou antropomorfizované hlavní postavy knih zcela v souladu s referenční věkovou skupinou začínajících čtenářů a navíc i dětí předškolního věku

¹ URBANOVÁ, S. - ROŠOVÁ, M. *Žánry, osobnosti, díla*. Ostrava: FF OU, 2002, s. 39

3.1 O kočce Kačce

Další kniha, určená začínajícím čtenářům, je o kočce Kačce a vyšla přibližně ve stejném období jako již uváděná Adélka a Zlobidýlko. Ač určená stejné referenční skupině čtenářů, svým tématem i rozsahem se poněkud liší. Tentokrát autorka zvolila jako hlavní hrdinku své knihy zvíře, kočku jménem Kačka, která však není tvorem jen tak obyčejným. Nejen, že je krásná a je si toho vědoma, dokonce dovede mluvit s ostatními zvířátky a stává se tak vypravěčkou svých příběhů vnímaných z ryze kočičí perspektivy:

Jsem krásná. Když jdu po ulici, každý se za mnou otočí a řekne: „To je ale kočka!“ A já opravdu kočka jsem. Mám čtyři nohy, kulatou hlavu s bílými oušky a dlouhý mourovatý ocásek. Jsem kočka domácí, protože žiju doma. A doma, to je u Kukačků. Kukačkovi jsou čtyři. Dva malí a dva velcí. Malí si se mnou hrají a velcí mi dávají jíst. (s. 2)

Prostřednictvím Kačky se tak seznámíme se všemi členy rodiny Kukačků, jejich papouškem Kordulou, která umí krásně vyslovovat r a také Knírkem, zrzavým kocourem od sousedů, který často dělá Kačce společnost a hovoří s ní o životě, kočičím i tom lidském. Vyměňují si zážitky, které mají s dospělými lidmi i dětmi, okolním světem, svěřují si své sny:

„... A jestlipak už jsi už někdy ulovila myš?“

„Blázníš, Knírku? Myš? A žive?“ ošila jsem se. „To se přece dávno nedělá. Mám doma myš. Z plyše. Na hraní, víš? Ale k jídlu? To teda ne!“

„Kdo neumí lovit, nemůže být šikovný,“ prohlásil Knírek.

„Ale hezká jsem, vid’? Sám jsi to říkal.“

„Jsi hezká,“ přiznal Knírek. „Jenže tím se, Kačko, neuživíš.“

„Ale uživím. Budu hrát v televizi. V reklamách na papáníčko, abys věděl.“

(s. 8-9)

Kačka tedy touží stát se televizní hvězdou stůj co stůj. Mezitím ale prožívá několik malých dobrodružství. Návštěvu veterináře, tedy velkého bílého člověka, který jí trochu připomíná sněhuláka a píchne jí injekcí, tedy dlouhým ostrým drápem. Nedobrovolné koupání v gumovém bazénku, obrovském kulatém košíku pro kořata, který nakonec s Knírkem a psem Rekem prokousnou, a

vyslouží si tak výprask od tatínka. Kačka také získává spoustu nových poznatků o světě a nepřestává se jim stále divit. Proč na neznámou dívku s copánky, spletenou srstí na hlavě, volají také Káčo, když Kačka je přece jméno jen pro kočku? Nakonec se ale Kačka přeci jenom popularity dočká. Jednoho dne ji navštíví paní malířka, aby si ji namalovala, a to ještě není všechno:

„Viš, Knírku,“ řekla jsem vážně, „možná nebudu hrát v televizních seriálech. Možná nebudu hrát ani v reklamách na papáníčko. Ale napsali o mně knížku. A budou v ní obrázky.“

„Knížku?“ vykulil Knírek oči ještě víc.

„Ano,“ mňoukla jsem pyšně. „Bude se jmenovat O KOČCE KAČCE. A představ si, bude pro děti, které se právě učí číst.“ (s. 30-31)

3.2 Kočka Kačka herečkou

O rok později vychází ve stejném nakladatelství volné pokračování příběhů kočky Kačky, knihu však lze číst i samostatně, v úvodu totiž autorka čtenáře stručně seznámí s postavou i charakterem hlavní kočičí hrdinky. Příběh antropomorfizované kočky Kačky se tedy odvíjí nadále. Tentokrát se hned na začátku seznámí s dvěma koťaty, Sazičkou a Mourkem, ten však neumí vyslovovat r, a tak mu nikdo neřekne jinak, než Moulek. Kačka si tedy jako správná budoucí herečka vezme jeho výslovnost na starost:

Rozhodla jsem se, že vezmu chudáka malého Moulka k nám domů. Tam jsem mu předvedla, jak má po Kordule správně opakovat. Už už jsem chtěla, aby to zkusil i on, když vtom se na mě Kordula rozkřikla: „To je ale hrrozné r! Odporrné! Trrhá mi to uši. Hrrome, takovýmhle příšerrným r chceš být herrečkou?“ (s. 6)

A Kačka opravdu herečkou být chce a také donekonečna vysvětluje svým kočičím kamarádům, co to vlastně znamená. Ale uvědomuje si při tom, že takhle profese není vůbec tak jednoduchá, jak vypadá:

„Herečka hraje pro druhé. Aby se smáli a plakali. Aby se něco dozvěděli a mohli o něčem přemýšlet. Hrát, to je opravdu těžké.“ (s. 14)

Zanedlouho si své domněnky Kačka ověří na vlastní kůži. Malá Kukačková s tatínkem ji odvezou do města na konkurz pro reklamu na kočičí papáníčko. Kačka konkurz vyhraje, a tak celá natěšená konečně stojí před kamerou:

Skákala jsem, jak nejvýš to šlo. A ocásek jsem měla jako pravítko, podle kterého Kamila rýsuje do sešitu čtverce a trojúhelníky. Ale pořád a pořád to nebylo ono. Zametali znovu a znovu a já chodila, brousila drápky a lezla na strom. A jedla a jedla

a už mi to dobré papáníčko vůbec nechutnalo. Bříško jsem totiž měla už úplně plné.

(s. 28)

A tak si Kačka splní svůj velký sen a dokonce tak vydělá své první peníze. Šťastná však tolik není. Je z toho filmování tak unavená, že ze všeho nejvíc touží po tom jít domů a být zase se svými Kukačkovými a přáteli. Největší radost

jí přitom udělá Moulek, který už vůbec není Moulek, ale Mourek, protože se konečně naučil říkat r:

„Víš, Mourku, nevím, jestli ještě chci být herečkou,“ přiznala jsem. „Být opravdovou herečkou je totiž strašná dřina. Možná je přece jen lepší hrát si jen tak pro radost. Aspoň dokud jsme malí.“

„No tak si zahrajeme pro radost,“ řekla Sazička. „A všichni pěkně dohromady.“ (s. 30)

A tak si nakonec zvířátka rozdělí mezi sebou role a začnou nacvičovat své vlastní divadelní představení. Jen tak, pro radost. A tím také kočičí příběh končí.

Autorka si opět pro tyto své dvě knížky vybrala vděčné téma. Příběhy vyprávěné z pozice zvířete jsou mezi dětmi velmi oblíbené hned z několika důvodů, jak se můžeme přesvědčit třeba v případě Kolářova kocourka Modročka či Nepilova Baryka., přičemž jistá podobnost Kaččiných příhod s uvedenými knihami se nedá popřít. Jako hlavní hrdinové jsou zpravidla vybrána taková zvířata, která se těší mezi lidmi největší oblibě, tedy kočky či psi. Jejich vyprávění ze zcela jiné, nelidské perspektivy, tak skýtá spoustu zajímavých postřehů, což je většinou zdrojem milého humoru, srozumitelného i docela malým dětem. Takoví hrdinové se zpravidla podivují nad věcmi, které my, lidé, považujeme za zcela samozřejmé a jejich myšlenkové pochody často něčím připomínají naivní způsob dětského uvažování. Zde je třeba ocenit autorčinu kreativitu, se níž se jí velmi vtípně podařilo definovat dané skutečnosti v pomyslné kočičí řeči (viz. výše). Obzvláště malebný je popis osoby staršího člověka:

„Ta velká má chlupy na hlavě úplně moulovaté,“ svěřoval mi Moulek.

„On myslí mourovaté,“ poznamenala Sazička.

„A ten velký je na hlavě i na bradě úplně bílý. Jako od mlíčka. A obličej má pomačkaný, jako by na něm špatně spal.“

„To proto, že už jsou to babička a děda. Ti bývají bílí a pomačkaní.“

(s. 18)

I zde však lze mít k autorčině stylu drobné výhrady:

Zvolený postup však autorka nedodrží příliš nápaditě ani důsledně: zatímco auto je „divná plechová krabice“, televize je i z kočičí perspektivy zkrátka televizí. (Šubrtová, 1998)²

Kritizovaný fakt sice nelze popřít, na obranu autorčinu však můžeme namítnout, že takové auto je pro domácí kočku, zvyklou na prostředí bytu a zahrady, pojmem rozhodně více abstraktním než televize, se kterou se setkává dennodenně a která je navíc středem jejího zájmu, touží přece po tom stát se televizní hvězdou. Tyto drobné niance tedy rozhodně nelze považovat za tak zásadní, jak je v uvedené odborné recenzi prezentováno, a celkovému humornému vyznění knihy tak dozajista neuškodí.

Co však již stojí za zmínku je celková nejednotnost a nesourodost obou dílů knihy z hlediska dějového. První díl je sice velmi malebný a laskavý, bohatý na řadu humorných situací a dozajista napsán ve snaze upoutat dětskou pozornost. Několik příhod, které kniha obsahuje, se však zdají jakoby „nedotažené do konce“. Čtenář je tak neustále v očekávání nějaké veliké, stěžejní události, která se však nekoná a celá kniha tak působí dojmem úvodní kapitoly na téma ze života jedné kočky, což zcela přesně vystihují následující slova:

Konkurence tedy tvrdá a autorka jako by se jí předem zalekla. Vyprávění kočky Kačky se totiž po odečtení ilustrací scvrkne na několik stránek a ve chvíli, kdy odezní pár drobných scének, jsme na konci. A tak vztah kocourka ze sousedství a Kačky navodí jen vtípnou atmosféru, ale na ucelený příběh nestačí. (Ditmar, 1998)³

Zcela jinak je tomu v případě druhého dílu. Zde je totiž již od začátku příběhu jasné hlavní téma – Kačka tvrdě pracuje na tom stát se herečkou. Vše tak směřuje k ústřední události ke konci knihy, kdy si Kačka hraní vyzkouší na vlastní kůži. Na rozdíl od prvního dílu je zde také více patrné tradiční autorčino didaktické poselství dětem. Z předchozí knihy vyplývá poučení o tom, jak se chovat či nechovat ke zvířecím mazlíčkům, jakýsi morální odkaz k ohleduplnosti. Zato druhý díl působí z čtenářského hlediska rozhodně poněkud silněji. Lze tedy souhlasit s následujícími slovy:

² ŠUBRTOVÁ, M. *Třikrát začínajícím čtenářům*. 3/1998, č. 4, s. 13 - 14

³ DITMAR, R. [bez názvu]. 38/1998, č. 48, s. 7

Kačka i čtenáři se přesvědčí, že takové natáčení není vůbec žádná legrace, ale naopak pěkná dřina. Kačka však nakonec uspěje, stane se „herečkou“ a v čtenářích se může uložit do paměti, že žádný úspěch není snadný.

(Ditmar, 1999)⁴

Možná by tedy nebylo marné oba díly sloučit v jeden a vytvořit tak vtipné, laskavé a především ucelené povídání o splnění jednoho kočičího snu. Rozsahem by se tak kniha podobala výše uvedené knize o Zlobidýlkovi a byla s ní tak, co do kvality, srovnatelná. Zároveň by si autorka ušetřila opakování některých základních fakt v druhém díle, které by tak bylo zbytečné.

Jak už bylo výše řečeno, velmi silnou stránkou obou knih jsou také velmi zdařilé ilustrace Vlasty Švejdvové (viz. Příloha). Objevují se prakticky na každé dvojstraně, jsou barevné, a tedy i přitažlivé a vhodným způsobem tak doplňují text.

Na závěr lze uvést ještě jeden malý postřeh. V prvním díle na straně 29 autorka uvedla slovní hříčku „ta teta to plete“. Jako by se tím motivovala k názvu své budoucí, o šest let později vydané knihy.

⁴ DITMAR, R. [bez názvu]. 39/1999, č. 27, s. 7

3.3 Medvídek – Kdo si se mnou bude hrát?

I tentokrát zvolila Ivona Březinová jako hlavní postavu své knihy zvíře, jak už sám název napovídá, v našem případě je to malý medvídek, který však není jen tak obyčejný. Narodil se medvědim rodičům v lese, ale už od začátku s ním není něco v pořádku, má totiž úplně modrou barvu, což je u takového medvídka věc nevídaná, a proto k němu maminka zavolá zvěrolékaře. Ten však zhodnotí, že modrý medvídek vůbec není nemocný, jen je jiný, než ostatní zvířátka žijící v lese. Maminka medvědice ale přesně ví, co takhle skutečnost bude pro jejího synka znamenat:

„Ostatní medvědi ho mezi sebe nevezmou, budou se mu smát,“ přiznala se nešťastně se svými obavami.

Ale zvěrolékař jí vysvětlil, že nezáleží na tom, jestli její medvídek bude modrý, ale na tom, jestli bude moudrý. Maminka medvědice i táta medvěd našťestí byli moudří dost a od samého začátku měli svého Modrého medvídka rádi. Ale věděli, že dokud sám nezmoudří, budou ho muset na světě mnohem víc ochraňovat, než kdyby vypadal jako ostatní. (s. 6)

Ale Modrému medvídkovi i přesto nastávají krušné časy. Nikdo v lese si s ním nechce hrát, ne kvůli tomu, že je pomalý nebo neohrabaný, jenom proto, že má modrý kožíšek. Ani šedé myšky, ani zrzavé veverky, zkrátka nikdo a medvídek tak nemá vůbec žádné kamarády. A přitom by se tolik chtěl přátelit s ostatními, nebo alespoň jako oni vypadat. Přesto ale jednoho dne potká v lese někoho, komu vůbec nezáleží na jeho modré barvě, slepou lidskou holčičku:

„Ty, hele, a víš, že jsem modrý?“ zeptal se najednou medvídek opatrně.

„Teď už ano, když jsi mi to řekl,“ rozesmála se holka. „Ale k ničemu mi to není. Nevím, co to znamená být modrý. Teda...vím, že modrá je jedna z barev, to jo, to vím, ale ... je to pro mě jen slovo, pod kterým si dál neumím nic představit.“

„Takže ti nevadí, že jsem modrý? Víš, já bych se většinou nejradši neviděl.“

„Ale viděl,“ řekla holka. „A proč by mi to, že jsi modrý, vlastně mělo vadit?“ podivila se. „Vadí mi jen to, že nevím, co to znamená.“ (s. 20)

Medvídek spolu s dívkou přijdou na to, že modrá barva může také vonět, třeba jako modré chrpy nebo borůvky, a borůvky má přece každý rád, ne? Jenže to si bohužel neuvědomují zvířátka v lese, která stále Modrého medvídku odhánějí od svých her. I když dělá všechno proto, aby mezi ně zapadl. Zkouší se schovat v pomněnkách tak, aby nebyl vůbec vidět, válí se v bahně proto, aby měl hnědou barvu a splynul tak s lesem, ale není mu to vůbec nic platné, pořád má kožíšek jasně modrý.

A tak si Méd'á hraje sám, odraz sluníčka na hladině rybníka se mu stane míčem, ve snu jej přijde navštívit zelený vodnický medvídek, také potká jiného malého modrého medvídku, ten je však jen plyšový. Dobrosrdečný Méd'á ho tedy odnese Kristýnce, veterinářově dceři, na hraní, aby mu nebylo smutno, sám totiž moc dobře ví, jaké to je. Na podzim, kdy mají zvířátka v lese největší shon, se přece jen veverka nad Modrým medvídkem slituje a dovolí mu, aby jí pomáhal s krájením hub na zimu. Pod Medvídkovými rukama však všechny houby zmodrají. Hloupá veverka netuší, že to způsobil hřib modrák, obviní z toho Méd'ou a vyžene ho pryč. Ještě, že tu je maminka se svým laskavým, konejšivým slovem:

„Takový nesmysl,“ kroutila maminka hlavou. „Nic si z toho nedělej, přece nechceš mít za kamarády hlupáky. A pamatuj si, nejlepší je vždycky být sám sebou.“

Modrý medvídek si sice pomyslel, že být někdy jelenem dvanáctáčkem nebo třeba sovou s velkýma kulatýma očima by nebylo k zahzení, ale nakonec uznal, že být sám sebou je opravdu ze všeho nejlepší. Copak by se mohl stále přetvařovat a dělat, že je někdo jiný? Myslíte, že by ho to bavilo? (s. 43)

Medvídkovo sebevědomí však přeci jenom dostane záplatu, když se probudí ze zimního spánku, přidá se k dětem, hrajícím hokej, a dokonce se tak stane střelcem vítězného gólu! Zažije tak svých prvních pár minut slávy. A nakonec si i ty kamarády v lese najde – strom modřín a ptáčka modráčka. Mají společnou modrou barvu, a tak si má konečně i Modrý medvídek s kým hrát.

Autorka i v případě této knížky nezapře své pedagogické vzdělání. Podtext knihy je totiž nad slunce jasný, problémy se začleňováním jakkoli odlišných jedinců do kolektivu vrstevníků. Ivona Březinová vtipně použila alegorii, Modrého medvídku, který se marně snaží zapadnout mezi ostatní,

„normální“ zvířátka. Situace tolik běžná v lidských, respektive dětských kolektivech. Stačí odlišná barva pleti, oblečení nenesoucí značku známé sportovní firmy či jiný handicap a takto „postižené“ dítě si tak připadá úplně stejně jako ten Modrý medvídek v lese. Autorčino morální poselství lze tedy shledat jako přinejmenším velmi aktuální a potřebné v dnešní době. Nenásilně a efektivně přitom působí na dětské čtenáře, snaží se, aby se vcítili do role odstrkovaného, utiskovaného jedince, aby poznali jeho pocity beznaděje a bezmoci. Forma takového působení, a to především již na děti předškolního věku, je tedy prakticky jedinou cestou, jak podobným problémům v dětských kolektivech předcházet. Za další didaktický aspekt knihy lze považovat seznámení dětských čtenářů se způsobem života lesních zvířat. Dozví se tak, proč je potřebné splynout s lesním prostředím, proč mají na podzim v lese zvířátka nejvíce práce či proč medvědi musí v zimě spát apod.

Jak je již výše zmíněno, hlavní postava Modrého medvídky záměrně působí na city dětských čtenářů. Je zde zdůrazněna jeho dobrosrdečnost a mírumilovná, laskavá povaha, kterou dokáže, když pomůže slepé dívce či plyšovému medvídkovi. V dětském čtenáři tedy vzbuzuje lítost nad chováním jeho okolí. Ostatní zvířátka v lese, veverka, myška, jezevec či ještěrka nevyznívají sice zcela záporně, jejich chování však můžeme označit jako nevšímavé, posměvačné, zkrátka neosvícené. Jako výrazně kladné postavy vystupují rodiče medvídky, u nichž vždy nalezneme tolik potřebnou laskavou náruč, a sluníčko, které se snaží Medvídkovi alespoň trochu ulehčit jeho nesnadné postavení.

Z hlediska kompozičního lze ocenit jistou kontinuitu, které autorka ve své knize, čítající celkem třináct kapitol, docílila. Děj se totiž odehrává během jednoho kalendářního roku, děti spolu s Modrým medvídkem tak zažívají proměny lesa během čtyř ročních období.

Další, velmi výraznou složkou knihy, je stránka jazyková. Autorka zde hojně využívá nejrůznějších jazykových prostředků. Setkáme se tak s častou personifikací, metaforou:

Sluníčko na obloze kvetlo jako pampeliška... Takový pěkný žlutý míč, s tím by se to krásně házelo... (s. 23)

Slunce každý den vychází, i kdyby mělo bolavé nohy... (s. 24)

Hojně se také objevuje již zmíněná antropomorfizace postav, přičemž zvířátka v lese reprezentují typické lidské vlastnosti (např. veverka = posměvačství, ještěrka = vychytralost), příběh má tedy lehce „bajkový“ charakter. Zajímavý je rovněž fakt, že zvířátka se dorozumívají lidskou řečí nejen mezi sebou, ale i v kontaktu s neživými věcmi (Slunce) či dětmi, které se tomu vůbec nepodivují. Součástí textu je i hojný výskyt jednoduchých veršovaných říkanek:

„Půjč mi křídla, motýlku,

Půjč mi je jen na chvílku,

Poletím se podívat,

S kým bych si moh v lese hrát.“ (s. 37)

Zajímavý je i autorčin kontakt s dětským čtenářem, který najdeme v závěru každé kapitoly. Vyskytuje se ve formě jakýchsi otázek k zamyšlení:

A tak je to se všemi mláďaty. Ať je to, jak chce, nejbližší je svému malému dítěti vždycky jeho maminka, vidíte? (s. 37)

Medvídek sice jeho modré dřevo na vlastní oči neviděl, ale kamarádům se má důvěřovat, nemyslíte? (s. 70)

Kniha o Modrém medvídkovi je tedy velice zajímavá, a to jak po stránce tématické, tak i té jazykové. Škoda jen, že ilustrace Kateřiny Lovis, které bohužel působí poněkud kýčovitě, k celkové nesporné hodnotnosti knížky nikterak nepřispívají.

3.4 Panáček Paneláček

Kniha Panáček Paneláček je vlastně autorčinou první knihou pro ty nejmenší. Vyšla již v roce 1997 a je doporučována dětem od šesti let.

Jedná se o sled dvanácti příběhů, které dohromady spojuje postava antropomorfizované fiktivní pohádkové bytůstky, patrona nového, právě dostavěného dvanáctipatrového panelového domu, panáčka Paneláčka. Právě tento tajemný mužík vykoukne jednoho dne z poštovní schránky na Týnu a Toma Květoňovy, děti, které se do domu zrovna přistěhovaly:

„Asi je tam strašidlo,“ vyjekl Tom. „Pojď radši pryč.“

„Nechodte nikam,“ ozvalo se ze schránky. „Prosím.“

Týna opatrně vstala a po špičkách se přiblížila k tajemné schránce.

„Je tam někdo?“ špitla.“

„No přece já.“

„Kdo já?“

„Já, panáček Paneláček.“

„A co tam děláš?“

„Spal jsem, ale něco mě probudilo. Nevíte náhodou, kolik lidí se má do tohoto domu ještě přistěhovat?“

„Už nikdo,“ odpověděla Týna.

„My jsme přece včera byli poslední,“ doplnil Tom.

„Poslední?“ zívlo to zas ze schránky. „Tak to už se musím vylíhnout. To to ale uteklo.“ (s. 8-9)

Děti se s Paneláčkem spřátelí a vydají se výtahem, ještě spolu s jezevčíkem Pajdou, na první společný vandr po novém domě. Najdou tak sedmimílové boty v sedmém patře, potom hledají poklad v patře osmém a zakletou princeznu o dvě patra výš:

Hned u prvního bytu v desátém poschodí se jezevčík Pajda zastavil a začal hlasitě štěkat. Odpovědělo mu žalostné psi zavytí, takové smutné a procítěné, až se všichni rázem zastavili.

„To není pes,“ špil Tom.

„To není,“ přidala se Týna. „To je zakletá princezna.“

„Tak ji vysvobodíme,“ nadchl se opět Tom.

Jenže v tu chvíli zastavil v patře výtah a z něj vystoupila paní Voženilková s těžkou nákupní taškou. Děti si ani nevšimla a volala směrem ke kňučícím dveřím:

„Hortensie, miláčku, neplakej, nesu ti šunčičku a liberecké párečky.“

Odemkla a sehnula se k pištící chundelaté kouli s obrovskou růžovou mašlí místo obojku, která se na ni vyřítla.

„Paní, dejte nám toho pejska, my ho jdeme vysvobodit,“ odhodlala se Týna.

„Já vám dám vysvobodit,“ rozkřikla se paní Voženilková... (s. 16)

Panáček Paneláček však nadále, i když sám, pokračuje v poznávání svého panelového domu. Seznámí se tak se škodolibou střešní anténou, najde kouzelnou rolničku mezi zvonky a dokonce potká i kolegyni vílu:

„Víla? Z vily? Z jaké vily?“ ptal se panáček Paneláček.

„Na kraji sídliště je vilová ulička, v ní stojí vily a v jedné z nich bydlím.“

„A ta vila ti patří?“ ptal se dál Paneláček.

„Patří. A já patřím jí. V každé vile bydlí nějaká víla, tak, jako v každém paneláku bydlí nějaký panáček Paneláček, to přece víš, ne?“ (s. 27)

Poklidný život Paneláčka v domě však brzy naruší příchod vandalů, jejichž počinání nemůže panáčkova nevinná duše pochopit:

„Taková opovázlivost!“ vykřikoval. „Taková bezohlednost! Takové vandalství! Vždyť tenhle dům je ještě úplně nový, nemůže přece mít už teď jizvy a vrásky jako nějaký starý děda.“

Jeho dopisní schránka vyčnívala v řadě jako zkažený zub. Dvířka měla vyvrácená a celá promáčklá, zámek byl vytržený a přes celou vnitřní stěnu se táhl ošklivý šrám...

Paneláček se rozplakal. Jeho domov je zničen. Jeho hnízdečko, jeho pelíšek, v kterém se narodil, už není. (s. 32)

A protože už nemá kde bydlet, přestěhuje se do rodiny Květoňových. Maminka je sice nejprve proti tomu, ale postupem času si všichni členové rodiny panáčka oblíbí. I jemu se v novém působišti moc líbí, může tam totiž pokračovat v poznávání nových věcí. Seznámí se tak s myčkou na nádobí, panenkou s porcelánovou hlavičkou, se kterou si dokonce zatančí menuet. Medvídek Chumla a panenka Háta se stanou jeho novými kamarády a navštěvují jej v jeho

novém domečku ze stavebnice Lego, který si postavil. Jednoho dne si Týna přinese domů panenku Barbii. Panáček se do ní zamiluje a dokonce ji pozve na hostinu, ale pyšné Barbii se ne a ne zavděčit:

*„Pojď, Barbie, ukážu ti celý tenhle dům. Nikdo ho nezná líp než já,“
lákal panáček Paneláček Barbii občas na procházku.*

„Zavaž mi střevíček, paňáco, a nezdržuj,“ odpovídala mu.

Ale on stejně dál přemýšlel, jak by se panence Barbii zalíbil. (s. 54)

Když ji však jednou Paneláček najde venku na dešti, kde ji Týna zapomněla, celou promoklou a odvede ji k panu doktorovi, přeci jen se pyšná Barbie napraví:

Panenka Barbie, prostě Barča, vděčně pohlédla na panáčka Paneláčka.

„Rozmočily se ti boty,“ špitla s očima na zbytcích Paneláčkova vodovkového ošacení. A potichoučku dodala: „Namaluju ti pak nové, jestli budeš chtít.“ (s.56)

V posledním příběhu se již prázdniny chýlí ke konci a panáček už se chystá, jak půjde s Tomem poprvé do školy, když potká jiného, stejného, ale už trochu víc otlučeného panáčka Paneláčka, který mu poví o škole pro panáčky Paneláčky:

„Aha. A co se v té škole vlastně budu učit?“

„Nejdřív to, co všechny děti a potom to, co všichni panáčkové Paneláčkové. Nebo snad už umíš opravit dveřím kliku, správně natočit televizní anténu nebo ukázat zbloudilé meluzíně cestu ven? Víš ty vůbec, co má správný panáček Paneláček práce? Musí hlídat, aby si děti doma nehrály se zápalkami, aby nikdo nevypadl z okna, aby nikde neprasklo potrubí nebo nepřetekla vana, aby byly vždycky umyté schody, aby se nikde zbytečně nesvítilo, výtahy aby jezdily a topení aby hrálo. A hlavně musíš dávat pozor, aby lidi na sebe byli hodní. A to dá někdy pořádnou práci. Uvidíš sám. Tak pozitří se tu pro tebe stavím. Jo, a tady máš tašku.“

A tak i panáčka, jako všechny děti, čeká po prázdninách škola, čímž také jeho příhody končí.

Ivona Březinová si pro svou pohádkově laděnou knihu zvolila jako hlavního hrdinu nadpřirozenou bytost, milého, životem nezkaženého a dobráckého

skřítku – panáčka, jež je jakousi „duší“ panelového domu, v němž žije, a nastavuje tak pomyslné zrcadlo jeho obyvatelům. Již tento fakt je poněkud neobvyklý, ne však ve volbě typu hlavního hrdiny.

S postavami malých mužíčků, skřítků i panáčků se v dětské literatuře setkáváme poměrně často. Příkladem je Nepilův Makový mužíček, Větrný mužíček v pohádce Dagmar Lhotové či malý pražský mužíček, který dokonce zastaví orloj v malebném příběhu Z. K. Slabého. Takové postavičky mají často nadpřirozené schopnosti a dovednosti, umí komunikovat s jinak neživými věcmi, všimají si toho, co dospělí lidé zpravidla ignorují. A to je právě důvod, proč jsou takoví všelijací mužíčci dětem tolik blízcí (viz. postava panáčka Zlobidýlka). Jsou malí a nevinní jako ony, spolu s nimi se učí poznávat svět kolem sebe, utváří si vztah k blízkému okolí. Pochopitelně se při tom dopustí i spousty chyb, metodou „pokus, omyl“ tak hledají tu správnou cestu, přesně tak, jak to dělají děti. Proto pro ně není problém se s těmito postavičkami ztotožnit, leckdy jsou to dokonce samy děti, kdo v takových příbězích působí tím poučenějším, dospělejší dojmem a cítí tak jakousi morální převahu nad oním nadpřirozeným hrdinou. Přesně tak je tomu i v případě našeho panáčka Paneláčka, který o sobě říká:

„Žádný krasavec asi nejsem, to já vím, ale my panáčkové Paneláčkové jsme stejní jako domy, v kterých se líhneme. To až lidi, s kterými bydlíme, si nás pak dotvoří podle svého.“ (s. 10)

Právě výběr prostředí, do kterého autorka svůj příběh umístila, je poněkud atypický. Budovy šedivě nevlídných panelových domů bývají vnímány zpravidla negativně, o to víc je překvapivá existence pohádkové bytosti v takovém prostředí. Panáček Paneláček je tak vlastně jakýmsi moderním průkopníkem. Působí v prostředí dobře známém velkému množství dětí se všemi jeho moderními, nepohádkovými a pro většinu lidí také nezajímavými atributy, jako je výtah, domovní zvonek či televizní anténa. O to působivější je pak daný střet s nadpřirozenem, kontrast realistických motivů s motivy klasicky pohádkovými. Vždyť již samotné úvodní fráze knihy připomínají tento žánr:

Za sedmero sídlišti, sedmero hřišti a sedmero staveništi stojí nový vysoký dům. Bydlí v něm spousta lidiček a lidí, a taky psů a kanárů a morčat a koček. (s. 7)

V knize rovněž hraje velikou roli fantazie, představivost, hlavní hrdina není vázán žádnými společenskými pravidly, jeho fantazii se meze nekladou. I tento fakt rozhodně není nepodobný typickému pohádkovému žánru:

„ Za devatero horami, za devatero řekami...,“ začal panáček Paneláček a po chvíli dodal: „A za devatero poschodími...“

„Je desáté poschodí,“ vyhrkla Týna.

„Jasně, jedem do desátého,“ volal Tom a hnal se k výtahu.

„Počkej,“ zarazil ho Paneláček. „Do desátého patra se musí jít pěšky a ještě po jedné noze a se zavřenýma očima, pokud chceš najít kouzelné království.“ (s.14)

Celkově lze Paneláčkovy příběhy zhodnotit asi takto:

Jak už to bývá, najdete v knize kapitoly, které se vám budou líbit více, i ty, které jsou rozpačitější, protože nemají dost nosný příběh. Mezi zdařilé epizody rozhodně patří setkání Paneláčka s vílou z vily, tanec s porcelánovou panenkou či dvoření se panence Barbii. Poněkud překombinované se zdá např. hledání kouzelné rolničky mezi zvonky. (Ditmar, 1997)⁵

Zde je třeba s odbornou recenzí souhlasit. Kapitola o hledání kouzelné rolničky mezi domovními zvonky skutečně může působit na čtenáře poněkud matoucím dojmem, díky náhlému, nečekanému a pro čtenáře na první pohled nesrozumitelnému „skoku“ do jakési surrealistické roviny:

A pak si Paneláček vzpomněl, že když se s domovními zvonky hraje hra na „jako“, může se ozvat i kouzelná rolnička, která splní každé přání. Ted' by si přál malý déšť...

„Cililink,“ ozval se luční zvonek, ale honem se zas schoval v trávě.

„Cinky cink,“ objevil se vedle Paneláčka Kašpárek s jednou rolničkou, ale hned zase odběhl dál do jiné pohádky.

„Cink cink,“ cinkla konvalinka, co spinká nakreslená křídou na chodníku. (s.24)

Zmíněná kapitola, spolu s tou o neposlušné televizní anténě, tak typově poněkud nezapadá do celkového koloritu knihy. Možná se v tomto případě nechala autorka svou nesporně bohatou fantazií unést až příliš. Co se však knize rozhodně nedá upřít, je její nenásilná, ale působivá didaxe, čišící hned z několika

⁵ DITMAR, R. *V každé vile bydlí víla*. Nové knihy, 37/1997, č. 36, s. 11

kapitol. Děti se například seznámí s tím, co je to vandalismus (ukázka viz. výše), prostřednictvím panáčka se poučí, že není radno sahat do elektrické zásuvky či nechat se unést vlastním vztekem, kterým lze tak snadno někomu ublížit apod.:

Býček Paneláček shodil kostku na zem a chtěl ji rozdupat. Ale červená kostička zatím úlekem ztratila svou barvu a byla najednou úplně bílá. A Paneláčka rázem přešla všechna zlost. Začal se stydět a říkal si:

„To jsem to ale vyved’. Copak to se dělá, takhle se vztekat a řídit. Ted’ si se mnou ty chudinky kostičky nebudou chtít už vůbec hrát a z čeho já si postavím svůj dům?“ (s. 44)

A začal do zásuvky štourat šroubovákem. Ale to neměl dělat! V zásuvce to prasklo, vyšlehl z ní blesk dlouhý jak pletací drát, co s ním paní Květoňová plete Týně nový svetr, a ostrý jak tisíc rozžhavených jehel. Blesk se dvakrát otočil kolem panáčka Paneláčka, na chvíli mu svázal ruce i nohy a pořádně ho klepl přes prsty.

„Tohle už nikdy nedělej! Mohlo by být hůř!“ hvízdal mu výhružně do uší a odšuměl do tmy. Protože všude byla najednou tma. (s. 50)

Dalším, velice působivým prostředkem, je autorčina volba adekvátního jazyka, kterým ke svým dětským čtenářům promlouvá. Jak již bylo výše řečeno, kniha je určena již velmi malým, doposud negramotným dětem. Předpokladem je tedy, že takové děti se s příhodami panáčka Paneláčka budou seznamovat pasivní formou, prostřednictvím četby pedagogů či rodičů. Určitá libozvučnost či zvukomalebnost slov v knize se vyskytujících je tedy zcela na místě. Prostředkem k tomu je aliterace s využitím verše:

... vyděšená myš marně hledá skrýš. Paneláček bledne strachy a tiskne se ke zdi až není skoro vidět. Jen moucha se cítí být v bezpečí a bzučí kočkám kolem vztyčených ocasů a bábě kolem uší. Mouše to sluší a bzučí víc a víc a kočky i s bábou rozčilením prskají jedna přes druhou a druhá přes třetí. (s. 16)

Panáček Paneláček běhá sem a tam. Klade kola na koleje, jen se z něj leje, ale vlaky nejedou. Starý uhlák chudák hlídá uhlí vysypané na koberec. (s. 47)

Knihu o panáčkovi Paneláčkovi lze z mnoha důvodů tedy považovat za dílo velmi zdařilé, které malé děti jistě osloví. K celkově příjemnému koloritu knihy přispívají i krásně barevné a vhodným způsobem text doplňující ilustrace známé české výtvarnice Olgy Čechové. (viz. příloha)

3.5 Sněhuláci z Mrkvonos

Jednou ze zatím posledních knih Ivony Březinové, je malebné, sněhuláčí vyprávění - Sněhuláci z Mrkvonos, vydané opět nakladatelstvím SiD a NERo, v edici Začínám číst (stejně jako příběhy Kočky Kačky či Lucky Luciperky) v roce 2005.

Náš příběh se odehrává jedné zimy ve vesničce Mrkvonosy. Není to však vesnička jen tak obyčejná, jak už sám název napovídá, je zde veliký nedostatek nosů z mrkve, a to především každou zimu, kdy se mezi místní obyvatele zařadí spoluobčané z řad sněhuláků, kteří s místními lidmi žijí v přátelské symbióze. A tak se tam jednoho dne sněhuláčím rodičům Josefovi a Marii narodí malé sněhuláčí miminko. Narození takového malého sněhuláčka však není jen tak. Svým rodičům doslova spadl z nebe při jedné sněhové kalamitě:

Pan starosta chtěl zrovna něco říct, ale paní Sněhuláková náhle učinila několik kroků stranou. Usmívala se. Po chvíli nastavila ruce a do dlaní se jí snesl maličký sněhuláček. Paní Sněhuláková ho radostně chytla a pak mu opatrně dala na čelo první pusu. Sněhuláček se jí v dlaních slastně zavrtěl a unaveně zívł. Ono to není jen tak, padat z nebe a strefit se právně do mámina náručí. Každý sněhulák vám řekne, že je to pořádná dřina! (s. 5-6)

A protože pro sněhuláčka nenašli v obchodě žádnou vhodnou mrkev, tatínek mu místo nosu umístil mandarinku. Kvůli jeho buclatému nosu pak klukovi nikdo neřekl jinak, než Bambulka. Pozdě odpoledne však začalo znovu sněžit a sněhuláčí miminka padala z nebe v hojném množství, lidé tedy museli do obchodů dodat hodně mrkví. A tu nejhezčí mrkev dostala Sněhulka, Bambulkova právě narozená sestřička.

Sněhuláček Bambulka si brzy našel mezi ostatními svoje kamarády, společně chodili leštit led na klouzačce pro lidské děti nebo pořádali sněhové bitvy. Jen Sněhulka mezi ostatní děti ven nechtěla - styděla se za svou bílou barvu. Proto jí maminka koupila ten nejhezčí hrnec na hlavu, šálu a pléd, jako mají lidské holčičky, a Sněhulka tak také mohla vyrazit ven. Tam se však stane svědkem nehody, malá Kristýnka spadne do zamrzlého rybníka a je celá promočená:

„Půjč nám svůj pléd,“ poprosila Sněhulku Lidka.

„To nemůžu, pléd je to nejhezčí, co mám.“

„Ale Kristýnka nastydne a bude nemocná! Řekla Lidka důrazně. „To chceš?“

„Jak bude nemocná?“ zeptala se nechápavě Sněhulka. „Ze zimy?“

„Dostane horečku. To je...že bude celá horká.“

Při té představě se Sněhulka až zachvěla. Tak hroznou nemoc Kristýnce opravdu nepřála, a tak ji zamotala do svého plédu...

Sněhulačka tak prvně v životě udělala něco hezkého pro ostatní:

Bylo jí tak zvláštně. Jako by ji něco uvnitř hřálo. Nejdřív se polekala, protože každé teplo je pro sněhuláky nebezpečné. Ale maminka ji doma uklidnila. Když totiž hřeje pocit z dobrého skutku, neublíží to ani sněhulákům. Spíše naopak. (s. 24)

Časem také museli všichni sněhuláčci nastoupit do školy. Jejich vzdělání však probíhá velmi rychle, sněhuláčí život je totiž velmi krátký a malí sněhuláčci rostou jako z vody. Ve škole se učí číst, psát a počítat na sněhovém počítadle, ve třídě mají zimu, aby jim bylo dobře, a vůbec nevadí, když mají někdy mokré sešity. Jinak je ale taková sněhuláčí škola úplně stejná, jako ta lidská. I děti tam zlobí úplně stejně, až si za to mnozí vyslouží poznámku do notýsku:

Váš syn zdemoloval školní nábytek za účelem sněhové bitvy.

Zimolezová

Váš syn je ve škole tak rozpustilý, že se při hodině psaní opakovaně rozpustil.

Zimolezová

Na závěr knihy se dozvídáme, co se stane se sněhuláčky na jaře, když se oteplí:

„Až přijde jaro, všichni sněhuláci se dočkají. Roztají, vypaří se a budou létat. Přemýšleli jsme s maminkou, že bychom letos v létě letěli třeba k moři, co říkáš?“

„Juchů, my poletíme k moři!“ halekal Bambulka nadšeně.

„No, a až se zase ochladí a přijde zima a mráz, stanou se z nás zase sněhuláci...“ vysvětloval rozvážným hlasem tatínek. „No řekni, Bambulko, není to na tom světě všechno pěkně zařízeno?“ (s. 31)

Kniha Sněhuláci z Mrkvonos je sice svým rozsahem podobná předchozím autorčiným knížkám, vydaným ve stejné edici, svým tématem je však naprosto ojedinělá. Celý příběh o sněhuláčcích má lehce pohádkový nádech. Autorka tak využívá, jako v případě ostatních knih tohoto okruhu, jakési alegorie, připodobňování života rodiny sněhuláků k rodinám lidským. Mají stejné starosti i radosti, rodiče mluví ke svým dětem v podobném stylu, jako ti lidští, v rodině panuje milá a přátelská atmosféra a harmonie přesně tak, jak by tomu mělo být v rodinách člověčích. Přesto však zaznamenáváme jisté odlišnosti, dané charakterem hlavních postav, což lze považovat za zdroj humoru a humorných situací. Autorka tak zcela záměrně působí na dětské čtenáře:

„V televizi prý říkali, že příští týden bude obleva,“ pronesl tatínek Sněhulák starostlivě.

„Ale to je jen dobře, aspoň konečně zhubnu, utrousila maminka Sněhuláková. „To bylo pořád takové sněžení, že jsem všude samý fald...“ (s. 25)

„Počkej, vrať se!“ volala za ním maminka. „Nějak se moc oteplilo a ty nemáš nic na hlavě. Nasad' si hrnec, aby tě sluníčko nenatálo! Víš, že to je pro sněhuláky nebezpečné. Zvlášt' pro takové mrňousy, jako jsi ty.“ (s. 14)

Autorka však ani tentokrát nezapře své tradiční didaktické zaměření, které se v jejích knihách běžně objevuje. Klasickým příkladem toho je vývoj postavy „sněhuláčí“ holky Sněhulky. Sledujeme tak proměnu pyšné a nafoukané holky, kterou k dobrému obrátil dobrý skutek, který učinila. (viz. ukázka výše). Dětskému čtenáři se tak dostane poučení o tom, jak krásně hřejivý pocit máme po vykonání takovéhoho činu. Autorčina metafora tak působí velmi jemně, citlivě a srozumitelně, a to nejen na malé děti, jimž je kniha určena.

Dalším krásným a zajímavým momentem příběhu je popis samotného narození Bambulky, které doslova asociuje narození malého Ježíška, za což může nejen fakt, že sněhuláčí rodiče autorka pojmenovala Josef a Marie. Samotná symbolika rození se sněhuláčích miminek, které zničehonic doslova spadnou do náručí laskavým rodičům, působí jakýmsi poklidným a mírumilovným dojmem.

Ve stejném stylu se podařilo Ivoně Březinové zachytit i symboliku smrti (viz. ukázka výše), která v jejím podání vůbec nepůsobí nijak hrozivě, naopak, je zde reálná vidina opětného znovuzrození. Podobnou symboliku známe již z Karafiátových Broučků.

Na závěr je třeba opět ocenit autorčinu míru fantazie a naprosté originality, se kterou se zhostila tvorby dané knížky. Na cca 30 stranách textu, navíc opět notně prokládaném zdařilými ilustracemi Vlasty Švejdové, se jí podařilo rozvinout dostatečně nosný a ucelený příběh. Kniha je napsána velmi čtivě, je plná zajímavých postřehů a nápadů. Oproti dříve vydaným knihám Ivony Březinové, určeným stejné referenční skupině adresátů (tzn. O kočce Kačce, Kočka Kačka herečkou či Lucka Luciperka), kde je autorce vytýkána nedostatečná propracovanost příběhů v nevelikém rozsahu, můžeme tedy zhodnotit „sněhuláčkovskou“ knížku jako zatím nejvíce zdařilou v uvedeném tematickém okruhu autorčiny tvorby. Z výše uvedených důvodů tedy jistě zaujme i dospělého čtenáře.

4. AUTORSKÁ POHÁDKA S VYUŽITÍM KLASICKÝCH LIDOVÝCH PRVKŮ

Do daného žánrově – typologického okruhu jsme zařadili celkem dvě knihy Ivony Březinové. Jejich společným znakem je fakt, že autorka využívala prvků klasických lidových pohádek, občas doplněných o vlastní, ryze autorské motivy.

Prvním takovýmto počinem autorčiným je kniha Teta to plete. Ivona Březinová zde vtipným a originálním způsobem kombinuje vždy dvě klasické, lidové pohádky. Jakýsi obecný pohádkový rámec zůstává tak, jak jsme na něj zvyklí, je však obohacen o autorské prvky na poli kompozičním, dějovém i jazykovém.

Ještě více se autorka drží tradiční formy klasické pohádky v případě knihy Jak to bylo dál. Zde plně respektuje daný pohádkový schematismus se vším všudy, mírně zasahuje do tradičních motivů vytvářením dějových pokračování formou volné fabulace, jakýmsi rozvinutím celého příběhu. Jmenované knihy bychom tedy mohli označit jako lidové pohádky literární, neboli autorské pohádky vytvořené na základě lidových motivů.

4.1 Jak to bylo dál – Pokračování sedmi klasických příběhů

Jak už sám název napovídá, tentokrát se autorka pustila do zajímavého úkolu. V dnešní době se tvorba druhých a dalších pokračování původních více či méně úspěšných příběhů či pohádek stává již téměř pravidlem. Jako příklad uveďme filmové pohádky Zdeňka Trošky (Princezna ze mlejna, Z pekla štěstí) či nedávno do kin uvedené volné pokračování veleúspěšných dětských filmů režisérky Aleny Poledňákové s názvem Jak se krotí krokodýli.

Je třeba konstatovat, že podobné autorské pokusy se bohužel ve většině případů dějí na úkor kvality, někdy se tak tvůrcům nechtěně podaří znehodnotit celou ideu příběhu natolik, že je vcelku namístě užití legendárního přísloví o vstupu do jedné řeky. Při všeobecné znalosti těchto fakt tak můžeme konstatovat, že Ivona Březinová se tvorbou své knihy Jak to bylo dál vydává na pomyslný tenký led. Jako výchozí materiál zvolila sedm proslulých a mezi dětmi velmi oblíbených klasických pohádek o Popelce, Sněhurce, Šípkové Růžence, Krásce a Zvířeti, Zlatovlásce, Princezně se zlatou hvězdou na čele a Dvanácti měsíčkách. Dozvíme se tak, jaký podle autorčiny fantazie mohl být osud daných hrdinů po skončení jejich klasického pohádkového příběhu.

Popelka po svatbě s princem na pár týdnů v zámku osaměla, proto se rozhodla pozvat k sobě macechu a obě sestry, kterým již odpustila jejich nekalé chování. Zlomyslné příbuzné se však Popelce odvděčí tím, že ji shodí z vysoké věže. Dívka se promění v holubici a každý den létá k oknu navrátilivšího se nešťastného krále, ten však s pomocí tří kouzelných makoviček její identitu brzy odhalí a vrátí jí tak původní podobu, čímž znovu dokáže sílu své lásky. Společně pak zlo, reprezentované macechou a sestrami, vyženou z království.

V případě Sněhurky je hlavním aktérem pokračování její syn Heřmánek, který jako dítě navštěvuje po vzoru matky trpaslíky v jejich chaloupce. Zlo však nikdy nespí, zlá královna znovu procitne a ve vzteku nad Sněhurčíným štěstím unese trpaslíka Kejchala v domnění, že je to Heřmánek. Ten, coby dospělý, se po patnácti letech vydá ke královně nebohého trpaslíka vysvobodit. Zdárně a bez cizí pomoci splní tři obtížné úkoly, přičemž nejenže pomůže Kejchalovi na svobodu, zároveň zachrání i svou budoucí nevěstu, což přispěje

k tomu, že se zlá královna samou zlostí promění v prach a nikdy už tak nikomu nebude moci ničit štěstí:

Svatba trvala sedm dní a sedm nocí a slunce se při ní zhlíželo v sedmdesáti zámeckých zrcadlech. A za nějaký čas začaly k sedmi trpaslíkům do malé chaloupky uprostřed lesa chodit Heřmánkové děti a pak děti těch dětí a tak to půjde dál, dokud slunce nevyhasne. (s. 30)

Místo Šípkové Růženky vystupuje v dalším pokračování rovněž až její potomek – dcera Jiřinka. Ta projeví přání vzít si za manžela toho mládence, který vypěstuje růžový keř. Není to však úkol snadný:

Každý věděl, že v tomto království už dávno žádné růže růst nemohou.

„Tos neměla dělat, Jiřinko,“ domlouvala jí maminka a tatínek král se mračil jako nebe před bouřkou.

Ale prostý lid se zaradoval. Znovu se začaly zpívat písničky o tom, že pod okýnkem rostou tři růže, červená růžičko, proč se nerozvíjíš a chovejte mě, má matičko, jako z růže květ. A desítky a desítky dalších. (s. 35)

Jako jediný úkol splní tajemný princ Florimon, jehož růžový keř je však jen podvodným preludem. Na scénu tak vstoupí zahradníkův syn Květoslav, porazí v souboji podlého Florimona a své nevěště Jiřince daruje sazeničku šípkové růže jako svatební dar.

V pohádce Kráska a Zvíře tentokrát nehezký vzhled podědil syn obou protagonistů, vysloužil si proto jméno Oškliváček a stal se tak terčem posměchu celého království. To bylo také důvodem, proč se jeho otec rozhodl obětovat Oškliváčkovu moudrost a vyměnil ji za krásnou tvář jinak ale hloupé dívky Eleny. Tento krok však ani jednomu z mladých lidí štěstí nepřinesl, princ je sice krásný, leč hloupý, ošklivá moudrá Elena se mu však pokusí pomoci:

„Jak vypadal ten květ, který pro vás otec kdysi utrhl v zámecké zahradě našeho krále, když byl ještě Zvířetem?“ vyptávala se Elena královny.

„Byl to květ opojné vůně a nevídané krásy,“ zasnila se Kráska. „A jako by v něm byla uložena všechna moudrost světa. Když jsem ke květu tenkrát přivoněla, prostoupilo mě dobro a láska ke všemu živému. Škoda, že ten květ dávno uvadl a zašel,“ povzdychlo si ještě. (s. 49)

Onen tajemný květ Elena nakonec nalezne a po přivonění k němu se krása i moudrost rozdělí rovným dílem mezi ni a Oškliváčka, který tak už vůbec není nehezky.

Ani Zlatovláska nemá svůj osud snadný. Musí získat živou vodu pro těžce nemocného Jiříka. Stojí ji to mnohé úsilí, dva roky života, ale především její dlouhé vlasy, ze kterých musí postupně uplést klec pro kouzelného ptáka, zlatou ohlávku pro kouzelného koně a síť pro zlatou rybku. Díky své vytrvalosti, pílí a oddanosti se jí to podaří a živou vodou tak vzkřísí svého milovaného.

A Zlatovlásčiny vlasy? Ty brzy dorostly. Byly delší a krásnější než dřív a zámeckými okny zářily všem lidem pro radost. (s. 61)

Legendární myší kožíšek je zase tentokrát souzen Ladislavovi, nejmladšímu synovi princezny Lady. Zamiluje se tak do něj krásná dívka, kterou však chlapec musí nejprve vysvobodit ze spárů huňaté medvědice a zároveň tak zachránit reputaci svých tří starších sester, vyhnaných pro svou nepořádnost a nedůslednost ze zámku svou matkou. I zde se hlavnímu hrdinovi zadaří, jeho sestry se polepší a vše tak skončí happyendem.

V posledním pohádkovém příběhu se opět setkáváme s Maruškou, která je i tentokrát nucena využít pomoci dvanácti měsíčků. Pyšná královna totiž uvězní jejího milého Matouše a za jeho propuštění požaduje po dívce splnění tří úkolů. Maruška tak s pomocí Prosince uhasí požár, díky Lednu přejde rybník bosou nohou a Únor pro ni vyzdobí skla oken nekrásnějšími květy. Ani to však hamižné královně nestačí, a proto ji trest nemine:

Vtom se ale zvedla sněhová bouře a v zámku se objevili všichni tři zimní měsíčkové.

„Víme, co máš na srdci, kněžno,“ řekl Prosinec.

„Máš na srdci kus ledu,“ řekl Leden.

„A v ten kus ledu tě celou proměníme,“ řekl Únor.

A tak se také stalo.

Jak je již výše uvedeno, autorka se při psaní nových pokračování starých klasických pohádek potýkala s úkolem značně nelehkým. Nutno však zhodnotit, že se jej zhostila bravurně a bez chybičky. Příčinou toho je patrně fakt, že si autorka při tvorbě daných pokračování počínala nenásilně, respektovala typický kolorit původních, všem čtenářům dobře známých pohádek. Nenechala se

tak unést ambicemi předělat, neřkuli vylepšit starou osvědčenou klasiku, takže její autorské dotvoření je sice originální, nicméně nepůsobí dojmem „nastavované kaše“:

Březinová měla totiž nejprve nápad. K němu přistoupila jako poučená literární historička a příběhy známých pohádkových hrdinů nerozvinula nahodile, nýbrž se snažila o zachování atmosféry původní pohádky. (Sieglová, 2000)¹

To dokazuje fakt, že Ivona Březinová využívá ve svých pokračováních typických znaků lidové pohádky tak, jak jsme na ně zvyklí. Ideovým základem tak zůstává tradiční boj dobra se zlem či nepřízní osudu, přičemž dobro vždy zvítězí, i když někdy to nemá tak úplně jednoduché. Klasická pohádková kompozice je tedy zcela zachována, přičemž autorka využívá pro svá pokračování původních postav (Zlatovláska, Maruška) nebo si „vypomáhá“ novými, zcela neznámými postavami zpravidla z řad potomků bývalých hlavních hrdinů (Heřmánek – syn Sněhurky, Jiřinka – dcera Šípkové Růženky). Autorka dále používá motivů zcela typických pro tento žánr. Důkazem toho jsou některé neměnné úvodní respektive závěrečné formule či fráze, i když poněkud přizpůsobené novému příběhu:

Žil na jednom krásném zámku malý chlapec. Vlasy měl od sluníčka skoro bílé a i v hnědých očích mu slunce zlatě zářilo. Snad právě proto mu začali říkat Heřmánek. (s. 18)

A královna Lada pověsila myši kožíšek zase do komory, a jestli ho moli nesnědli, visí tam dodnes. (s. 72)

Stejně jako v klasických lidových pohádkách, i v autorském pokračování Ivony Březinové se rovněž setkáváme s výskytem nadpřirozených jevů (kouzla dvanácti Měsíčků), magických předmětů (tři kouzelné Popelčiny makovičky) či s tradičním, častým a opakovaným používáním motivu čísla tři. Důkazem toho je výskyt klasické povinnosti splnit tři zadané úkoly (viz. Sněhurka), k čemuž často hlavním hrdinům napomáhají tři kouzelné předměty (např. zlatá klec, ohlávka, síť z pohádky o Zlatovlásce). Neméně častý je rovněž výskyt tří sourozenců (např. tři dcery princezny Lady). Mezi další časté pohádkové číselné motivy v knize užívané patří čísla sedm (sedm trpaslíků) či dvanáct (dvanáct Měsíčků).

¹ SIEGLOVÁ, N. *Hravé pohádkové domýšlení*. Ladění, 5/2000, č. 2, s. 23 - 24

Stejně jako v původních verzích, i v jejich pokračováních není nouze o rozmanitý, postupně gradující děj bez zbytečných odboček, který často vyvrcholí splněním tří úkolů či soubojem, jak je tomu i v autorské pohádce o Šípkové Růžence:

V tu chvíli mocně zahřmělo. Florimonovi sjel z mraků k rukám blesk, proměnil se v ohnivý meč a souboj mohl začít. Nikdo neví, jak dlouho se bili. Jako by se čas zase jednou zastavil. Snad na rok, snad znovu na sto let. Blesk ulamoval z Květoslavova meče jeden trn za druhým...

...Květoslav sebral všechnu sílu a využil Florimonova překvapení. Poslední trn jeho meče se Florimonovi zabodl do srdce a ze zlého soka zbyl jen mokřý mrak. (s. 40)

Zároveň výběr a následně respektovaná „černo – bílá“ charakteristika postav působí velmi věrohodně. Autorka zachovala jejich vlastnosti tak, jak je dobře znají všichni čtenáři, přičemž děti navíc kopírují vlastnosti svých rodičů. Sněhurka a její syn tak zůstávají dobrosrdeční a pracovití, Zlatovláska opět prokáže svou obětavost, Jiřinka z pohádky O Šípkové Růžence nezapře zvědavost a umíněnost své matky a dcery princezny Lady stejně jako ona odmítnou nabízené šaty. Zlá královna z pohádky O Sněhurce zůstává zlou i po více než dvaceti letech a Popelčiny sestry a macecha svůj charakter také nezmění k lepšímu. Možná i tento fakt přispívá k celkové autenticitě vytvořeného pokračování. Výrazné změny v chování i charakteru postav, jejich násilná modernizace by tak rozhodně příběhům neprospěla:

Pohádkové prózy Ivony Březinové odpovídají postmoderní tvůrčí linii i čtenářské ochotě pohlédnout si s textem, pobavit se jím, těšit se a těžit ze znalosti pretextu. Pocity libosti ve čtenáři vzbuzuje i autorčino setrvání u etického pohádkového jádra a zachování konvence šťastného konce. Výsledný tvar můžeme nazvat autorskou pohádkou, založenou na zajímavém nápadu a napsanou čtivě a živě. (Sieglová, 2000)²

S daným názorem tedy nezbyvá než souhlasit. Autorčin didaktický záměr tak potvrzuje i poslední kapitola knihy s názvem Spletité cesty ke kořenům. Čtenáři (s největší pravděpodobností až ti starší) se tak jejím prostřednictvím seznámí s historickým původem daných pohádek, dozví se tak, kdo se zasloužil

² SIEGLOVÁ, N. *Hravé pohádkové domyšlení*. Ladění, 5/2000, č. 2, s. 23 - 24

o jejich šíření, případně v které knize je lze nalézt. Ačkoli existence této závěrečné, empiricky laděné části knihy nelze považovat za nezbytnou, neboť velká část dětských čtenářů se její četbou patrně vůbec nebude chtít zabývat, pro ty starší může být naopak zajímavým zpestřením již tak velice příjemné četby knihy.

Jediné úskalí knihy tak lze spatřovat v možné neznalosti původního pretextu čtenářem, který se pokládá za samozřejmý, a bez kterého by četba autorských pokračování Ivony Březinové naprosto ztrácela smysl.

4.2 Teta to plete

Kniha z edice První čtení je určena začínajícím čtenářům a nejen jim. I tentokrát se autorka pokouší o jakési pohádkové experimentování, jak je tomu i v případě pohádkového domýšlení v případě Jak to bylo dál. V knize Teta to plete však nejsme svědky možného pokračování pohádek, nýbrž jejich vzájemného promíchání. A jak už sám název napovídá, vše má na svědomí jedna teta:

Teta ráda plete. Plete svetry, šály, čepice i rukavice. A taky pohádky. Nevěříte? Tak tady ji máme, tetu Bětu. Bez barevných klubíček vlny neudělá ani ránu. To znamená, že se bez nich nikam nehne. Má je všude s sebou. Nosí je v batohu na zádech nebo ve velké pruhované tašce. I s pletacími dráty. Protože co kdyby se někde dalo chvíli plést?(s. 7)

Teta Běta tedy umí plést i pohádky, a to třeba i dvě najednou. Přesvědčí se o tom i Šárka s Vaškem, děti, jimž teta Běta během pletení barevné šály převypráví celkem čtyři svoje pohádky. V té první si vyrazí Červená Karkulka do lesa k babičce, místo vlka však potká jelena se zlatými parohy:

„Proč máš tak zlaté parohy?“ podivila se Karkulka.

„To abych tě lépe viděl,“ odpověděl jelen. „Podívej, jak mi parohy na slunci svítí. Ale řekni mi, proč ty máš tak červenou čepičku?“

„Protože se mi líbí,“ odsekla Karkulka a honem popadla košík, že už musí jít. Vzpomněla si, že bavit se v lese s cizími jeleny má vlastně přísně zakázáno. (s. 9-10)

V chaloupce však nebyla babička, nebyl tam ani vlk, takže Karkulku dovnitř nikdo nepustil, ani když se toho dožadovala proslulou replikou: „Otevři, jen dva prstíčky tam strčím...“. Zato dívku najdou zločinné jezinky a unesou do jeskyně. Marné je její volání. Až po nějaké době zaslechne jelen její zpěv, zachrání ji a vrátí zpět do babiččiny chaloupky. Tam však již spokojeně dřímá vlk. Usnul v babiččině posteli hned po tom, co si pochutnal na babičce a Smolíčkovi Pacholíčkovi. I zde ale zakročí jelen, když oba snědené ubožáky podle tradice nakonec z vlkova břicha osvobodí. Šárka s Vaškem však užuž škemrají o další pohádku:

„Teto Běto, budeš nám zase vyprávět?“ zeptal se za několik dní Vašík zvědavě. „Třeba o vodníkovi. Nebo o čertech.“

„Ne, radši o vílách. Pohádky o vílách jsou nejhezčí,“ odporovala mu Šárka.

„Snad byste se nepohádali o pohádku,“ rozesmála se teta Běta. „A co ta moje šála? Myslíte, že už je dost dlouhá a barevná?“

„Klidně ještě pleť, teto,“ řekla Šárka důležitě. „Barevné šály jsou veselejší.“ (s. 19)

Tentokrát je pohádka o Popelce, která utekla před zlou macechou do perníkové chaloupky, kde musela přebírat oříšky, zatímco zlá ježibaba letěla do zámku na ples. Popelka však získala šaty ze tří kouzelných hrášků a na ples vyrazila také. Při zpátečním útěku ale ztratila svůj perníkový střevíček. Na nic však nedbala a spěchala zpět do chalupy, kde si ji baba chtěla upéct k večeři. Vtom do místnosti vstoupil princ, v poslední chvíli Popelku zachránil a společnými silami ji pak strčili do pece:

Pak se vzali za ruce a utíkali na zámek, aby tam byli dřív, než se setmí. Tentokrát už nechtěli cestou vyhlížet ze stromu nějaké to světýlko. (s. 30-31)

Ve třetí pohádce se setkáme se Šípkovou Růženkou, která jednoho dne zůstala sama doma. Po dlouhém přemlouvání a škemrání však otevřela vrátka zlému vlkovi:

Vlk na nic nečekal a vrazil dovnitř. Růženka se lekla a chtěla utéct. Ve zmatku se ale píchla o trn, skácela se na zem a rázem usnula. (s. 38)

Princeznu tak zachránila až matka koza vracející se z dalekých krajin:

Nejprve spatřila vlka. Opatrně ho obešla a sklonila se nad spící Růženkou. Něžně se jí dotkla tlamou a Růženka se probudila. Otevřela oči a překvapeně se posadila.

... „A princ?“ zeptala se zase Šárka nespokojeně. „Kde je nějaký pořádný princ teto?“

Princ přijel spolu s Růženčinými rodiči. Na bílém koni. Růženku našel v zahradě, jak honí motýly, a přidal se k ní. A jestli neumřeli, tak se tam oba společně s motýly honí dodnes. (s.39-40)

A konečně je tu čtvrtá pohádka, protože šála tety Běty už začíná být nebezpečně dlouhá. Tentokrát je o Sněhurce, jejíž macecha se však neptá zrcadla na největší krasavici, ale kdo umí uvařit nejchutnější kaši. Poté, co je za nejlepší kuchařku označena Sněhurka, je vyhnána do lesa k trpaslíkům. Tam potká shrbenou babičku, ta jí daruje kouzelný hrneček, který umí vařit kaši, čehož dívka

s chutí využije a za pomoci hrnečku vaří kaši trpaslíkům. Tak činí až do chvíle, než jí převlečená macecha nepodstrčí otrávenou hrušku. Dívka omdlí a hrneček zatím vaří a vaří, až jednoho dne se k ní tou horou jídla prokouše statný princ, vyhrabe Sněhurku z kaše, políbí ji a už se může chystat svatba:

Na svatební hostině se podávalo sedm druhů kaší a jedna byla lepší než druhá. Však se taky trpaslíci olizovali až ke krajům svých špičatých čepiček. Jen kouzelný hrnek se už nikdy nenašel. Asi ho ty proudy kaše odnesly někam hodně, hodně daleko. (s. 54-55)

A tím také tetino vyprávění končí, neboť upletená šála je už pěkně dlouhá a barevná, přesně tak, jako všechny popletené pohádky.

V případě knihy Teta to plete se autorce rozhodně nedá upřít notná dávka fantazie, se kterou se do „mixování“ tradičních pohádek pustila. Tento nápad je velmi zajímavý, v současné literární tvorbě však nikoli ojedinělý. I zde je patrný jasný cíl knihy. Jak již jsme u Ivony Březinové zvyklí, jejím záměrem je především pobavit a zároveň poučit dětské čtenáře. Nejde tak o to znehodnotit klasické lidové pohádky, jak je známe, spíš jen jejich znalost u dětí prověřit prostřednictvím vlastní autorské pohádky. Výsledkem je tedy velmi vtipné, nápadité a nenásilné propojení vždy dvou klasických pohádek v jedinou, přičemž v závěru každé popletené pohádky dává autorka čtenářům možnost, aby si ověřili vlastní postřeh a znalosti těch klasických, tedy správných verzí:

Víte, jak to bylo v nepopletených pohádkách?

Které dvě pohádky teta Běta spletla dohromady?

Co musela přebírat Popelka?

Kde Popelka našla plesové šaty?

Z čeho byl Popelčin střevíček?

Kdo zabloudil v lese a kde vylezl na vysoký strom vyhlížet světýlko?

Na co se ptala ježibaba, když vyšla z perníkové chaloupky?

Jakou dostala odpověď? (s. 32)

Správné odpovědi na otázky kvízu naleznou dětská čtenářka v řešení na konci knihy. Takováto metoda je jistě pro děti velmi zábavná, podporuje tak jejich samostatnost a poskytuje potřebnou motivaci k dalšímu čtení. I přesto však lze mít k některým prezentovaným dotazům jisté výhrady. Povšimněme si například čtvrté otázky ve výše zmíněném kvízu. Dotaz na materiál, z něhož byly vyrobeny

Popelčiny střevíce se nezdá být adekvátní věkové skupině začínajících čtenářů. Takové děti, a s největší pravděpodobností ani jejich starší kolegové, nemají patrně nejmenší tušení o existenci atlasu – jemné třpytivé látky, jak se dozvídáme z řešení na konci knihy. Tato informace se navíc nezdá být v dané pohádce zrovna stěžejní a mohla být tak zcela přeformulována či nahrazena jiným, efektivnějším dotazem.

Další nesrovnalosti mohou vzniknout v dotazu ke třetí pohádce: Otevřela kůzlátka vlkovi? Z řešení se dozvídáme, že sice ano, ale matka koza je nakonec všechny zachrání. To je jedna verze pohádky O kůzlátkách, nikoli však jediná. V dětském povědomí bychom jistě běžně našli i verze jiné, kůzlátka vydrží nápor a vlkovi neotevrou nebo naopak, otevrou a vlk je za to všechny zlikviduje, až na jedno jediné apod. V celkovém řešení by tedy jistě bylo záhodno tento fakt zohlednit.

Jinak však nelze mít k formální stránce knihy žádné výhrady. Naopak. Tradiční pohádkový schematismus byl sice poněkud narušen, právě v tom však tkví již zmíněná komika, která se v popletených pohádkách vyskytuje. Zcela nezbytná je při tom alespoň formální znalost klasických, tedy těch tradičních pohádek. Bez ní by (stejně jak je tomu v případě knihy *Jak to bylo dál*) celkové originální vyznění knihy ztrácelo smysl. Příkladem, kdy je patrný odklon autorské pohádky od té původní je následující ukázka:

„Kdo mě budí?“ ozvalo se z peřin rozespale.

„Přece já, Karkulka. Ale kdo jsi ty? Ty nejsi moje babička!“

„Já jsem vlk,“ protáhl se ten v peřinách líně.

„A proč máš tak velké břicho, vlku?“ zeptala se Karkulka podezíravě.

„Protože jsem se přejedl,“ zafuněl vlk. „Spolknul jsem babičku, spolkl jsem kluka a tebe bych taky nejraději spolkl. Ale už nemůžu.“

„Však my ti pomůžeme,“ prohlásil jelen a zlatými parohy rozpáral vlkovi břicho. (s. 16)

Zde je patrných hned několik „nesrovnalostí“. Chybí tradiční, třikrát opakovaný dotaz na velikost vlkových očí, uší a pusy, zato Karkulka zcela originálně a logicky pátrá po příčině vlkova obřího břicha. Jelen nakonec působí jako lékař amatér, který nebohému vlkovi uleví od jeho žaludečních potíží. Autorské pohádky tak respektují jen některé klasické pohádkové motivy a znaky.

Příkladem jsou pasáže, zpravidla úvodní či závěrečné, ve kterých se autorka drží tradičního literárního stylu typického pro pohádky:

V jedné chalupě žila hodná a pracovitá dívka s macechou a její dcerou. Vlastní maminku ani tatínka už neměla. A protože musela stále jen po chalupě uklízet, dvůr zametat a vyhrabávat z kamen popel, začalo se jí říkat Popelka. (s. 21)

Naopak naprostou originalitu autorčina stylu dokazuje následující ukázka ze stejné pohádky:

„Ano, ano, vezmu si tě!“ jásala ježibaba a taky si hned zkoušela střevíček.

„Jenže já myslel Popelku,“ namítl princ.

„A tak to ne,“ hudovala ježibaba vztekle. „Střevíček sice neobuju, ale stejně je určitě z mé domácnosti, když je perníkový...“ (s. 28-30)

Další zajímavostí knihy je, že si při její četbě můžou čtenáři i zazpívat. Součástí jednotlivých pohádek jsou totiž zcela nové autorské texty ke známým českým lidovým písním. Kupříkladu Popelčini holoubci si vesele prozpěvují:

„Zobeme zrní, zobeme zrní,

máme velký hlad.

Až to zrní dozobeme,

Popelku si odvedeme.

Zobeme zrní, zobeme zrní,

Budeme si s ní hrát.“

To vše na melodii známé písně Já mám koně. Podobných nově otextovaných písní v knize nalezneme celkem osm, např. Vaří, vaří (Prší, prší) nebo Koza leze dírou (Kočka leze dírou) apod.

Četba knihy Teta to plete je tak dozajista pro děti velmi přínosnou. Nejenže si tak jejím prostřednictvím začínající čtenáři procvičí tuto dovednost, zároveň se pobaví, popřípadě se i zdokonalí v pohádkových znalostech. Jejich průvodci, sourozenci Šárka a Vašík, jejichž autentické dialogy se tu a tam prolínají textem (viz. ukázky výše) jim k tomu určitě dopomohou.

5. OSTATNÍ KNIHY URČENÉ ČTENÁŘŮM MLADŠÍHO ŠKOLNÍHO VĚKU

5.1 Knihy vytvořené na základě zahraniční literární předlohy

Brumlík a jeho kamarádi

Kniha byla vydána v nakladatelství Junior v roce 2001 a text vznikl na základě obrazové předlohy a fotografií k belgickému originálu Victor, který vyšel v nakladatelství Caramel, Belgium. Kreslený medvídek Brumlík provází malé čtenáře ve světě zvířat, každá fotografie zvířete je opatřena krátkým textem, v němž se děti seznámí s jeho základní charakteristikou.

Pohádky kocourka Jupíka

Ve stejném roce i nakladatelství vyšla i tato pohádkově laděná kniha, přičemž autorka se inspirovala originálními ilustracemi v knize Teo, opět vydané nakladatelstvím Caramel, Belgium. Kocourek Jupík vypráví dětem své příhody se zvířátky, text je opět opatřen černobílými fotografiemi.

Medvídek Knoflík – Učím se číst

Opět ve stejném roce i nakladatelství vyšla kniha pro začínající čtenáře, na základě německého originálu Barengeschichten, vydaného nakladatelstvím Favorit, Rastatt. Líčí příhody malé Lenky a jejího plyšového kamaráda, medvídka Knoflíka. Text je navíc opatřen otázkami k zamyšlení, prostřednictvím kterých si navíc malí čtenáři procvičí postřeh i porozumění textu.

5.2 Sborník pohádek

Kouzelný svět

Sborník vyšel roku 2005 v nakladatelství Nut' s production, o. p. s. Jedná se o neprodejnou publikaci určenou na pomoc dětem s vadami sluchu. Ivona Březinová přispěla svou pohádkou Vílák pomněnák a dvě Magdalenky. Na sborníku se mimo jiné podílí například i Martina Drijverová či Marie Kubátová.

5.3 Populárně naučná literatura

Velká dětská encyklopedie

Knihy vyšly v nakladatelství Fragment roku 2002 a je určena českým dětem ve věku 8-12 let. Představuje tak mnoho konkrétních i abstraktních hesel, cizích zemí apod. Vše formou jednoduchých příběhů, jejichž hlavními protagonisty jsou dívka Žaneta a chlapec Adam. V obnovené verzi vyšla o dva roky později pod novým názvem Ilustrovaná encyklopedie pro děti.

Obrázková encyklopedie pro nejmenší

Je obdobou předchozí knihy, je však určena dětem předškolního věku. Vyšla opět v nakladatelství Fragment roku 2003. Kniha je opatřena mnoha ilustracemi, představuje základní pojmy řazené podle abecedy, navíc obohacené o otázky a data k zapamatování.

Míša a Šíma

Podtitul knihy zní: Kdo má pravdu? Vyšla v nakladatelství Albatros, v edici Haló, jak to je roku 2004. Jedná se o obrázkový pracovní sešit určený dětem předškolního věku, jímž provázejí kamarádi Míša a Šíma. Děti tak jejich prostřednictvím řeší množství úkolů zaměřených na základní dovednosti a znalosti, například rozeznávání geometrických tvarů, pravo-levá orientace, barvy, prostorová orientace apod. Pracovní sešit je tak velmi prospěšný budoucím školákům i jejich rodičům.

ZÁVĚR

Na základě interpretovaných děl Ivony Březinové, určených dětem předškolního a mladšího školního věku, se pokusme shrnout a vyhodnotit její typický autorský profil.

Tradiční autorčinou zbraní je schopnost přesně se vžít do role dospívajícího a později i dětského hrdiny, což v kombinaci se znalostí dnešních reálií a prostředí, v němž se současní mladí lidé pohybují, má za následek zcela realistické a věrohodné zprostředkování dětského pohledu na svět, problémů a starostí, tolik typických pro daný věk dětí, včetně autentických dětských dialogů. Nejen ty jsou často zdrojem situační a jazykové komiky, jež se autorce daří téměř ve všech případech rozvinout.

Knihy Ivony Březinové také nezapřou umně skrytou didaxi, s jakou působí na dnešní dětské čtenáře. To se děje velmi nenásilnou a zábavnou formou a autorčina díla tak, na rozdíl od jiných, nepostrádají jakousi hloubku a smysl.

Nakonec nelze opomenout ani vynikající jazykové zpracování knih, které dokazuje autorčino odborné vzdělání v tomto ohledu. Obdivuhodná lehkost, s níž si pohrává se slovy, tvoří neologizmy, slovní hříčky i jiná zajímavá slovní spojení je jistě ojedinělá, zcela originální a významně přispívá ke zvýšení kvality její tvorby.

Ačkoliv i samotná Březinová v některých případech podlehla potřebám trhu a napsala několik komerčních děl pokleslé úrovně (Kateřina nejen ze zámku aneb Jak se stát herečkou, Miss sympatie Petra Faltýnová aneb Jak se stát modelkou), její stále významnější postavení mezi předními autory prózy pro děti a mládež to nikterak neohrozilo, což dokládají i četná ocenění (viz. příloha).

Ivonu Březinovou tak z hlediska její tvorby ze života dětí a dospívajících můžeme zařadit mezi jiné úspěšné soudobé autory oficiální příběhové prózy pro děti a mládež (M. Zinnerová, M. Drijverová, E. Bernardinová a mnoho dalších). Velice úspěšně tak čelí zahraniční i tuzemské konkurenci v daném oboru.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY, PERIODIKA A INTERNETOVÉ ZDOJE

- DITMAR, R. *2x čtení pro desetileté*. Nové knihy, 38/1998, č. 8, s. 11
- DITMAR, R. *Hrst původních novinek pro děvčata*. Zlatý máj, 41/1997, č. 1, s. 30 – 31
- DITMAR, R. *Malí čtenáři uprostřed reality a fantazie*. Literární noviny, 13/2002, č. 46
- DITMAR, R. *Sedmilístek ve městě a na venkově*. Nové knihy, 41/2000, č. 9, s. 26
- DITMAR, R. *V každé vile bydlí víla*. Nové knihy, 37/1997, č. 36, s. 11
- DITMAR, R. *Za pohádkou pohádka*. Nové knihy, 40/2000, č. 11, s. 27
- DITMAR, R. [bez názvu]. Nové knihy, 38/1998, č. 48, s. 7
- DITMAR, R. [bez názvu]. Nové knihy, 39/1999, č. 27, s. 7
- HUTAŘOVÁ, I. – HANZLOVÁ, M. *Současní čeští spisovatelé knih pro děti a mládež*. Praha: Tauris, 2003.
- CHMELÍKOVÁ, V. *Vývojové trendy v současné české literatuře pro děti a mládež*. Plzeň: Pedagogické centrum, 1994.
- JANÁČKOVÁ, B. *Přehled vývoje literatury pro děti a mládež*. Ústí nad Labem: PF UJEP, 1999.
- KLOKOČNÍKOVÁ, J. *Zn. Dívčí román*. Nové knihy, 36/1996, č. 44, s. 4
- PETERKA, J. *Teorie literatury pro učitele*. Praha: PF UK, 2001.
- SIEGLOVÁ, N. *Dětský svět nepotřebuje hranice*. Ladění, 3/1998, č. 1, s. 11
- SIEGLOVÁ, N. *Hravé pohádkové domýšlení*. Ladění, 5/2000, č. 2, s. 23 – 24
- SIEGLOVÁ, N. *Kterak Zlobidýlko zlobit přestalo*. Ladění, 3/1998, č. 4, s. 13
- SIEGLOVÁ, N. *Znovu Ivona Březinová*. Ladění, 4/1999, č. 4, s. 15
- ŠUBRTOVÁ, M. *Tříkrát začínajícím čtenářům*. Ladění, 3/1998, č. 4, s. 13 – 14

TOMAN, J. *Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury*. České Budějovice: PF JCU, 1992.

TOMAN, J. *Současná česká literatura pro děti a mládež*. Brno: CERM, 2000.

URBANOVÁ, S. *Meandry a metamorfózy dětské literatury*. Olomouc: Votobia, 2003.

URBANOVÁ, S. a kol. *Sedm klíčů k otevření literatury pro děti a mládež 90. let XX. století*. Olomouc: Votobia, 2004.

URBANOVÁ, S. – ROSOVÁ, M. *Žánry, osobnosti, díla*. Ostrava: FF OU, 2002.

VAŘEJKOVÁ, V. *Velmi smutní ztroskotanci*. Ladění, 6/2001, č. 1, s. 21 – 22

www.barfie.net

www.citarny.cz

www.fumas.wz.cz

www.ibby.cz

www.ivonabrezinova.cz

www.literarky.cz

www.magnesia-litera.cz

www.nkp.cz

www.npkk.cz

www.sbscr.cz

www.scifi.cz

www.wpublisher.cz

Prameny

- BŘEZINOVÁ, I. *Adélka a Zlobidýlko*. Praha: Albatros, 1998.
- BŘEZINOVÁ, I. *Brumlík a jeho kamarádi*. Praha: Junior, 2001.
- BŘEZINOVÁ, I. *Ilustrovaná encyklopedie pro děti*. Praha: KMa, s. r. o., 2004.
- BŘEZINOVÁ, I. *Jak to bylo dál*. Praha: Autor a Viking, 1999.
- BŘEZINOVÁ, I. *Kočka Kačka herečkou*. Praha: SiD & NERo, 2002.
- BŘEZINOVÁ, I. *Lucka Luciperka*. Praha: SiD & NERo, 2002.
- BŘEZINOVÁ, I. *Medvídek*. Praha: Axióma, 2002.
- BŘEZINOVÁ, I. *Medvídek Knoflík*. Praha: Junior, 2001.
- BŘEZINOVÁ, I. *Mimínek aneb Jak jsem dostal sourozence*. Havlíčkův Brod: Fragment, 1999.
- BŘEZINOVÁ, I. *Míša a Šíma*. Praha: Albatros, 2004.
- BŘEZINOVÁ, I. *Mít tak psa / I have a dog*. Praha: Svoboda Servis, 2005.
- BŘEZINOVÁ, I. *Neotesánek*. Praha: Albatros, 2005.
- BŘEZINOVÁ, I. *Obrázková encyklopedie pro nejmenší*. Praha: Fragment, 2002.
- BŘEZINOVÁ, I. *O kočce Kačce*. Praha: SiD & NERo, 1998.
- BŘEZINOVÁ, I. *Panáček Paneláček*. Praha: Albatros, 1997.
- BŘEZINOVÁ, I. *Panenka z ebenového dřeva*. Praha: Petra, 1997.
- BŘEZINOVÁ, I. *Pohádky kocourka Jupíka*. Praha: Junior, 2001.
- BŘEZINOVÁ, I. *Sněhuláci z Mrkvonos*. Praha: SiD & NERo, 2005.
- BŘEZINOVÁ, I. *Teta to plete*. Praha: Albatros, 2004.
- BŘEZINOVÁ, I. *Trosečníci – Dobrodružství v zamčeném bytě*. Praha: Axióma, 2000.
- BŘEZINOVÁ, I. *Trosečníci – Dobrodružství skotského teriéra*. Praha: Axióma, 2000.
- BŘEZINOVÁ, I. *Trosečníci – Dobrodružství řehtajícího koně*. Praha: Axióma, 2002.

BŘEZINOVÁ, I. *Trosečníci – Dobrodružství sněžného muže*. Praha: Axióma, 2003.

BŘEZINOVÁ, I. *Věra, Nika a sedm babiček*. Praha: Petra, 1996.

BŘEZINOVÁ, I. *Začarovaná třída*. Praha: Amulet, 2002.

SEZNAM PŘÍLOH

PŘÍLOHA Č. 1	Fotografie autorky
PŘÍLOHA Č. 2	Životopis
PŘÍLOHA Č. 3	Bibliografie
PŘÍLOHA Č. 4	Ocenění
PŘÍLOHA Č. 5	Fotokopie přebalů některých knih

Ivona Březinová s knihami. Foto: Petr Hejna, 2005

ŽIVOTOPIS IVONY BŘEZINOVÉ

Ivona Březinová se narodila 12. května 1964 v Ústí nad Labem, kde vystudovala gymnázium a následně Pedagogickou fakultu Univerzity Jana Evangelisty Purkyně, obor český jazyk – dějepis. Po absolvování vysoké školy začala pracovat na katedře bohemistiky jako asistentka a o rok později získala doktorát pedagogických věd v oboru český jazyk a literatura. Jako odborná asistentka pak pracovala na vysoké škole ještě několik let a věnovala se především české literatuře 19. a 20. století. Později se začala věnovat i literatuře pro děti a mládež. V té době také publikovala ve sbornících a časopisech odborné články. Pak se ale provdala do Prahy, kde se jí narodily dvě dcery, Tereza a Veronika, a po skončení mateřské dovolené se začala věnovat psaní knížek pro děti a mládež.

Její povídky, především z knih *Trosečníci*, *Lauro, ty jsi ale číslo*, *Holky na vodítku*, *Panenka z ebenového dřeva*, *Praprázdniny*, *Kde jsi, Pierote?* nebo *Věra, Nika a sedm babiček jsou nebo byly* uváděny v pořadech *Domino* a *Tu rádio na stanici Český rozhlas 2*.

Vybrané povídky z knih *Trosečníci*, *Luftačky*, *Začarovaná třída*, *Adélka* a *Zlobidýlko nebo Věra, Nika a sedm babiček* jsou součástí ukázek v čítankách pro žáky ZŠ:

- Janáčková Zita a kol.: Čítanka pro čtvrtý ročník, Nová škola, 2003
- Hanzlová Marie – Hutařová Ivana.: Čítanka pro pátý ročník ZŠ, Fragment, 2004
- Staudková Hana a kol.: Čítanka pro druhý ročník ZŠ, Alter, 2005

Kniha *Začarovaná třída* byla zařazena do projektu *Barfie*¹, texty *Dorotka* a *brýle a Mít tak psa* byly přeloženy do angličtiny pro mezinárodní projekt *Web Publishing Project*.²

¹ Books and Reading for Intercultural Education - sdružení usilující o vzdělávání dětí v oblasti vztahů a postojů ke svým znevýhodněným vrstevníkům (např. dětem z národnostních menšin, dětských domovů apod.). Zahrnuje zástupce z Rakouska, Belgie, Velké Británie, Portugalska, Polska, Slovenska, Finska, Francie a Španělska.

Do slovenštiny byly přeloženy knihy *Jak to bylo dál...* a *Velká dětská encyklopedie*, do srbštiny anglicko – česká kniha *Mít tak psa*, do chorvatštiny kniha *Dorotka a brýle*. Některá dílka vycházela i v polském časopisu *Jutrzenka*.

Ivona Březinová se také často účastní jako porotkyně dětských literárních soutěží, jeden rok vyučovala tvůrčí psaní na Soukromém gymnáziu Josefa Škvoreckého (podobně jako například M. Viewegh). V současné době vede seminář tvůrčího psaní na Literární akademii.

Od roku 1982 je členkou IBBY³, od roku 1999 členkou Obce českých spisovatelů.

² Projekt sdružuje 27 Step by Step organizací z celého světa, jeho cílem je podílet se na tvorbě kvalitní multikulturní literatury pro děti a mládež.

³ International Board on Books For Young People – Mezinárodní sdružení pro dětskou knihu, hlásící se k Mezinárodní konvenci o právech dítěte. Aktivně se podílí na realizaci jejích cílů prostřednictvím rozšiřování kvalitní literatury pro děti a mládež.

BIBLIOGRAFIE

- Zrcátko pro Markétu. Praha: Petra, 1996.
- Věra, Nika a sedm babiček – 1. vydání. Praha: Petra, 1996.
- Madona v kabátě. Praha: Petra, 1997.
- Věra, Nika a sedm babiček – 2. vydání. Praha: Petra, 1997.
- Panáček Paneláček. Praha: Albatros, 1997.
- Panenka z ebenového dřeva – 1. vydání. Praha: Petra, 1997.
- Madona bez kabátu. Praha: Petra, 1998.
- O kočce Kačce. Praha: SiD & NERo, 1998.
- Kateřina nejen ze zámku. Praha: Petra, 1998.
- Adélka a Zlobidýlko. Praha: Albatros, 1998.
- Zed'. Praha: Corona, 1998.
- Praprázdniny. Praha: Petra, 1999.
- Kočka Kačka herečkou. Praha: SiD & NERo, 1999.
- Miss sympatie Petra Faltýnová. Praha: Autor a Viking, 1999.
- Mimínek, aneb jak jsem dostal sourozence. Havlíčkův Brod: Fragment, 1999.
- Lauro, ty jsi ale číslo. Praha: Petra, 1999.
- Jak to bylo dál... Praha: Autor a Viking, 1999.
- Luffáčky. Praha: Albatros, 2000.
- Kde jsi, Pierote? Praha: Petra, 2000.
- Trosečníci – Dobrodružství v zamčeném bytě. Praha: Axióma, 2000.
- Trosečníci – Dobrodružství skotského teriéra. Praha: Axióma, 2000.
- Pohádky kocourka Jupíka. Praha: Junior, 2001.
- Medvídek Knoflík. Praha: Junior, 2001.
- Brumlík a jeho kamarádi. Praha: Junior, 2001.
- A čo bolo ďalej... Bratislava: Mladé letá, 2002.
- Holky na vodítku – Jmenuji se Ester. Praha: Albatros, 2002.
- Medvídek. Praha: Axióma, 2002.
- Holky na vodítku – Jmenuji se Alice. Praha: Albatros, 2002.
- Začarovaná třída – 1. vydání. Praha: Amulet, 2002.
- Lucka Luciperka. Praha: SiD & NERo, 2002.
- Velká dětská encyklopedie. Havlíčkův Brod: Fragment, 2002.
- Trosečníci – Dobrodružství řehtajícího koně. Praha: Axióma, 2002.
- Holky na vodítku – Jmenuji se Martina. Praha: Albatros, 2003.
- Obrázková encyklopedie pro nejmenší. Havlíčkův Brod: Fragment, 2003.
- Veľká detská encyklopédia. Bratislava: Príroda, 2003.
- Trosečníci – Dobrodružství sněžného muže. Praha: Axióma, 2003.
- Začarovaná třída – 2. vydání. Praha: Egmont, 2004.
- Míša a Šíma. Praha: Albatros, 2004.
- Teta to plete. Praha: Albatros, 2004.
- Věra, Nika a sedm babiček. Praha: Egmont, 2004.
- Ilustrovaná encyklopedie pro děti. Praha: Kma, s. r. o., 2004.
- Panenka z ebenového dřeva. Praha: Egmont, 2004.
- Dječak koji je želio psa. Sarajevo: COI Step by step, 2004.
- Neotesánek. Praha: Albatros, 2005.
- Bramborová Bára. Praha: Albatros, 2005.

Sněhuláci z Mrkvonos. Praha: SiD & NERo, 2005.

Mít tak psa / To have a Dog. Praha: Svoboda servis, 2005.

Básník v Báglu. Praha: Albatros, 2005.

Dora i naočale. Zagreb: Pučko otvoreno učiliště Korak pro korak, 2005.

Kouzelný svět – sborník pohádek. Nut's Production, o. p. s., 2005.

Blondřatá Kerolajn. Praha: Albatros, 2006.

Lentilky pro dědu Edu. Praha: Albatros, 2006.

OCENĚNÍ

- 2005** – Nominace na udělení Zlaté stuhy¹ za knihu Teta to plete
- 2005** - 2. místo v literární soutěži Číst je dobré za knihu Mít tak psa
- 2004** - Zápis na Čestnou listinu IBBY za knihu Začarovaná třída
- 2004** – Cena profesora Suka² – Cena učitelů za knihu Teta to plete
- 2004** – 6. místo pro knihu Teta to plete v anketě 20 nejčtenějších knih roku – anketa dětí
- 2004** – Pasování na rytíře Řádu krásného slova – 1. 6. 2004
- 2004** – Výroční cena nakladatelství Albatros za triptych Holky na vodítku
- 2003** – Cena profesora Suka – Cena učitelů za knihu Jmenuji se Martina
- 2003** – 5. místo pro knihu Jmenuji se Martina v anketě 20 nejčtenějších knih roku
- 2002** – Nominace na cenu Magnesia litera³ za knihu Začarovaná třída
- 2002** – Cena profesora Suka – Cena knihovníků za knihu Jmenuji se Ester
- 2002** – Cena profesora Suka – Cena učitelů za knihy Jmenuji se Ester a Jmenuji se Alice
- 2002** – Anketa 20 nejčtenějších knih roku: 4. místo – Jmenuji se Alice, 9. místo – Jmenuji se Ester, 19. místo – Lucka Luciperka
- 2002** – Zlatá stuha za knihy Jmenuji se Ester, Jmenuji se Alice a Začarovaná třída
- 2000** – Cena profesora Suka – Cena knihovníků za knihy Trosečníci - Dobrodružství v zamčeném bytě a Dobrodružství skotského teriéra
- 1999** – Zlatá stuha za knihu O kočce Kačce

¹ Soutěž Zlatá stuha představuje nejlepší knihy pro děti a mládež, které byly v českém jazyce vydané v daném kalendářním roce. Vyzdvihuje nejvýznamnější počiny literární, výtvarné, překladatelské a ediční. Členy porot jsou renomovaní autoři, literární a výtvarní teoretici či odborníci z nakladatelské praxe. Soutěž má dvě kola – nominační a závěrečné – v každé kategorii mohou být nominováni nejvýše čtyři tituly. Nominované a oceněné knihy jsou po vyhlášení výsledků po celý rok veřejnosti prezentovány na knižních veletrzích a v knihovnách. Následně budou knihy uloženy v Sukově studijní knihovně literatury pro děti a mládež v Praze a v Mezinárodní knihovně pro mládež v Mnichově.

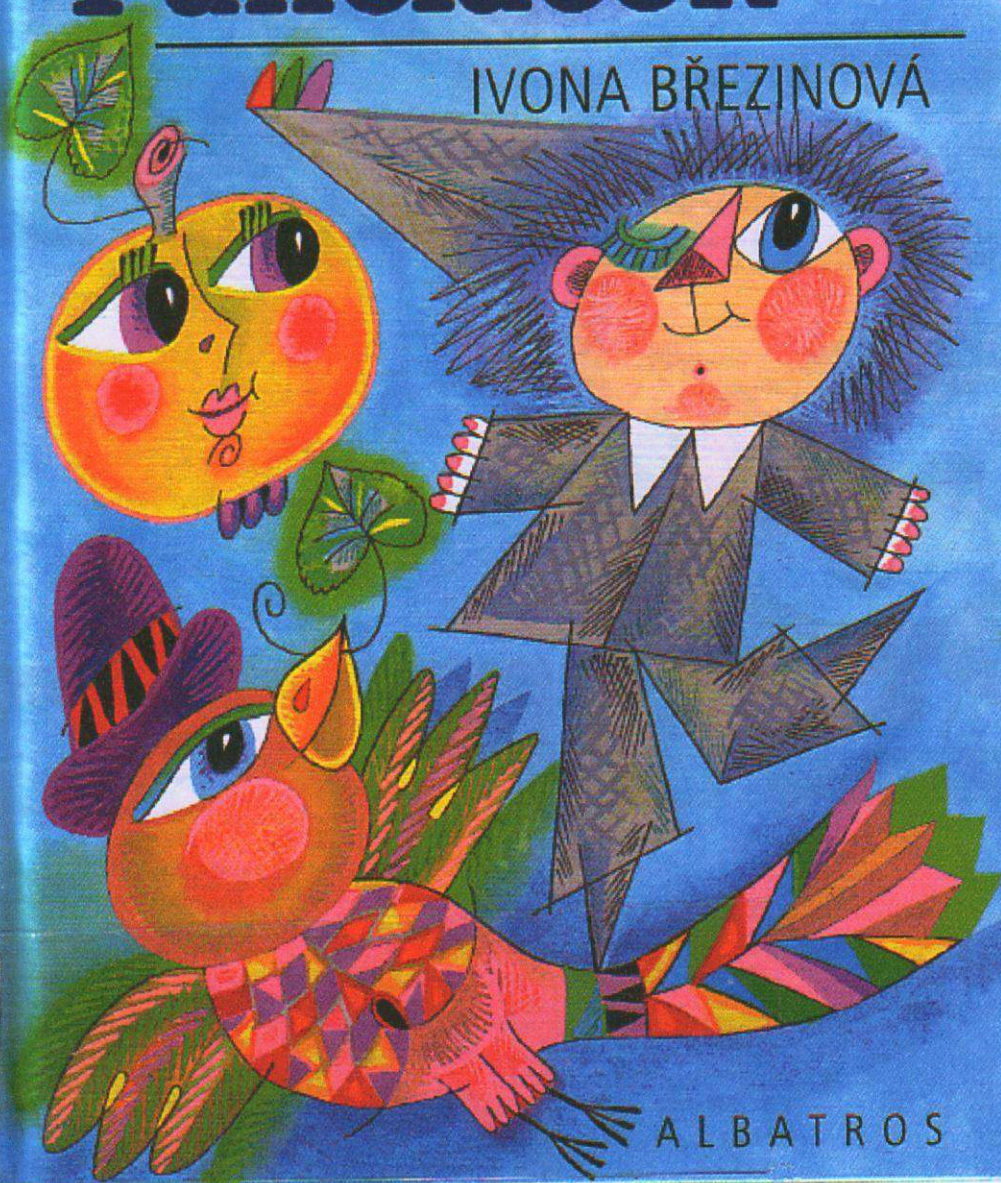
² Součástí jsou kategorie: Cena dětí (uděluje se 1. – 3. místo), Cena učitelů za přínos k rozvoji dětského čtenářství (uděluje se bez pořadí třem, od r. 2001 pěti knihám ročně) a Cena knihovníků Klubu dětských knihoven SKIP (uděluje se od r. 1996, 1. – 3. místo).

³ Ceny jsou udělovány od roku 2002, cílem je propagovat kvalitní literaturu a dobré knihy, a to bez ohledu na žánry. Soutěží se celkem v devíti kategoriích, uděluje se ceny za překlad, naučnou literaturu, poezii, nakladatelský čin, objev roku, přínos české literatury, prózu, dětskou knihu a hlavní cena za knihu roku.

M 8 923

Panáček Paneláček

IVONA BŘEZINOVÁ

ALBATROS

M 9509/1

O kočce Kačce

Ivona Březinová
ilustrovala Vlasta Švejdová

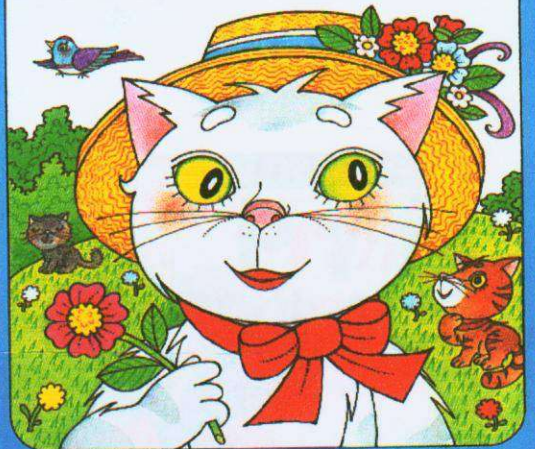

M 9 758

Kočka Kačka

Ivona Březinová
ilustrovala Vlasta Švejdová

herečkou

SID & NERo

Lucka Luciperka

Ivona Březinová
ilustrovala
Vlasta Švejdová

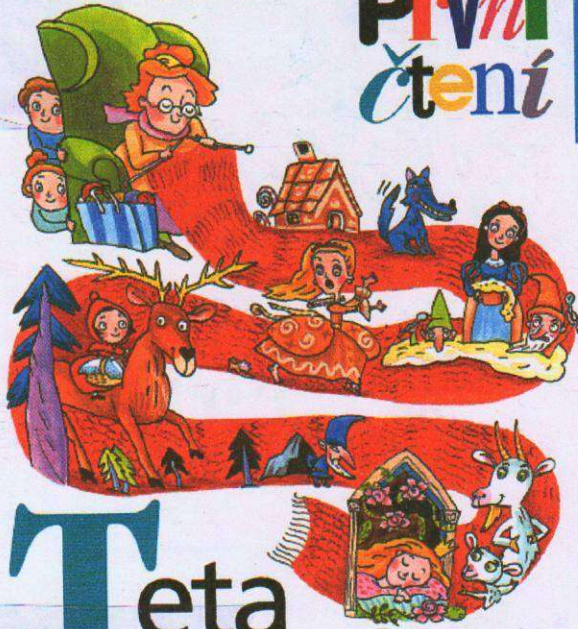

SID & NERo

M11637
BREZINOVÁ

ALBATROS

První
čtení

Teta
to plete

JANA
BREZINOVÁ

ALBATROS

První
čtení

Adélka
a Zlobidýlko

